

MAUREEN MURDOCK

HRDINKA V NÁS

RŮST ŽENY NA CESTĚ ŽIVOTEM

portál

MAUREEN MURDOCK

HRDINKA V NÁS

RŮST ŽENY NA CESTĚ ŽIVOTEM

portál

Původní anglické vydání:

Maureen Murdock: *The Heroine's Journey: Woman's Quest For Wholeness*

© 1990 by Maureen Murdock.

By arrangement with Shambhala Publications, Inc., 4720 Walnut Street, Boulder, CO 80301, USA.

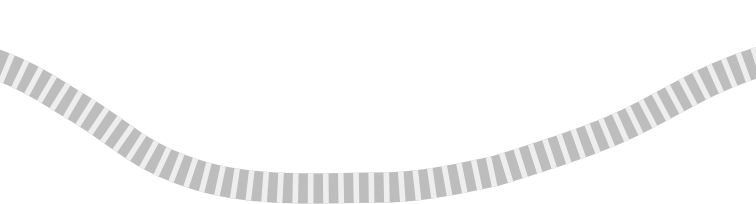
České vydání:

Translation © Eva Klimentová, 2022

© Portál, s. r. o., Praha 2022

ISBN 978-80-262-1902-6

Pro mou matku a mou dceru

Úvod

Ženy a muži v současnosti pocítují prázdnotu. Tuší, že jejich feminní povaha – stejně jako Persefoné – odešla do pekel. Kdekoli zeje taková prázdnota, taková široká propast či rozštěbená rána, je nutno hledat vyléčení přímo v krvi, která z ní vytéká. Je to další z dávných alchymistických pravd, „ředit se má vždy stejné stejným“. Ženskou prázdnotu tedy nelze vyléčit spojením s mužstvím, ale je nutné vnitřní spojení, integrace vlastních částí, rozpomenutí na matčino a dceřino tělo nebo jeho navrácení.

— NOR HALL: *The Moon and the Virgin* (Měsíc a panna)

Při terapeutické práci s ženami, zvláště ve věku od třiceti do šedesáti let, jsem nejednou zaslechla hlasité vyjádření nespokojenosti s úspěchy, kterých dosáhly v tržním prostředí. Ženy tuto nespokojenost popisují jako pocit neplodnosti, marnosti a roztrhání těla, ba dokonce i jako pocit zrady. Tyto ženy přijaly stereotypní mužskou hrdinskou cestu a dospěly k akademickému, uměleckému nebo finančnímu úspěchu, ale mnohé z nich stále trápí otázka: „K čemu to všechno je?“

Přestože jsou zdánlivě úspěšné, cítí se přetížené a vyčerpané, mají různé nemoci spojené se stresem a přemítají, proč ztratily směr. S tímhle nepočítaly, když se vydaly za úspěchem a uznáním. Když si představovaly výhled z místa nahoře, netušily, že tomuto cíli budou muset obětovat své

tělo a svou duši. Všimla jsem si, že tyto ženy utrpěly na své hrdinské cestě tělesné i emoční šrámy, a dospěla jsem k závěru, že důvodem, proč prožívají takovou bolest, je skutečnost, že se rozhodly řídit modelem, který popírá, kdo jsou.

Toužila jsem pochopit, jak se cesta ženy vztahuje k cestě hrdinky, a proto jsem se v roce 1981 rozhodla obrátit na Josepha Campbella. Věděla jsem, že fáze cesty hrdinky zahrnují aspekty cesty hrdiny, ale cítila jsem, že středobodem ženského duchovního vývoje je zacelení vnitřního rozštěpu mezi ženou a její feminní podstatou. Chtěla jsem slyšet Campbellův názor. Překvapilo mě, když mi sdělil, že ženy se na takovou cestu vydávat nemusejí. „V celé mytologické tradici se žena nachází *tam*. Nemusí udělat nic jiného než si uvědomit, že je místem, kam se lidé snaží dojít. Když si žena uvědomí, jaká je její úžasná povaha, nebude se zbytečně zaobírat představou, že je pseudo-muž.“¹

Tato odpověď mě ohromila. Shledala jsem ji hluboce neuspokojivou. Ženy, které znám a s nimiž pracuji, nechtějí být *tam*, místem, kam se lidé snaží dojít. Nechtějí ztělesňovat Pénélope, která trpělivě čeká a donekonečna ve dne tká a v noci párá. Nechtějí být služebnicemi vládnoucí mužské kultury a posluhovat bohům. Nechtějí se řídit radami fundamentalistických kazatelů a vrátit se k plotně. Potřebují nový model, který rozumí tomu, kdo a co žena je. Sochařka Anne Truitt ve svých zápiscích *Daybook: The Journal of an Artist* (Deník umělkyně) píše:

V jeskyni ženství se cítím útulně a myslím, že se do ní vždycky budu vracet s útěšným pocitem, že jsem tam, kde mám být, v jakémsi hlubším smyslu, než dokážou vyjádřit slova. Takové pocity možná mají muži ohledně nějaké jeskyně mužství, kterou si mohu leda tak představovat. Přijímání daných rozdílů mezi muži a ženami je založeno na selském rozumu. Ale skutečnost, že ženství je mi „domovem“, ještě neznamená, že chci celou dobu zůstat doma. Jeskyně by zatuchla,

*kdybych z ní nikdy nevyšla ven. Mám příliš mnoho energie, jsem příliš zvědavá, příliš silná, než abych zůstávala v tak stísněném prostoru. Celé části mé osobnosti by buď zakrzněly, nebo zatrpkly. Jestliže chci být sama k sobě odpovědná, a to chci, musím dělat to, po čem toužím.*²

V tomto období v naší kultuře mají ženy za úkol vydat se na hrdinskou výpravu. Je to výprava za plným přijetím vlastní feminní podstaty, ženy se musejí naučit, jak si vážit sebe samých a jak vyléčit hlubokou ránu feminity. Je to velmi důležitá vnitřní cesta směřující k tomu, aby se staly plně integrovanými, vyváženými a celistvými lidskými bytostmi. Jako většina cest není ani hrdinčina stezka snadná, nemá žádné zřetelné značení ani zjevné průvodce. Není k ní mapa, plánek trasy ani daný chronologický věk, kdy začíná. Není přímá. Je to cesta, která málokdy najde potvrzení ve vnějším světě, ba právě naopak, vnější svět ji často sabotuje a narušuje.

Model hrdinčiny cesty je částečně odvozen od Campellova modelu hrdinské výpravy.³ Jazyk jednotlivých fází je však specifický pro ženy a vizuální model se mi zjevil velmi feminním způsobem. Dospěla jsem k němu díky svým bolavým zádům.

Na jaře roku 1983 jsem v postgraduálním kurzu Los Angeles Family Institute studovala terapeutickou techniku zvanou „modelování rodiny“ (*family sculpting*). Tato technika využívá odehrávání nějaké scény, která se opakovaně vyskytovala v původní rodině klienta, například typický průběh rodinné večeře. Účastnila jsem se za sebe scény, kde kromě mě vystupovali také moji rodiče a moje mladší sestra. Jejich role hráli další studenti kurzu. Když jsme zaujali strnulé polohy jako kdysi moje rodina, luplo mi v zádech. Už jsem nedokázala udržet pozici, při níž jsem se „mohla přetrhnout“, abych udržela mír.

Tři dny jsem se nemohla ani hnout. Ležela jsem na břiše v obýváku a plakala nad bolestí a chaosem v naší rodině. Tyto

pocity jsem se naučila si nepřipouštět pomocí práce a přehnaného snažení. Ze slz vyvstal obraz hrdinčiny cesty, kruhové trasy, která vede ve směru hodinových ručiček. Začínala velmi příkrým odmítnutím feminity, kterou jsem definovala jako závislou, panovačnou a rozběsněnou. Pokračovala naprostým ponořením do známé vnější hrdinské cesty, i s maskulinními spojenci, jejímž cílem byla výhoda nezávislosti, prestiže, peněz, moci a úspěchu. Následovalo ohromující období vyprahlosti a zoufalství, které vedlo k nevyhnutelnému sestupu do podsvětí, k setkání s temnou *feminitou*.

Z této temnoty vyvstala naléhavá potřeba zacelit rozštěp mezi *matkou a dcerou*, vyléčit hlubokou *feminní ránu*. Na zpáteční cestě z podsvětí bylo třeba nově definovat a potvrdit *feminní hodnoty* a integrovat je s maskulinními dovednostmi nabytými v první půli cesty.

Vyvstal přede mnou celistvý obraz, který zde uvádím (viz níže), a v následujících letech bylo mým úkolem porozumět jednotlivým fázím této cesty. Byl to pomalý proces naslouchání příběhům mých klientek a přítelkyň a hlubšího zkoumání mé vlastní potřeby uznání a příznivého přijetí ve společnosti ovládané muži.

Tuto cestu popisují ze svého pohledu a z pohledu mnoha žen mé generace, které hledaly potvrzení od patriarchálních systémů a zjistily, že tyto systémy jsou nejenže nedostačující, ale též strašlivě destruktivní. Jsme děti postsputnikové éry, nabádali nás k vynikajícím výsledkům, aby Západ opět získal převahu.

Jsem takzvaná *otcova dcera* – žena, která se doposud identifikovala především s otcem, často odmítá matku a usiluje o pozornost a uznání od otce a maskulinních hodnot. Model, který zde uvádím, nutně neodpovídá zkušenosti všech žen všech věkových kategorií. Zjistila jsem, že ani neplatí výhradně pro ženy. Vztahuje se na cesty obou genderů (pohlaví). Popisuje zkušenost mnoha lidí, kteří se snaží být aktivní a vnést do světa svůj přínos, ale zároveň se strachují,

co naše společnost zaměřená na neustálý pokrok napáchala na lidské psychice a ekologické rovnováze naší planety.

Procházení fázemi cesty je cyklické, a někdo se může zároveň nacházet v několika fázích najednou. Například pracuji na zacelení svého rozštěpu mezi matkou a dcerou a zároveň integruji dvě části své povahy. Cesta hrdinky je celoživotní cyklus vývoje, růstu a učení.

Tato cesta začíná hrdinčiným hledáním identity. Tato „výzva“ nepřichází v žádném stanoveném věku, ale nastává, když „staré já“ už nevyhovuje. Může to být třeba tehdy, když mladá žena odjede na vysokou školu nebo za prací, když se vydá na cesty nebo za vztahem. Nebo může nastat ve středním věku, když se žena rozvádí, vrací se do práce či do školy, změní profesi nebo zůstane v „prázdném hnízdě“. Nebo tehdy, když si žena prostě uvědomí, že postrádá pocit vlastního já.

Tato počáteční fáze cesty často zahrnuje odmítnutí feminity chápané jako pasivní, manipulativní či neproduktivní. Ženy byly v naší společnosti často vyobrazovány jako nesoustředěné, vrtkavé a příliš emotivní na to, aby odvedly dobrou práci. Tento nedostatek soustředění a zřetelné diferenciací je u žen vnímán jako slabost, méněcennost a závislost – a vnímají to tak i mnohé ženy, nejen dominantní kultura.

Ženy, které snaží uspět v pracovním světě zaměřeném na muže, často volí podobnou cestu, aby tento mýtus vyvrátily. Snaží se dokázat, že jim to myslí, umějí dotáhnout věc do konce a jsou citově i finančně nezávislé. Probírají problémy se svými otci a mužskými příbuznými. Za vzory a učitele si vybírají muže nebo ženy, které se identifikují s muži. Ti potvrzují jejich intelekt, cílevědomost a ambice a vytvářejí v nich pocit bezpečí, směřování a úspěšnosti. Tyto ženy napínají všechny síly, aby uspěly v práci, stoupaly na akademickém nebo korporátním žebříčku, získaly prestiž, postavení a finanční rovnost a cítily se mocné ve světě. Pro hrdinku je to opojná zkušenost a naše materialistická společnost, která přikládá největší hodnotu tomu, co děláte, ji plně podporuje.

Nic menšího než děláni „důležité práce ve světě“ nemá žádnou skutečnou hodnotu.

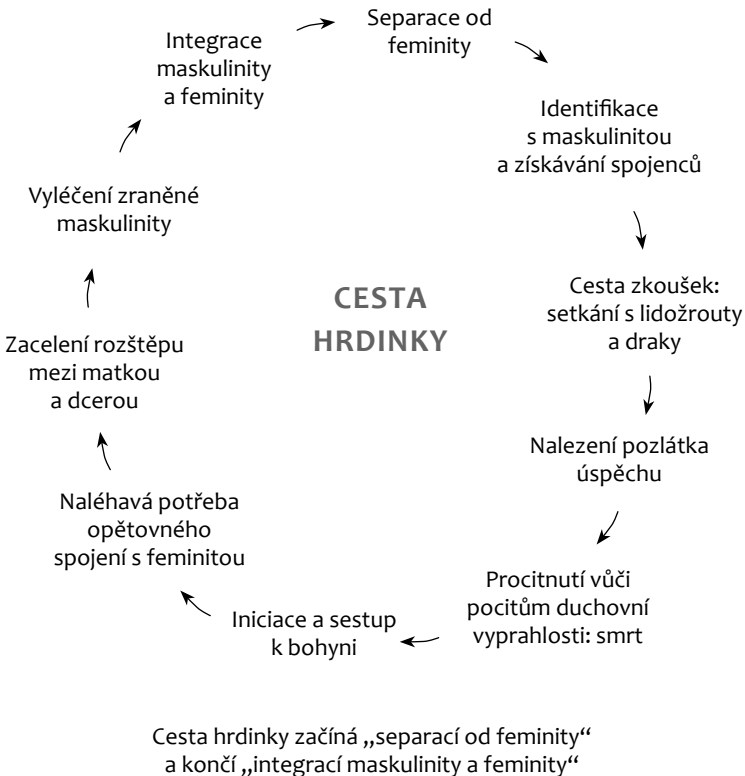
Naše hrdinka se oblékne do zbroje, vezme meč, osedlá svého nejrychlejšího oře a vyrazí do boje. Nalezne svůj poklad: akademický titul, vysokou funkci ve firmě, peníze, autoritu. Muži se usmívají, třesou jí rukou a vítají ji v klubu.

Po čase, když už se nabažila výhledu seshora, když všechno zvládá, možná nejen kariéru, ale i děti, se může dostavit pocit: „Dobře, tak už jsem tu. Co bude dál?“ Rozhlíží se po další překážce, kterou by mohla překonat, po dalším povýšení, po další společenské akci a každou volnou chvíli zaplňuje *děláním*. Neví, jak se má zastavit nebo říct ne, a cítí se provinile při představě, že zklame někoho, kdo ji potřebuje. Dosahování úspěchů se stalo závislostí a její nově vydobytá síla a moc je nesmírně opojná.

Právě v této fázi se často stává, že žena začne mít pocit, že není v souladu se sebou, nebo může tělesně onemocnět či mít nějakou nehodu. Začne se ptát: „K čemu tohle všechno je? Dosáhla jsem všeho, co jsem si předsevzala, a cítím se prázdná. Proč mám ten hlodavý pocit osamělosti a bezútěšnosti? Proč ten pocit zrady? O co jsem přišla?“

V touze rozptýlit negativní asociace spojené s feminitou v sobě hrdinka vytvořila nerovnováhu, která ji pošramotila a zlomila. Naučila se dělat věci logicky a výkonně, ale obětovala vlastní zdraví, sny a intuici. Možná přišla o hluboký vztah k vlastní feminní povaze. Může oplakávat otupení tělesné moudrosti, nedostatku času na rodinu či tvůrčí projekty, ztrátu hlubokých přátelství s druhými ženami nebo své vlastní „malé holčičky“.

Campbell říká, že „žena se zabývá především péčí o druhé“. „Může pečovat o tělo, duši, civilizaci, společenství. Pokud nemá o co pečovat, jaksi ztrácí pocit fungování.“⁴ Zjišťuji, že mnohé ženy, které přijaly cestu hrdiny, zapomněly, jak pečovat – o sebe. Předpokládaly, že aby byly úspěšné, musejí mít ostré lokty, a přitom mnohé skončily s probodnutým srdcem.

Campellova slova o mužích v krizi středního věku mohou také vystihovat údiv a nespokojenost úspěšných žen: „Vyšplhali po žebříku až nahoru a zjistili, že je opřený o nesprávnou zeď. Na začátku měli trochu špatný odhad.“⁵

Některé ženy shledávají, že jejich snaha o úspěch a uznání pramenila z touhy zavděčit se rodičům, především zvnitřněnému otci. Když začnou zkoumat svou motivaci, některé z nich v sobě těžko nalézají něco, co patří opravdu jim. Zmocní se jich pocit bezútěšnosti. „Když se podívám do svého nitra, nevím, kdo tam je,“ řekla mi jedna filmařka, které nedávno bylo čtyřicet. „Jediná věc, kterou jsem si jistá, je touha zacelit své srdce. Jediná věc, které můžu věřit, je mé tělo.“

Tyto ženy nedošly po cestě k osvobození dost daleko. Naučily se, jak mají být úspěšné podle maskulinního modelu, ale tento model neuspokojil jejich potřebu být celistvým člověkem. „Špatným odhadem na začátku“ mohlo být rozhodnutí hrát podle cizích pravidel pro sebehodnotu a úspěch. Když se žena rozhodne, že už nebude hrát podle patriarchálních pravidel, nemá žádné pokyny, které by jí říkaly, jak má jednat nebo jaké má mít pocity. Jestliže už nechce zachovávat zastaralé formy, život začne být vzrušující – a děsivý. „Změna je hroživá, ale kde je strach, tam je síla. Jestliže se naučíme cítit strach, aniž bychom mu dovolily, aby nás zastavil, může se z něj stát spojenec, znamení, které nám říká, že něco, s čím jsme se setkaly, lze transformovat. Naše pravá síla často nespočívá ve věcech, které reprezentují to, co je pro nás známé, pohodlné nebo pozitivní, ale ve strachu, a dokonce i v odporu ke změně.“⁶ Začal iniciační proces.

Na této části cesty žena začíná svůj sestup. Může se jednat o zdánlivě nekonečné období putování, zármutku a hněvu, svržení králů z trůnu, hledání ztracených střípků sebe a setkání s temnou feminitou. Může to trvat týdny, měsíce, ba i roky a pro mnohé to může znamenat čas dobrovolného odloučení – období tmy, ticha a osvojování umění znovu si hluboce naslouchat: být, a nikoli dělat. Vnější svět to může chápat jako depresi a období stagnace. Rodina, přátelé a kolegové na hrdinku naléhají, aby „s tím něco udělala“.

V tomto období se často objevují sny o usekávání údů a o smrti, o stínových sestrách a vetřelcích, o cestách přes pouště a řeky, o prastarých symbolech bohyně a zvířatech. Žena má touhu trávit víc času v přírodě a intenzivněji si uvědomuje změny ročních období a fáze Měsíce. Pro mnohé ženy se období menstruace stává důležitou příležitostí pro uctění ženství, krve, očisty a obnovy těla a duše. Sestup nelze uspěchat, protože je to posvátná cesta, na níž žena nejenže znovu nalézá ztracené části sebe samé, ale také objevuje ztracenou duši kultury – mnohé ženy to nyní považují za

znovunalezení Bohyně. V tomto období jsem si zapsala do deníku:

„Tohle je neprobádané území. Je temné, vlhké, krvavé a osamělé. Nevidím žádné spojení, žádné značení. Připadám si rozdrásaná a bolavá. Hledám kusy svého těla – něco rozpoznatelného –, ale nacházím jen kousíčky a nevím, jak je poskládat. Je to úplně něco jiného než jakákoli moje dřívější snaha. Není to dobytí druhého, musím se střetnout sama se sebou. Chodím nahá a hledám Matku. Snažím se najít části sebe, které ještě nespatriřily denní světlo. Musejí být tady ve tmě. Čekají, až je najdu, protože ztratily důvěru. Předtím jsem je zapudila. Jsou to moje zakopané hřivny, musím je vykopat. Na téhle cestě se neobjeví žádná kmotřička víla, která mi ukáže, kudy se odsud dostanu. Kutám... kvůli trpělivosti, kvůli odvaze přestát tmu, kvůli odhodlání nevyjít předčasně na světlo a nezkrátit své setkání s Matkou.“

Po období sestupu hrdinka začíná pomalu zacelovat rozštěp mezi matkou a dcerou, ránu, která vznikla při původním odmítnutí feminity. Může a nemusí to znamenat skutečné uzdravení vztahu mezi ženou a její matkou. Dochází k němu však v ženě nitru, když začne pečovat o své tělo a svou duši a znovu nalezne své pocity, intuici, sexualitu, tvořivost a humor.

Může se objevit náhlá naléhavá potřeba zahradničit, chodit na kurz keramiky či vaření nebo na masáže, vytvářet útulné hnízdečko. Část energie, která směřovala ven, se pomalu navrácí ke zrození tvůrčích projektů, znovobjevování těla a radosti ze společnosti druhých žen. Ženy, které se předtím orientovaly především na svou profesi, nyní mohou uvažovat o manželství a dětech. Tato fáze s sebou přináší jasná rozhodnutí a oběti, které mohou někomu s patriarchálním pohledem připadat jako odpadnutí.

Moje klientka, téměř čtyřicetiletá zubařka, která kvůli rakovině přišla o prs, se rozhodla psát, zahradničit a věnovat se výchově dětí. „Je to těžké rozhodnutí. Díky stálému platu

se cítím bezpečně a užitečně a očekávám, že kvůli mému dřívějšímu onemocnění bude téměř nemožné získat zdravotní pojištění. Ale už se nemůžu dočkat, až budu dělat všechny ty věci, které pro mě byly důležité, než kvůli stomatologii šlo všechno stranou.“

Při psaní této knihy jsem měla podobnou zkušenost. Když jsem zkoumala vnitřní území, vnější cesta za uznáním mi připadala stále méně důležitá. Můj feminní hlas sílil, zatímco jsem si budovala odvahu přestat se spoléhat na lineární mysl. Potom jsem mohla naslouchat snům, obrazům a vnitřním spojencům. Stali se mými průvodci. Jestliže žena přestane klást takový důraz na vnější hrdinské hledání sebedefinice, může svobodně zkoumat své obrazy a svůj hlas.

Při soustředění na proces vnitřní cesty se jí od vnějšího světa dostává pramalého uznání a potlesku. Těm, kteří stále hledají pozlátko úspěchu, jsou nepříjemné otázky o životních hodnotách, které klade. Proto taková cesta vyžaduje odvahu a důvěru, že se ženě dostane duchovní podpory. Ženy se scházejí ke studiu, ke sdílení obrazů a k uctívání znovunalezené feminity. Mnohé ženy nacházejí útěchu a radost při společném vytváření rituálů na oslavu rytmu přírody a připomínku změn ve svém životě a v životech svých blízkých.

Současné intenzivní soustředění na feminní spiritualitu je podle mě přímým důsledkem faktu, že tolik žen se vydalo na cestu hrdiny a nakonec zjistilo, že je pro ně prázdná a pro lidstvo nebezpečná. Ženy napodobovaly maskulinní hrdinskou cestu, protože neexistovaly jiné obrazy. Žena byla buď „úspěšná“ v kultuře zaměřené na muže, nebo ovládaná a závislá. Chceme-li změnit ekonomické, sociální a politické struktury společnosti, musíme nyní najít nové mýty a hrdinky. Možná právě proto se tolik žen a mužů obrací k obrazům Bohyně a k dávným matristickým kulturám, aby pochopili způsoby vedení založené na partnerství, nikoli na ovládání, a na spolupráci, nikoli na chtivosti.

„Na přelomu dvacátého a jednadvacátého století je posláním žen mimo jiné oživit spiritualitu tvořivosti, která se nebojí zvláštní krásy podmořského světa nevědomí, a pomoci mužům z omezeného a těsného světa prokazatelných a limitovaných faktů, v němž je společnost uvěznila,“ píše Madeleine L'Engle v článku, který vyšel v letním čísle časopisu Ms v roce 1987.⁷ Dále pokračuje: „Jakožto feministka nemám za úkol soutěžit s muži v jejich světě – to je příliš snadné, a v konečném důsledku k ničemu. Mým úkolem je žít plně jako žena, těšit se z celého svého já a svého místa ve vesmíru.“

Jaké je ženino místo v tomto stadiu našeho kulturního vývoje? Jsem přesvědčena, že máme zacelit rozštěp, který nám říká, že naše vědění, přání a touhy nejsou tak důležité či platné jako vědění, přání a touhy vládnoucí maskulinní kultury. Naším úkolem je zacelit vnitřní trhlinu, jež nám velí přehlížet pocity, intuici a snové obrazy, které nás informují o pravdě života. Musíme mít odvahu žít s paradoxem, sílu vydržet napětí, že neznáme odpovědi, a ochotu naslouchat své vnitřní moudrosti a moudrosti naší planety, která prosí o změnu.

Z hrdinky se musí stát duchovní bojovnice. Vyžaduje to, aby se naučila vytríbenému umění rovnováhy a měla trpělivost pro pomalou, nenápadnou integraci feminních a maskulinních aspektů sebe samé. Nejprve dychtí pozbyt svého feminního já a splynout s maskulinitou, a jakmile to učiní, začíná si uvědomovat, že to není odpověď ani konec. To, co poznala při své hrdinské výpravě, nesmí zahodit ani se toho vzdát, ale musí se naučit chápat své těžce vydobyté dovednosti a úspěchy nikoli jako cíl, ale jen jako část celé cesty. Potom začne tyto dovednosti využívat při cestě k většímu cíli spojení lidí, a nikoli ke svému individuálnímu prospěchu. To je posvátný sňatek feminity a maskulinity – když žena dokáže opravdově sloužit potřebám druhých, ale také si dokáže cenit vlastních potřeb a reagovat na ně. Toto zaměření na

integraci a následné uvědomění vzájemné provázanosti je v tuto dobu důležité pro každého z nás, zatímco společně pracujeme, abychom zachovali rovnováhu života na Zemi.

Lotova žena

*Pokud však dojdete dost daleko, jednoho dne se poznáte,
jak přicházíte po cestě, abyste se setkali sami se sebou.
A řeknete – ANO.*

— MARION WOODMAN

Někde na cestě
jiným hlasem
a jinou řečí
čeká na jinou dobu
a na mytí nohou
zatímco já, slaná slza velká jako žena
stojím zkamenělá, Lotova žena
ohlížím se na své hořící město
údolí, hory a pláně
v dáli. Stojím otočená
tisíciletá tíha let se obrací
ke vzdálené čekající ženě
vidí nesčetné epochy
životy beze jmen
padá a řítí se
ze svahů pokrytých kamením
žena bez konce
odchází s ní její rýmy
její vzpomínky
její tvrdá slova, její něžná slova, výkřiky
moje slova, moje výkřiky, vše naše neslyšené

způsoby, jakými slyším
umlčené zvuky žen
začínají pukat
a jsou slyšet hluboko a daleko
Otočka, jeden krok vpřed
ještě jeden a pak další
kráčím po cestě
k té, kterou jsem
a ještě nejsem
— RHETT KELLY⁸

Održení od feminity

Matka představuje oběť v nás, nesvobodnou ženu, mučednici. Naše osobnosti se nebezpečně prolínají a překrývají s našimi matkami, a v zoufalé snaze vědět, kde končí matka a začíná dcera, provádíme radikální řez.

— ADRIENNE RICH: *Of Woman Born* (Zrozeny z ženy)

Historici mateřství i psychodynamičtí teoretici nám připomínají, že matky byly od dob průmyslové revoluce zároveň oslavovány i obviňovány a byla na ně kladena odpovědnost za to, kým a jakým člověkem se jejich dítě stane.¹ Matku považujeme za hlavní příčinu pozitivního či negativního vývoje dítěte a nebereme v úvahu autoritu a úctu, jaké se mateřské roli dostává či nedostává v určitém rodinném systému nebo kultuře. Společnost klade na matky nesmírnou odpovědnost, a přitom jim neposkytuje finanční podporu, prestiž a uznání, které si zaslouží práce, jež má tak obrovský význam pro celou kulturu. Neexistuje žádný Oscar za výchovu. Zdráháme se matky ocenit, ale šmahem je obviňujeme za všechny neduhy společnosti. Soud v Los Angeles nedávno podal trestní oznámení na matku odsouzeného člena gangu, který žil ve čtvrti zamořené drogami, za to, že synovi neposkytla náležitou mateřskou výchovu. Nepadla ani zmínka o nedostatku náležité otcovské výchovy,

vzdělání, bydlení či příležitosti vyrůstat v bezpečné společnosti, která poskytuje jistoty.

Naše společnost je androcentrická: vidí svět z mužské perspektivy. Mužům se za jejich inteligenci, úsilí a spolehlivost dostává ve světě ocenění v podobě postavení, prestiže a finančního zisku. Pokud jsou ženy jako muži, jsou podobně, ne však rovně odměňovány. Jestliže se ženy vidí mužským prizmatem a neustále se poměřují podle měřítek mužsky definované kultury, zjistí, že více či méně postrádají vlastnosti, kterých si muži cení. Ženy nikdy nebudou muži a mnohé ženy, které se snaží být „stejně dobré jako muži“, zraňují svou feminní povahu. Ženy se začínají definovat z hlediska nedostatků, z hlediska toho, co nemají nebo čeho nedosáhly, a začínají se zastiňovat a znevažovat jakožto ženy.² Znevažování žen začíná u matky.

Podle Josepha Campbella je úkolem pravého hrdiny rozbít zavedený řád a vytvořit nové společenství. Hrdina/hrdinka skolí nestvůru *statu quo*, draka starého řádu – tyranského lidožrouta, strážce minulosti.³ Na kulturní úrovni jsou v zavedeném řádu hluboce zakořeněny patriarchální hodnoty dominance a ovládání silnější, důraznější, mocnější mužskou populací. V současnosti muži i ženy zpochybňují patriarchální jazyk a myšlení i patriarchální ekonomické, politické, sociální a vzdělávací struktury a vytvářejí nové formy. Na osobní úrovni však to staré ztělesňuje matka a hrdinčiným prvním úkolem na cestě k individuaci je separace od matky.

Dcera může s tímto procesem separace zápolit celý život, u někoho je odtržení dosti dramatické. Aby se žena oddálila od matky a matčina vlivu, možná projde obdobím odmítání všech feminních vlastností, které kulturní prizma zkresleně zobrazuje jako podřadné, pasivní, závislé, svůdnické, manipulativní a bezmocné.⁴

Nakolik ženina matka představuje stávající stav, restriktivní kontext sexuálních rolí a hluboce zakořeněný pocit

ženské podřadnosti v patriarchální společnosti, natolik se od ní žena bude chtít oddělit. Postupem času, jak prochází fázemi svého vývoje a začíná chápat kořeny znevažování feminity v této kultuře, si uvědomí, že příčinou jejích pocitů nedostatečnosti není matka. Je jen příhodným terčem, může na ni svalit vinu za zmatení a nízkou sebeúctu, které prožívá mnoho dcer v kultuře, která glorifikuje maskulinitu.

Pravda je taková, že naše matky a před nimi i jejich matky byly jako Lotova žena uvězněny v obraze, který si na ně promítali muži. Americké matky ve čtyřicátých a padesátých letech neměly příliš mnoho příležitostí jít za vlastním cílem. Byly předmětem manipulace, omezování a útlaku za pomoci reklamy, podvazkových pásů a valia. Úkolem jejich dcer je odhalit a vyléčit jejich feminní zranění.

Odmítání feminity

Mary Lynne před pětadvaceti lety nastoupila na vyšší školu pro ženy s odhodláním studovat matematiku. Inspiroval ji sputnik v padesátých letech a následná výzva pro americké děti, aby studovaly matematiku a fyziku. Ovšem skutečný důvod, proč si tento obor zvolila, byl fakt, že tehdy v něm nebylo mnoho žen. „Holky, které jsem znala, si matiku nevybraly, ale já jsem chtěla být jiná. Většina dívek studovala angličtinu a mě nebavilo rozebírat zápletky a postavy. Taky už mi lezlo krkem pořád dokola poslouchat, jak mě rodiče nabádají, abych šla studovat zdrávku nebo pedřák, abych se měla ,na co spolehnout‘, kdyby můj manžel v budoucnu onemocněl. Jenže já jsem o žádném budoucím manželovi neuvažovala a rozhodně jsem se nechtěla na nic spoléhat! Chtěla jsem dělat něco důležitého v kybernetice. Byla jsem plná mladistvého idealismu. A taky jsem chtěla tátovi dokázat, že jsem stejně dobrá jako syn, kterého vždycky chtěl, ale nikdy neměl.“

Nikdy ji nenapadlo, že možná nemá vlohy k tomu, aby uspěla ve vysoké matematice, přestože v přijímacích testech měla nízké ohodnocení a pedagogický poradce jí doporučil, aby studovala angličtinu. Nechtěla věřit svým uším, když jí profesor matematiky ve druhém ročníku řekl, aby si zvolila jiný hlavní obor studia, protože její výsledky nedostačují pro studium vysoké matematiky. „Byla jsem zdrcená,“ vzpomíná. „Vzpomínám, jak jsem z naší krátké schůzky odešla naprosto v šoku a v duchu jsem si říkala: ‚A je to, teď skončím jako holka.‘ Zjednodušeně řečeno jsem si myslela, že mě matematika zachrání a nebudu muset být ženou.“

Při dalším dotazování vyšlo najevo, že Mary Lynne odmítala vše spojené s feminitou, protože nechtěla být jako její matka, tradiční žena v domácnosti, kterou vnímala jako frustrovanou, panovačnou, rozhněvanou a zkostnatělou. „S matkou jsem nikdy nevycházela. Myslím, že na mě žárlila, protože jsem se dobře učila a naskytly se mi příležitosti k vyššímu vzdělání, které nikdy neměla. Nechtěla jsem skončit jako ona, chtěla jsem být jako táta, kterého jsem vnímala jako úspěšného, přizpůsobivého a spokojeného se svou prací. Máma nikdy nebyla šťastná. Tehdy mě vůbec nenapadlo, že tátův úspěch byl na její úkor nebo že její sebenenávist a rozporuplná sdělení, která předávala svým dcerám, pramení ze způsobu, jakým se společnost chová k ženám.“

Mary Lynne nyní začíná chápat, jak naprosté ztotožnění s maskulinními hodnotami ovlivnilo její představu o sobě a jak znevažovala ostatní ženy. „Na ostatní ženy jsem hleděla svrchu. Chtěla jsem myslet jako chlap. Ale samozřejmě jsem se jako žena nenáviděla. Ve snaze ztotožnit se s muži jsem odřízla velké části sebe samé. Stanovila jsem si kritérium, podle kterého všechno, co stojí za to, musí být obtížné, konkrétní a měřitelné. Nyní si uvědomuju, že odmítnutím feminity na konci dospívání jsem přestala růst jako žena, popírala jsem své vrozené dovednosti a opomíjela to, co mi skýtalopotěšení.“

Před dvaatřicátými narozeninami měla tento sen: „Sedím na zadním sedadle autobusu ve Skotsku. Usnula jsem a probudila jsem se na točně, když se autobus vracel zpátky. Jsme v Zatvrzelé ulici. Je tři čtvrtě na devět večer, ale venku je ještě světlo. Oblohu ozařuje polární záře.“

Když se nad snem zamýšlela, řekla: „Uvědomuju si, že autobusová linka s konečnou v Zatvrzelé ulici poukazuje na můj životní postoj. Spoustu let jsem byla zatvrzelá. Zarytě jsem se bránila všemu, co je považováno za ženské. Když jsem nemohla uspět v matice, dala jsem se na fundraising. Naučila jsem se soutěžit, soupeřit o moc a hrát podle mužských pravidel hry. Jenže jsem se nenaučila uvolnit se, pečovat o sebe a radovat se ze života. Přátelé mi říkají, že jsem workoholička. Odpovídám jim, že s tím nic nenadělám, takhle to prostě funguje. Ale teď mám pocit, že už jsem se nadřela dost. Už nechci jezdit autobusem do Zatvrzelé ulice. Obětovala jsem svůj vztah s matkou a sestrami i se sebou, abych podávala hrdinské výkony v mužském světě. Je načase vrátit se k tomu, co je opravdu důležité.“

Cesta začíná: Separace od matky

Cesta začíná, když se hrdinka snaží tělesně i psychicky oddělit od matky a od mateřského archetypu, který má ještě větší vliv. Archetyp matky se často označuje jako nevědomí, především jeho mateřské stránky, týkající se těla a duše. Obraz matky nepředstavuje pouze jeden aspekt nevědomí, ale je také symbolem celého kolektivního nevědomí, které obsahuje jednotu všech protikladů.⁵

Separace od osobní matky představuje obzvláště intenzivní proces pro dceru, protože se musí oddělit od někoho, kdo je stejný jako ona. Prožívá strach ze ztráty, který se vyznačuje úzkostí ze samoty, oddělení a odlišnosti od rodiče stejného pohlaví – matky, která ve většině případů byla hlavní

pečující osobou. Separace od matky je pro dceru složitější než pro syna, protože se „musí odlišit od mateřské postavy, s níž se má identifikovat, kdežto mužské dítě se musí odlišit od mateřské postavy, jejíž vlastnosti a chování má v sobě zahrnout ve snaze stát se maskulinním“.⁶

Mnohé dcery prožívají konflikt mezi dvěma protiklady: chtějí svobodnější život než jejich matka, a přitom touží po matčině lásce a uznání. Chtějí matku překonat, ale zároveň riskují, že přijdou o její lásku. Vytvořit mezi sebou skutečnou zeměpisnou vzdálenost může být zpočátku jediným způsobem, jak vyřešit napětí mezi dceřinou potřebou vyrůst a její touhou zavděčit se matce. Dívky si zvnitřnily mýtus ženské méněcennosti v této kultuře, a proto mají oproti mužům větší potřebu uznání a potvrzení své platnosti. Činí jim potíže riskovat nevoli rodičů. U dívek „nezávislost – protože je nečekaná – bude s větší pravděpodobností vykládána jako odmítnutí rodičů než vzpoura u chlapce, která je více očekávána“.⁷ První separace „často působí spíš jako roztrhání těla než jako osvobození“.⁸

Aby mladé ženy toto odštěpení od matky zvládly, často si ji utvářejí do obrazu pomstychtivé, majetnické a požíravé samice, kterou musejí odmítnout, aby přežily. Ženina skutečná matka může nebo nemusí ztělesňovat tyto vlastnosti, ale dcera je zvnitřňuje jako konstrukt své vnitřní matky. Podle Junga v nás tato vnitřní matka začíná fungovat jako stínová postava, mimovolný vzorec, který je pro naše ego nepřijatelný. Nedokážeme ji v sobě přijmout, a proto ji promítáme na druhé.⁹

Obraz lidožravé obludy, která dceru zanedbává nebo ji drží v zajetí, se promítá na matku, kterou je proto nutno zabít. Z macechy se jako v pohádce o Jeníčkovi a Mařence stává zlá čarodějnice, která skončí v peci. Vztah mezi matkou a dcerou a separace od matky je tak složitá věc, že ve většině ženské literatury a pohádek matka zůstává nepřítomná, mrtvá či zlá.¹⁰

Strašlivá matka a negativní feminita

Archetyp matky má dva póly vyjádření. Je to Velká matka, která ztělesňuje bezmeznou péči, výživu a ochranu, a Strašlivá matka, která reprezentuje stázi, zadušení a smrt. Tyto archetypické modely jsou prvky lidské psychiky, které se utvářejí v odpovědi na typickou lidskou závislost v kojeneckém věku a v dětství.¹¹ Ve většině případů je primárním objektem závislosti dítěte matka a úkolem dítěte je posunout se od tohoto splynutého symbiotického vztahu k oddělenosti, individualitě a samostatnosti. Jestliže dítě vnímá matku jako zdroj výživy, péče a podpory, bude ji prožívat jako pozitivní sílu; jestliže ji vnímá jako zanedbávající či dusivou, bude ji prožívat jako destruktivní sílu.

Mnozí lidé v dospělosti reagují na ženskou sílu – a často na svou vlastní matku – právě skrze aspekt Strašlivé matky.¹² Nevidí matčin život v kontextu historického období, v kterém žila, jejího rodinného prostředí a příležitostí, které tehdy ženy měly. Její chyby zvnitřňují jako součást vnitřní negativní matky.

Žena, která byla asertivní, náročná a cílevědomá, byla svého času vyobrazována jako požíravá mrcha (např. Bette Davis) a žena, která si stěžovala na nedostatek příležitostí, byla považována za pasivní a ufnukanou. Některé ženy, které matky naučily rafinovaným formám kompromisu a sebeobětivosti, se nyní horko těžko snaží z tohoto velmi škodlivého obrazu vymanit. Dívka u matky hledá vysvětlení, co znamená být ženou, a jestliže je matka bezmocná, dcera se cítí ponížená, že je žena. Touží v ničem se matce nepodobat, a tak může usilovat o moc na úkor ostatních potřeb. „Mnohé dcery jsou na matky rozzuřené, že příliš snadno a pasivně přijaly postoj, ať se děje, co se děje.“¹³ Dokud si dcera tuto nevědomou reakci neuvědomí, bude nadále fungovat v reakci na svou matku.

Dcera uprchne před požíravou matkou, která se ji kvůli své závisti a žárlivosti na její nadání a potenciální svobodu pokouší uvěznit. Od přehnaně kritické, zlostnaté

a nepodporující matky se odtáhne. Zavrhne mučednický archetyp matky, která obětovala vlastní život, aby byla k službám svému manželovi a dětem. Matčina zatrpkllost nad nesplněnými sny může propuknout v záchvaty vzteku nebo v pasivně-agresivní chování vůči dceři, která měla více příležitostí. Matka, jež zapadá do stereotypu zlostné, hysterické ženy, která rozbíjí talíře o zeď, když vidí, jak jí život mizí pod rukama, ztělesňuje běsnící a destruktivní bohyni Kálí.

Kálí Ma, hinduistická Trojná bohyně stvoření, ochrany a destrukce, je známá jako Temná matka. Je základním archetypickým obrazem Matky zrození a smrti, zároveň lůno i hrob, svým dětem dává i bere život. Je prastarým symbolem feminity vyobrazované v tisíci různých podobách.¹⁴ Podle Mariji Gimbutas a Merlina Stonea patriarchální náboženské systémy v posledních šesti a půl tisíci letech potlačovaly a znevažovaly náboženství uctívající Velkou matku.¹⁵ Moc a síla Kálí je nucena se skrývat, zatímco ženy se podvolují genderovým rolím, v kterých propadají depresi a mají sebevražedné myšlenky. Jestliže zuřivost Kálí není vyjádřená a vložena do tvořivých podob, stane se temnou, požíravou stagnací nežitého života.

Většina žen se nemůže dočkat, až se oddálí od rozhněvané, negativní matky. Každý už slyšel, jak ženy říkají: „Vůbec nechci být jako moje matka. Ani nechci vypadat jako ona.“ Některé ženy se nejenže bojí, že budou jako jejich matka, ve skutečnosti mají strach, že se jí stanou.¹⁶ Tento strach, matrofobie, je v naší kultuře tak hluboce zakořeněný, že matka se často cítí naprosto odmítnutá, nedoceněná a opuštěná, když její děti odejdou z domova.

Opuštění matky

Opuštění matky může vyvolávat pocit zrady, nejen ženy, která je matkou, ale i dcery. „Každá žena poprvé poznala teplo, péči, výživu, něhu, bezpečí, smyslovost a vzájemnost

u své matky. Toto nejranější ovinutí jednoho ženského těla druhým může později popírat či odmítat, pociťovat jako dusivou majetnickost, jako odmítnutí, past či tabu, ale na počátku je to celý svět.“¹⁷

Mnoho žen má hlubokou touhu odtrhnout se od matky, ale zároveň cítí velkou vinu za to, že ji předčily. Susan, pětadvacetiletá mladá žena, má našlápnuto na úspěšnou kariéru v byznysu a prožívá láskyplný, podpůrný vztah s mužem, za kterého se brzy provdá. Její matka je už sedmnáct let rozvedená a nikdy necítila uspokojení z profese, kterou si sama zvolila. Jako svobodná matka těžce pracovala, aby své děti uživila, ale vybírala si práci kvůli přiměřenému finančnímu ohodnocení, a nikoli na základě osobního uspokojení.

Nyní bude matce pětapadesát let, postrádá v životě směr a má depresi. Matčina deprese ovlivňuje Susanino rozhodování ohledně rozšíření vlastní firmy nebo založení rodiny. Cítí, že nikdy nemůže být spokojená či úspěšná, dokud matka nebude šťastná a zajištěná, a nelibě nese, že matka si odmítá lépe zařídit život.

„Vždycky jsem cítila, že nemůžu být šťastná, dokud si máma líp nezařídí život,“ vysvětluje Susan. „Bydlí s mou sestrou, nedokáže se o sebe finančně ani emočně postarat a myslím, že nikdy nebude šťastná. Cítím se provinile, že mám vztah, který funguje, a vím, že se v práci držím zpátky, abych nebyla příliš úspěšná. Na druhé straně jí chci ukázat, že dokážu to, co ona nedokázala, a přitom jsem si jistá, že můj úspěch by ji zahubil.“

Kdykoli Susan matce zavolá a sdělí jí, že získala nového klienta, matka odvede řeč a začne mluvit o Susanině sestře nebo o jejích dětech. Susan má pocit, že ji matka přehlíží a podrývá její snahy. Je jí smutno, že s ní nikdy nebude moct sdílet své úspěchy ani štěstí. Zároveň cítí, že matku zradila, protože ji překonala. Cítí provinilost za svůj úspěch a hněv na matčino selhání. Sužuje ji úzkost, že je jiná než matka. V minulosti tato vina a hněv vedly k depresi, ale nyní má motivaci

vidět matku jako oddělenou od sebe a přijmout matčina rozhodnutí v kontextu jejích životních okolností.

Mnohé dcery se od matky odtáhnou, protože nedokáže podpořit jejich individuaci a úspěch. Harriet Goldhor Lerner popisuje svou klientku J. – její matka dostala migrénu, která jí zabránila jít na dceřinu promoci. J. absolvovala bakalářské studium s červeným diplomem, a když matce řekla, že uvažuje o tom, že by nastoupila na magisterské studium, matka změnila téma rozhovoru a sdělila jí, že kamarádčina dcera se právě dostala na medicínu.¹⁸ Matka nechtěla uznat dceřinu kompetentnost ani slyšet o jejích plánech do budoucna, protože tím jen vycházela najevo její vlastní neschopnost a nedostatečnost.

Naneštěstí se jedná o univerzální téma. „Matka, které byl znemožněn vlastní sebezrovoj a růst, může přehlížet či znevažovat dceřinu kompetentnost, nebo někdy činí opak a nabádá dceru, aby byla ‚výjimečné‘ či ‚nadané‘ dítě, z jehož úspěchu se matka bude zprostředkovaně radovat.“¹⁹ Mnoho matek dává svým dcerám protichůdná a nejasná sdělení, například „nebuď jako já, ale buď jako já“ nebo „buď úspěšná, ale nebuď moc úspěšná“. Není divu, že žena odmítá feminitu ve prospěch maskulinity, která zdánlivě oceňuje její samostatnost a úspěch.

Separace od dobré matky

Možná nejtěžší je opustit matku, která představuje pozitivní životní vzor, poskytuje laskavou péči, je s ní zábava a po všech stránkách svou dceru podporuje. Separace od takové matky se podobá opuštění rajske zahrady, opuštění stavu nevinnosti, sblížení a pohodlí a vykročení do neznámého světa. I dobrá matka však může svou dceru nevědomky polapit. Jestliže ji dcera vidí jako nedostižné božstvo, s nímž se musí poměřovat, možná ji bude muset odvrhnout, aby našla vlastní identitu.²⁰

Alison bude zanedlouho třicet, pochází ze zavedené novoanglické rodiny. Její matka je úspěšná bankérka, aktivně působí v místní komunitě a láskyplně se stará o své děti. Podporovala Alison při studiu na prestižní ženské univerzitě a souhlasila s tím, že se dcera přestěhuje na západní pobřeží a bude tam studovat herectví. Alison se po ní moc stýská, ale nechce žít ve stejném městě jako ona, v matčině stínu. Už nechce slyšet, jak ji srovnávají s matkou, ani mít provinilý pocit, že je jiná než ona. Po každém telefonickém rozhovoru se jí zmocní hluboký pocit ztráty důvěrnosti, kterou dříve sdílely, a deprimuje ji, že si vybrala profesní dráhu, která je v přímém protikladu s matčiným stabilním životem. Už není stejná jako matka. Ve snaze o oddělení Alison začala objevovat hloubku a strukturu emocí nezbytných pro herectví. Tato separace a bolest s ní spojená byly nezbytným prvním krokem k objevení vlastního hereckého nadání.

Mnoho žen se bojí výrazu *feminita* – stalo se z něj závadné slovo. Některé ženy mají pocit, že je v něm obsažena povinnost pečovat o druhé. Společnost ženy podporuje, aby žily skrze druhé, místo aby nacházely vlastní naplnění. Téměř padesátiletá Catherine říká: „Když jsem byla malá, předkládali nám jen tyto obrazy feminity: buď sexuální objekt jako Marilyn Monroe, nebo nezištná, obětavá pečovatelka. Ať tak, či onak, vždycky šlo nakonec o velká prsa. Obávám se, že když budu považována za feminní, přijdu o svou nezávislost a druzí mě budou využívat.“

Při zavržení feminity existuje nebezpečí, že dcera, která odmítne aspekty negativní feminity ztělesňované matkou, zároveň popře pozitivní stránky vlastní feminní povahy – hravost, smyslovost, vášnivost, péči, intuici a tvořivost. Mnohé ženy, které měly rozhněvané nebo emotivní matky, se snaží ovládat vlastní hněv a pocity, aby nebyly vnímány jako destruktivní a kastrující. Toto vytěsňování hněvu jim často brání rozpoznat nerovnosti v systému definovaném muži. Ženy, které považovaly své matky za pověřivé, pobožné

či staromódní, zahazují tajemné, záhadné aspekty feminity a nahrazují je chladnou logikou a analýzou. Vzniká tak propast mezi hrdinkou a mateřskými vlastnostmi v jejím nitru. Tuto propast bude muset později na cestě zacelit, aby dosáhla celistvosti.

Odmítání ženského těla

Matko

píšu domů

jsem sama

a vrať mi moje tělo

— SUSAN GRIFFIN: *Mother and Child (Matka a dítě)*

K odmítání feminity dochází v obou směrech, od dcery k matce i od matky k dceři. Jakmile dívka vstupuje do puberty a objevuje své tělo, matka může dceřino fyzické tělo začít odmítat či ponižovat. Nebo může dceři závidět její mládí a přitažlivost a tak v ní probouzet pocity studu či soupeření. Mnoho dívek vnímá to, že matky z nich mají strach, jako známku soupeření o otcovu pozornost.

Také dívčin otec může být z dceřiny probouzející se sexuality nesvůj a tráví s ní stále méně času. Dcera prožívá tradiční dichotomii madona/děvka; otec ji považuje za tabu a matka za soupeřku. Dokud mladá žena neodejde z domova, raději tedy někdy svou pučící sexualitu potlačuje, aby nepopouzela rodiče a nevyvolávala v nich nelibost. Nebo může mít ze své sexuality takový strach, že se provdá za prvního muže, do kterého se zamiluje. Matka i otec mají její tělo ve své moci.

Podle mého názoru je to začátek ženina odmítání pudové tělesné moudrosti. Většině žen tělo sděluje, že něco, co se děje v jejich životě, prostě „nepůsobí správně“. Když však na své tělo nedbají, zpochybňují svou intuici ve prospěch své mysli.

Když si dospívající dívka povšimne, že její rodiče jsou nesví z vnějších znaků její probouzející se sexuality, může začít odmítat vlastní měnící se tělo. Třeba začne využívat jídlo, aby otupila pocity nepatřičnosti, nebo alkohol, sex či drogy, aby zmírnila zmatení a bolest z vlastní nepříjemnosti. Pozbývá schopnost rozpoznávat omezení svého těla a s rostoucím rozštěpením mezi tělem a myslí si přivozuje bolest a nemoc.

Saře bude za pár let čtyřicet a studuje na doktorát z antropologie. Když začala chodit na terapii, stěžovala si na opakované ochromující bolesti v boku. Lékař jí sdělil, že z fyziologického hlediska je v pořádku, ale Sara se nemohla celé dny hýbat. Společně jsme prováděly relaxační cvičení na uvolnění stresu spojeného s psaním disertační práce a poté jsem jí navrhla cvičení řízené představivosti, aby se svého vnitřního dítěte zeptala, co se děje v jejím těle.

Sara silně prožívá sebe jako devítiletou „holčičku“. Tato její část chce jít ven a hrát si na prolézačkách. Sara dvacet minut dovádí se svým mladším já a pak se vrátí do mé pracovny a rozpláče se.

Uvědomí si, že ve svém akademickém snažení tuto svou hravou stránku ztratila. Hovoří o tom, že všechno dokáže sama. Prý měla úžasný vztah s jednou ženou, ale ta se teď odstěhovala tisíce kilometrů daleko, až na Aljašku, a Sara, ta silná, to teď „zvládá“ sama. Nechtěla být jako její matka, nechtěla být na nikom závislá. Jenže ji pořád bolí levý bok. Zeptám se jí, co jí její tělo sděluje.

Odpoví mi: „Popírala jsem velkou část sebe – nejen své vnitřní dítě, to, které si dřív rádo hrávalo, ale i tu část svého dospělého já, která se rozvíjí venku v přírodě. Moc ráda chodím na pěší výlety, ale prostě jsem si na to neudělala čas. Taky mám moc ráda děti, ale ve svém životě žádné nemám. Studium mi nedovolovalo věci, které mě baví. Stala se ze mě silná žena, ale nemám o koho pečovat a vůbec nevím ani si nevzpomínám, jak mám pečovat o sebe. Bojím se, že pokud požádám o podporu svou rodinu nebo své přátele, pomyslí

si, že jsem slabá.“ Ženy jsou považovány za manipulativní nebo slabé, jestliže přiznávají omezení svého fyzického těla, a proto se naučily nedbat na bolest, aby držely krok s muži. Ženské tělo bylo vždy objektem touhy i pohrdání.

Odmítání ženského těla má v naší kultuře kořeny ve Starém zákonu, v němž je Eva vyobrazena jako svůdkyně. Náboženství ovládaná muži po více než pět tisíc let posilovala tabu o ženské sexualitě. Ženin gender byl využíván jako záminka, aby náboženské i politické instituce vyloučily ženu z přístupu k moci.

Vizuální umělkyně v oblasti performance art Cheri Gaulke vyrůstala ve zbožném prostředí, kde vládli muži a mužská božstva. Ve čtyřech letech si uvědomila, že její tělo určuje její osud. „Můj otec, můj dědeček, můj pradědeček i můj bratr jsou luteránští kazatelé. Můj bratr je čtvrtá generace. Ve čtyřech letech mě napadla moje první feministická myšlenka, když jsem si uvědomila, že nemohu pokračovat v otcových stopách, protože jsem dítě ženského pohlaví. V tu chvíli jsem věděla, že mě křesťanství zradilo kvůli mému tělu. V křesťanství byl duch oddělen od těla. Ženy jsou tělo a mužský bůh je duch. Jediný způsob, jak dosáhnout ducha, je popírat tělo, přesáhnout tělo a zemřít. Tak tomu tedy nevěřím.“²¹

Matka byla v jejím životě neviditelná. „Veškeré moje dílo je o otci, snažím se získat zpět svou sílu, o kterou mě muži připravili. Nacházím inspiraci v ženském duchovním hnutí, protože Bohyně je božstvo, s nímž se dokážu ztotožnit. Její a moje tělo jsou jedno; její a moje síla jsou jedno. A muži mi to nemohou vzít.“²²

Odmítnutí matkou

Žena, která se cítila matkou odmítnutá kvůli adopci, nemoci, depresi nebo úniku k alkoholu, bude hluboce postrádat mateřskou péči a stále hledat to, co nikdy neměla. Může věčně

fungovat jako „dcera“, hledat uznání, lásku, pozornost a přijetí od matky, která jí nic z toho nemůže dát. Jestliže matku prožívala jako citově nepřítomnou nebo příliš zaneprázdněnou, možná začne hledat pozitivní ženský vzor, třeba starší ženu, s níž se může sblížit.

Lila, černá žena po pětatřicítce, si svou matku pamatuje jako ženu, která měla se svými dětmi tolik starostí, že si jí vůbec nevšímal. „Pořád byla vyčerpaná, skoro mě nevnímala. Ale moje teta Essie mě viděla. Věděla, kdo jsem. Říkala mi, že jsem někdo. Dávala mi naději, naučila mě věřit si. Pokaždé, když se mi podívala do očí, připadala jsem si krásná. Říkávala mi: ‚Holka, ty to dotáhneš daleko. Jsi výjimečná.‘ Nemohla jsem se dočkat, až vypadnu z domu, abych dokázala, že měla pravdu.“

Jestliže žena cítí od matky odcizení nebo má pocit odmítnutí, může nejprve zavrhnout svou feminitu a hledat uznání u otce a patriarchální kultury. Muži jsou v pozici síly, takže ženy hledají v mužích oporu, aby se posílily. Naše hrdinka se začne identifikovat s mocnou, vševědoucí maskulinitou. Nejprve se učí závratným hrám otců, strategiím soupeření, vítězení a úspěchu. Snaží se prokázat, že je schopná žít podle norem, které podle sebe stanovili bílí muži. Avšak bez ohledu na to, jak je úspěšná, zjišťuje, že je stále podceňovaná a přepracovaná.²³ Začíná se tázat, co se stalo s feministickými hodnotami.

Jungovská terapeutka Janet Dallett říká: „Kolektivní vědomí této kultury se skládá z obrovského množství předpokladů, které ovládají naše hodnoty, vnímání a rozhodování, a je zcela zásadně maskulinní. Kolektivní nevědomí patriarchální společnosti, zdroj jejích velkých snů, nese hodnoty vyloučené z vědomí, a tudíž má feminní (matriarchální) důraz. Tvořiví jedinci v současnosti cítí potřebu opustit patriarchální nenasytost a sestoupit do šeré říše matek, aby vyvolali v život to, co se dere ke zrození do vědomí nového věku.“²⁴

V tomto bodě své cesty se žena může snažit o zacelení původního rozštěpu s matkou a obnovení vztahu mezi matkou a dcerou v jeho širším kontextu. Bude hledat bohyně, hrdinky a současné tvořivé ženy, s nimiž se může ztotožnit a které ji poučí o ženské síle a kráse a obohatí její rozvíjející se autoritu.²⁵ Nakonec nalezne zhojení ve Velké Matce. Jak píše Kathie Carlson:

At' už uvažujeme o Bohyni jako o personifikované Bytosti, nebo jako o energii, která se vyskytuje v ženách a mezi ženami, obraz Bohyně je uznání ženské síly, nezávislé na mužích a neodvozené od patriarchálního vidění žen. ... Bohyně nám odráží to, co v naší kultuře tolik chybí: pozitivní obrazy síly, našich těl, našich vůlí, našich matek. Hledět na Bohyni znamená rozpomenout se na sebe, představovat si sebe celistvé.²⁶

Identifikace s maskulinitou

Otcovy dcery

Navzdory úspěchům, kterých dosáhlo ženské hnutí, v naší kultuře stále převládá mýtus, že určití lidé, určitá společenská postavení a určité události mají větší hodnotu. Obvykle se jedná o muže nebo o muži definované pozice a události. Mužské normy se v této kultuře staly společenským standardem pro vedení, osobní samostatnost a úspěch a ženy v porovnání s nimi zjišťují, že jsou vnímány jako osoby, které postrádají způsobilost, inteligenci a moc.

Dívka to pozoruje, když vyrůstá, a chce se identifikovat s okázalým půvabem, prestiží, autoritou, nezávislostí a penězi, které ovládají muži. Mnoho velmi úspěšných žen je považováno za otcovy dcery, protože usilují o uznání a moc tohoto prvního mužského vzoru. Na matčině uznání jaksi tolik nezáleží; feminitu definuje otec, a to zasahuje ženinu sexualitu, její schopnost vztahovat se k mužům i schopnost prosadit se ve světě. Vztah s otcem určuje, jestli žena má pocit, že je v pořádku být ctižádostivá, mít moc, vydělávat peníze nebo mít vydařený vztah s mužem.

Lynda Schmidt definuje otcovu dceru takto: „... dcera s mocným, pozitivním vztahem k otci, možná za vyloučení matky. Taková mladá žena se bude více orientovat na muže a k ženám bude mít poněkud podceňující přístup. Otcovy dcery si uspořádávají život kolem maskulinního principu, bud'

zůstávají spjaty s nějakým konkrétním mužem, nebo je zevnitř pohání maskulinní způsob myšlení a chování. Mohou si najít učitele nebo rádce, ale zároveň jim může činit potíže řídit se pokyny či příkazy od muže nebo přijmout jeho učení.“¹

Psychologové, kteří se zabývají výzkumem motivace, zjistili, že mnoho úspěšných žen mělo otce, kteří rozvíjeli jejich nadání a v raném věku v nich vzbuzovali pocit, že jsou přitažlivé a milované. Socioložka Marjorie Lozoff z Wrightova institutu v Berkeley vedla čtyřletou studii zaměřenou na profesní úspěchy žen a dospěla k závěru, že ženy s větší pravděpodobností usilují o sebeurčení, „když se otcové chovali k dcerám jako k zajímavým lidem, kteří jsou hodni úcty a povzbuzení a zaslouží si je“.² Takto vychované ženy „neměly pocit, že by rozvíjení jejich talentu ohrožovalo jejich feminitu“.³ Tito otcové se aktivně zajímali o život svých dcer a také je povzbuzovali, aby rozvíjely svůj profesní život nebo zájem o politiku, sport či umění.

Bývalá kongresmanka Yvonne Brathwaite Burke se poprvé zúčastnila demonstrace ve svých čtrnácti letech. Její otec zasvětil celý život práci v Mezinárodním odborovém svazu zaměstnanců ve službách. Dvacet osm let pracoval jako správce ve filmovém studiu MGM a u něj doma se vždy scházela spousta aktivistů. Odborová organizace poskytla Yvonne Burke stipendium, aby mohla v Los Angeles studovat na UCLA a na právnické fakultě USC.

Díky tomu, že pozorovala otcovy snahy o stmelení odborů, si uvědomila, „co znamená opravdu za něco bojovat“. Jak dále uvedla: „Věřil v dlouhodobý boj a byl velmi obětavý, ačkoli byl celé měsíce bez práce. Cítil, že tohle je nutné udělat.“⁴ Otcova obětavost ji velmi silně ovlivnila.

„Myšlenka boje mě velmi zaujala a hodně jsem se zajímala o to, co můj otec zažívá. Věděla jsem, že je to pro něj velmi těžké, a zajisté to od něj byla oběť, ale věřil svým idejím. Svou práci v odborech se mnou probíral a věděla jsem o všech podrobnostech. Později mě velmi podporoval v mých snahách

stát se právničkou a jít do politiky. Ovlivnil mě, abych se zapojila do veřejného dění.“⁴⁵ Její matka, realitní makléřka, nebyla příliš nadšená, že dcera se chce věnovat politice, protože nechtěla, aby se zapletla do ostrých sporů a polemik. Podporovala ji, aby se stala učitelkou, ale Burke chtěla být aktivnější a přispět k řešení společenského konfliktu.

Americká senátorka Dianne Feinstein se také na otcově příkladu poučila o záludnostech byrokracie a naučila se diplomaticky jednat, obhajovat svá práva, být silná a nevzdávat se. Otec se nadšeně zapojoval do jejích volebních kampaní a dělal všechno, co bylo zrovna zapotřebí – získával finance i nosil občerstvení jejím kolegům. Jakožto lékař byl zcela oddaný službě veřejnosti, a přestože měl rakovinu, neúnavně pracoval až do smrti. Naučil svou dceru houževnatosti a motivaci. Otcova neochvějná víra v její schopnosti jí dodávala sílu. „Vždycky ode mě hodně očekával. Byl hluboce přesvědčen, že dosáhnu všeho, co si usmyslím, i když já sama jsem tomu ne vždy věřila.“⁴⁶

Vztah s otcem dívce pomáhá vidět svět jeho očima a vidět se tak, jak se v nich odráží. Když hledá otcovo uznání a přijetí, poměřuje vlastní způsobilost, inteligenci a sebeúctu ve vztahu k němu a k ostatním mužům. Otcovo uznání a povzbuzení přispívá k pozitivnímu vývoji ega. Obě ženy, Dianne Feinstein i Yvonne Burke, vzpomínají na blízký, bezproblémový vztah s otcem. „Ani jedna z nich neměla pocit, že soutěžením v oboru ovládaném muži obětuje svou ženskost.“⁴⁷

Ženy, které se cítily přijaté otcem, mají sebejistotu, že se jim dostane přijetí i od světa. Rovněž si rozvíjejí pozitivní vztah ke své maskulinní povaze. Mají vnitřní maskulinní postavu, která je má ráda takové, jaké jsou. Tento pozitivní vnitřní muž neboli animus bude vlídně a bez odsudků podporovat jejich tvůrčí úsilí.

Takto popisuje svou představu o pozitivní vnitřní maskulinní postavě Linda Leonard. Nazývá ji Muž se srdcem. Je „láskyplný, vřelý a silný“, nebojí se hněvu, intimity ani lásky.

„Stojí při mně a je trpělivý. Také se však pouští do věcí, utkává se a kráčí dál. Je vyrovnaný a vytrvalý. Jeho vyrovnanost však pramení z toho, že pluje s proudem života, je v přítomném okamžiku. Hraje si i pracuje a raduje se z obou způsobů bytí. Přirozeně se pohybuje všude, kde je – ať už v niterném prostoru, nebo ve vnějším světě. Je to zemitý muž – pudový a dráždivě svůdný. Je to muž ducha – směřující k výšinám a tvořivý.“⁴⁸ Tato vnitřní postava je plodem pozitivního vztahu s otcem nebo otcovskou postavou. Vnitřní muž bude hrdince nápomocným rádčem a povede ji na celé její cestě.

Otec jako spojenec

Psychiatřka Alexandra Symonds z lékařské fakulty Newyorské univerzity ve své studii zkoumala ženy, které v životě kladly velký důraz na svou profesi. Zjistila, že jejich otcové zdůrazňovali důležitost vzdělání a naučili je pravidlům světa byznysu. Vedli své dcery k tomu, aby se při neúspěchu nevzdávaly a nepodléhaly normálním pocitům úzkosti. Inspirovali je, aby nesly odpovědnost za svůj život. Těmto ženám se již od útlého věku dostávalo povzbuzení, aby něco dokázaly, a nebyly vedeny k závislosti na druhých.

Symonds zjistila, že právě otcové dokážou v dcerách nejlépe rozvíjet zdravou zdatnost a způsobilost. Přestože s jejími závěry nesouhlasím a myslím si, že na budování kompetence mají stejný podíl i matky, souhlasím s tímto jejím názorem: „Jestliže otcové dcery povzbuzují podobně jako syny, ve sportu, v dlouhodobém snažení, v soběstačnosti, pak si dívky vybudují vlastnosti, které budou po zbytek života důležité, byť třeba nedosáhnou žádných výjimečných výsledků. Otcové jim mohou velmi pomoci, místo aby je jen hladili po hlavě a říkali: ‚Ty jsi ale roztomilá.‘ To nestačí.“⁴⁹

Ženy, kterým se dostalo takové podpory, mají sebevěru k něčemu přímo směřovat. Zvolí si profesní dráhu

s definovatelnými cíli a konkrétními kroky, které je třeba dodržet – například právo, medicínu, podnikání, školství nebo organizace a řízení umělecké praxe. Ženy, jejichž otcové nepodporovali jejich nápady a sny o budoucnosti nebo v nich vzbuzovali dojem, že postrádají schopnost je uskutečnit, nekrácejí životem přímou cestou a k úspěchu mohou dospět oklikou.

Některé úspěšné ženy se nejenže snaží následovat příklad svých otců, ale také se vědomě rozhodnou, že nebudou jako jejich matky, které vnímají jako závislé, bezmocné nebo přespříliš kritické. Pokud má matka chronickou depresi či dlouhodobou nemoc nebo je alkoholička, dcera utvoří spojení s otcem. Matku opomíjí – stane se z ní stín v podkroví. Otec pak má moc nejen v dceřině vnějším světě, ale i v jejím niterném světě.

Tátova holčička: Pohlčení feminity

Vyřazení matky a ztotožnění s otcem dobře ilustruje příběh Athény, dcery Métidy a Dia. Diovo pohlčení Métidy lze také chápat jako zobrazení období, kdy v řeckých kulturních dějinách docházelo k přechodu od matrilineární společnosti k maskulinnímu světu ovládanému egem.

Athéna vyskočila z Diovy hlavy jako dospělá žena v zářivé zlaté zbroji, v jedné ruce držela ostré kopí a vydávala mocný válečný pokřik. Po tomto dramatickém zrození sama sebe spojovala s Diem a uznávala jej jako svého jediného rodiče. Bohyně nikdy nepřiznala svou matku Métidu. Dokonce působila dojemem, že zcela opomíjí fakt, že má matku.

Jak uvádí Hésiodos, Métis byla Diovou první královskou chotí. Tato mořská bohyně byla známa svou moudrostí. Když byla Métis těhotná s Athénou, Zeus ji uspal a pak ji snědl. Podle proroctví měla Métis mít dvě velmi výjimečné děti: dceru,

která se Diovi rovnala odvahou a moudrostí, a syna tak silného, že se měl stát králem bohů a lidí. Zhltnutím Métidy Zeus změnil osud a převzal její atributy.¹⁰

Spanilá bohyně-válečnice Athéna chránila řecké hrdiny v boji. Byla bohyní moudrosti a řemesel, vynikala ve strategii a diplomacii, byla zručná tkadlena a patronka měst a civilizace. Iásonovi a Argonautům pomohla postavit jejich loď, než vypluli za zlatým rounem, a také podporovala řecké válečníky při dobytí Tróje. Po trojské válce stranila patriarchátu, když rozhodla o osvobození Oresta, jenž zabil svou matku Klytáimnéstru, aby pomstil vraždu svého otce Agamemnóna. Tím stavěla patriarchální hodnoty nad mateřské vazby.

„Athéna“ je otcova dcera; snižuje svou matku a ztotožňuje se s otcem. Je chytrá, ctižádostivá a činorodá. Citovému vztahu přikládá malou hodnotu, postrádá empatii a soucítění se zranitelností. Jestliže nevěnuje čas tomu, aby objevila matčiny přednosti a obnovila své hluboké spojení s mateřskou vazbou, může se stát, že nikdy nezacelí své odloučení od feminity. Métis nebyla poslední matka, kterou zhltno mužské ego, a Athéna nebyla poslední dcera, která odvrhla matku kvůli otci. Tuto knihu píšu částečně proto, abych pochopila a zacelila rozštěpení, k němuž došlo mezi mou matkou a mnou.

V dětství jsem otce považovala za boha. Nemohla jsem se dočkat, až se vrátí domů z práce, byl zábavný, inteligentní a tvořivý. Řídil reklamní agenturu, a měl tedy moc ve světě. Patřil mezi chytré mladé muže, kteří se po druhé světové válce vrátili domů s odhodláním využít ekonomické příležitosti, jež se jim tehdy naskýtal. Pracoval až do pozdních večerních hodin ve velkém mrakodrapu na Manhattanu, získával celostátní ceny a ocenění a byl ve své agentuře rádcem nadaným mladíkům.

Pro mě byl naprosto dokonalý; nadevše jsem ho milovala. Večer se mi po něm stýskalo, protože málokdy přišel domů

na večeri, ale někdy jsem ho vídala brzy ráno, než jsem odešla do školy. Jeho záhadné příchody a odchody pozdě večer a časně zrána mu v mých dětských očích dodávaly mytické rozměry. Musí mít „důležitou práci“, myslela jsem si – možná přímo práci samotných bohů!

Když byl doma, toužila jsem po jeho pozornosti a pochvale, chtěla jsem si s ním povídat. Bedlivě jsem poslouchala, co říká, a podle toho jsem se chovala. Moc ráda jsem s ním chodila do železářství a dřevoskladu. Nevydržel poseďet na místě, doma vždycky na něčem pracoval. S tátou mám dodnes spojenou vůni čerstvě nařezaného dřeva.

Od třinácti jsem začala chodit do tátovy agentury na letní brigádu. Vždycky byl na mě moc pyšný, protože jsem byla vynikající studentka, a rád se se mnou pochlubil před ostatními. Vyprávěl mi o svém podnikání a o tom, jak je pro něj důležité prosadit se vlastní pílí. Mluvil o hodnotě vzdělání, protože jakožto samouk litoval, že sám akademické vzdělání neměl.

Ovšem od práce v reklamě mě odrazoval, říkal, že to „není místo pro holky“. Ženy byly podle jeho názoru na práci v médiích příliš náladové. Pokud si vzpomínám, za jedinou práci vhodnou pro ženy považoval tvorbu reklamních textů, protože měl pocit, že by ji zvládly doma, zatímco se starají o rodinu. Tajně jsem plánovala, že mu dokážu, že jsem jiná.

Na rozdíl od otců mých dospívajících kamarádek byl táta ochoten naslouchat mým pocitům. Bylo to pro mě zoufale důležité, protože s matkou jsem mluvit nemohla. Skrze něj jsem slyšela sebe samu. Připadalo mi, že mám štěstí, že mu můžu všechno říct – nebo jsem si to aspoň myslela. Nerad slyšel o mých zmatených pocitech ohledně matčiných nekontrolovaných výlevů zloby. Nabádal mě, abych k ní byla chápavější a měla s ní trpělivost.

Mám sen, že jdu na setkání Anonymních alkoholiků a je tam moje přítelkyně Peg, která je psychiatricka. Sedí přímo proti mně a drží mě za ruce, když mluvím ke skupině. Věnuje mi tolik času, že ostatní ženy začnou protestovat. Říká:

„Musíš ti být nesmírně smutno, že tvůj otec nebyl přítomný, že byl tak zaneprázdněný svou prací, že ti nemohl pomoci.“

Její slova mě překvapují, udivuje mě, že dává můj smutek do souvislosti s mým otcem, protože já jsem vždycky považovala za problém spíše matku. Viděla jsem ji jako zápornou postavu a chtěla jsem, aby mě táta zachránil, což je pro tradiční nevymezenou hrdinku opakované téma. Z otce jsem si udělala modlu, vnímala jsem ho jako svého zachránce a skvěle jsem hrála roli hezké, inteligentní dcery, která čeká, až přijde její princ. Táta mě však nikdy nezachránil. Po mnoha letech jsem si uvědomila, že opustil mě i mou matku, aby mohl dělat důležité věci.

Hledání otce: Shromažďování spojenců

Během druhé fáze hrdinčiny cesty se žena chce identifikovat s mužstvím nebo touží po tom, aby ji muž zachránil. Když se rozhodne odpoutat od zavedených obrazů feminity, nevyhnutelně se vydá na tradiční cestu hrdiny. Oděje se do zbroje, nasedne na moderního oře, opustí své milované a vypraví se hledat zlatý poklad. Vybrušuje dovednosti rozumu a slova (logos). Hledá jasně vymezené cesty k úspěchu. Mužský svět vnímá jako zdravý, zábavný a činorodý. Muži řeší úkoly věcně a efektivně a dosahují výsledků. To podněcuje její vlastní ctižádost.

Je to důležité období ve vývoji ženského ega. Naše hrdinka hledá vzory, které jí mohou ukázat, jak má po cestě kráčet. Tito maskulinní spojenci mohou mít podobu otce, milence, učitele, nadřízeného nebo trenéra, případně instituce, která jí poskytuje titul či plat, o který usiluje, nebo kazatele, rabína, kněze – či Boha. Spojencem může také být žena, která se identifikuje s muži, například starší bezdětná žena, která hrála podle týmových pravidel a úspěšně se propracovala k úspěchu.

Jill Barad, výkonná viceprezidentka pro marketing, celosvětový design produktů a vývoj ve společnosti Mattel Toys,

patří k nejvýše postaveným ženám v americkém korporátním světě. Tento úspěch připisuje nejen týmové práci a své schopnosti motivovat zaměstnance, ale vděčí za něj také několika rádcům, na které se mohla v průběhu let obracet s žádostmi o radu. Svůj jedinečný manažerský styl popisuje takto: dbá na svou citlivost a silnou intuitivní stránku a zároveň využívá konstruktivní zpětnou vazbu. To jsou základní hodnoty, kterým se naučila od svých rodičů. Vyrůstala v tvůrčím prostředí, které jí skýtal spoustu duševních podnětů, a měla štěstí, že otec jí vždycky říkal: „Můžeš být tím, čím chceš – hlavně v tom buď dobrá. Zaměř se na to, nauč se, co potřebuješ, a jdi za tím!“¹¹

Polly Young-Eisendrath a Florence Wiedemann v knize *Female Authority* (Ženská autorita) uvádějí: „Většina žen usiluje o moc a autoritu tak, že se buď začnou podobat mužům, nebo se mužům zalíbí.“¹² Zpočátku to není zas tak nežádoucí, protože snaha o validaci od mužů představuje zdravý přechod od fúze s matkou k větší nezávislosti v patriarchální společnosti. Mladá žena, která se ztotožňuje s tím, co by se dalo považovat za pozitivní otcovské vlastnosti, jako je disciplína, rozhodování, směřování, odvaha, síla a sebeocenení, zjišťuje, že se ve světě úspěšně prosazuje.

Může však být velmi škodlivé, jestliže si žena myslí, že existuje pouze v zrcadle mužské pozornosti nebo mužského určení. Lewis Carroll v knize *Alenka v kraji divů a za zrcadlem* paroduje názor, že jedinci s politickou mocí mohou určovat identitu bezmocných.¹³ Tydliták a Tydlitek Alence říkají, že existuje pouze v představivosti Černého krále.

„O něčem se mu zdá,“ řekl Tydlitek. „Co myslíš, o čem se mu asi zdá?“

Alenka řekla: „To nikdo neuhodne.“

„No o tobě!“ zvolal Tydlitek a samou radostí zatleskal. „Kdyby se mu tak přestalo o tobě zdát, kde myslíš, že bys byla?“

„Tot' se ví, že tady,“ řekla Alenka.

„Kdepak!“ odsekl pohrdlivě Tydlítek. „Nebyla bys nikde. Vždyť jsi jenom něčím v jeho snu!“

„Kdyby se ten Král probudil,“ podotkl Tydliták, „pff! – zhasla bys jako svíčka!“¹⁴

Chybějící pozitivní maskulinní spojenec

Uznání a povzbuzení od otce či jiných otcovských postav obvykle přispívá k pozitivnímu vývoji ženského ega (já), pokud však otec, otčím, strýc či dědeček o dívku nejeví opravdový zájem nebo na ni působí negativně, hluboce to zraňuje její vnímání sebe samé. Tento přístup může vést k hyperkompenzaci (nepřiměřené snaze o kompenzaci) nebo téměř naprosto ochromit její vývoj. Je-li otec nepřítomný nebo se k dceři chová lhostejně, svědčí to o jeho nezájmu, zklamání a odmítnutí, což může být pro hrdinku stejně škodlivé jako explicitní negativní soudy nebo přílišná starostlivost a ochranářství.

Carol Pearson a Katherine Pope v práci *The Female Hero in American and British Literature* (Ženská hrdinka v americké a britské literatuře) citují z deníku kanadské malířky Emily Carr, jejíž otec byl sice fyzicky přítomen, ale vůči ní a její matce byl citově lhostejný. S tímto lhostejným bohem zápolila ještě v pokročilém věku, když už jí táhlo na sedmdesát.

Dnes před šestašedesáti lety mi byly tři roky. ... Říkám si, co asi táta cítil. Nedokážu si představit, že by ho to zajímalo aspoň z poloviny tolik jako mámu. Víc mu byl po chuti pěkný šťavnatý steak, který mu servírovala horký na cínovém ohřívacím talíři. Nad tím se rozplýval. Říkám si, jestli mámu vůbec kdy podpořil pár něžnými slůvky, když porodila, nebo jestli byl tvrdý jako vždycky a čekal, až se zase vzchopí a začne mu posluhovat. Nových dětí si nevšímal, dokud nebyly dost

velké na to, aby ho obdivovaly, dost velké na to, aby zlomil jejich vůli.¹⁵

Nedostatečná pozornost od otce na osobní úrovni nebo od učitele na kulturní úrovni způsobuje, že se z ženy stane „obrněná Amazonka“, jak říká Linda Leonard:

Takové ženy se v reakci na zanedbávajícího otce na úrovni ega (já) často identifikují s maskulinitou nebo se samotnými otcovskými funkcemi. Jelikož jim otcové nedali to, co potřebovaly, zjišťují, že to musejí udělat samy. ... Toto brnění je příznivě chrání, pokud jim pomáhá v profesním rozvoji a dodává jim hlas ve veřejném dění. Pokud je však zaštiťuje před vlastními feminními pocity a citlivostí, tyto ženy se často od-cizují od vlastní kreativity, zdravých vztahů s muži a spontánnosti a vitality žití v přítomném okamžiku.¹⁶

Ostatní budou tuto ženu považovat za profesně úspěšnou, ale v emoční či vztahové oblasti jí bude těžké důvěřovat. Její vnitřní maskulinní postava není Muž se srdcem, je to chamtivý tyran, který nikdy v ničem nepoleví. Nestačí mu nic, co žena udělá, žene ji vpřed, nutí ji dělat „víc, lépe, rychleji“ a zcela přehlíží její touhu být milovaná, cítit se spokojená či si dokonce odpočinout.

Danielle vede velmi ambiciózní realitní kancelář, která obchoduje s komerčními objekty. Je jí něco málo přes třicet, je vysoká, inteligentní, krásná a sexy a všechny tyto vlastnosti využívá v obchodě ve svůj prospěch. Také je tvrdá a nekompromisní. Je zamilovaná do obrazu svého otce, který je nyní již tři roky po smrti. Tento úspěšný evropský podnikatel, muž mohutné postavy a autoritativního vystupování, rodině vládl železnou rukou.

Danielle zahrnoval chválou za její vzhled a inteligenci, varoval ji před sexem, protože je sprostý, a vyprávěl jí o svých těžce vydobytých úspěších ve světě byznysu. Byla jeho

důvěrnice. V době Daniellina dospívání se rozvedl s její matkou. Ta ji v dětství tělesně i citově týrala, později stále více propadala alkoholismu a přestávala být schopná fungovat. Otec se znovu oženil s mladou ženou, která byla jen o pár let starší než Danielle. Choval se k ní tak, že byla sotva něco víc než sexuální služebnice. Také měl spoustu milostných pletek, o kterých všichni věděli.

Danielle chtěla pracovat v otcově firmě, ale on to nedovolil, takže získala dojem, že byznys není pro dívky. Po jeho smrti založila vlastní firmu. Toužila si dokázat, že na to má. Hluboce truchlila po věcech, které ji nikdy nenaučil, a vybíjela si zlost na všech mužích, s nimiž měla profesně či osobně co do činění. Pokud kvůli své neurvalosti a agresivitě přišla o zakázku, obviňovala klienta, že nedokáže akceptovat asertivní ženu.

Když se jí nedařily obchody, rozčilovala se: „Tohle by se nikdy nestalo, kdyby byl můj tatínek naživu, pomohl by mi.“ Popírala fakt, že za svého života nikdy nepodporoval její snahy o nezávislost. Nikomu nedůvěřovala a začala mít zdravotní potíže – infekce pochvy a děložního čípku. Byla odříznutá od své citlivé feminní stránky a ženami většinou hluboce opovrhovala, považovala je za neznalé, záludné a destruktivní.

Její největší strach byl spojený s opakovanými genitálními infekcemi. Muže, s nimiž se stýkala, obviňovala z neschopnosti mít vážný, trvalý vztah. Pomocí cvičení řízené představivosti jsem ji vybídla, aby komunikovala s boláky kolem své vaginy. Tím se dostala až k jádru své zloby. „Jsem rozhořčená, protože jsem se ve velmi raném věku musela chovat hrdinsky, abych přemohla svou matku. Byla jsem moc malá na to, abych dokázala zvládnout její šílenost. Otec mi dával sdělení, že si jí nemám všímat, a sám se vydal do světa konat velké činy. Neochránil mě.

Nechápu, jak mám ve světě uspět. Nevím, jak mám soutěžit s druhými. Nakonec mám vždy pocit nadřazenosti a nemám s lidmi trpělivost, protože v rodině jsem vždycky měla grandiózní pozici moci, dívala jsem se spatra na svou

neschopnou, bláznivou matku a byla jsem otcovou důvěrníci. Jsem zmrzačená. Král už mi nenaslouchá, je mrtvý. A co mi dal? Falešný pocit důležitosti, protože jsem byla jeho důvěrnice. Přitom jsem nebyla víc než lepší služka.

Ted' nevím, jak někomu dát najevo, že mi na něm doopravdy záleží, a mám příliš velký strach soutěžit v profesním světě. Chci začít nahoře. Nevím, jak mám tuhle firmu efektivně vést, a rozhodně nechci začínat od píky v cizí firmě. Mám potíže vyjednávat s druhými lidmi, zvláště s muži, kterým prostě nevěřím.“

Daniellin otec nejenže sabotoval její cíl stát se úspěšnou podnikatelkou, ale také ji připravil o možnost úspěchu ve vztahu. Opovržení ženami dával najevo chováním ke svým manželkám a Danielliným nevlastním sestrám. Její starší sestra v dospívání spáchala sebevraždu. Všechny ženy ve svém životě jen využíval pro své záměry, včetně Danielly, která si myslela, že je výjimka. Nyní, když pokračuje v práci na svém vyléčení, jí dochází, že otec stále ovládá její sexualitu.

Mnoho žen, které se snaží uspět v podnikání, aby svým otcům dokázaly, že na to mají, má potíže udržet si úspěch i v případě, že se jim dostalo potřebného vzdělání v příslušném profesním oboru. Jestliže jim otcové přímo či nepřímo sdělovali, že ženy do byznysu nepatří, pak se tyto ženy vnitřně ztotožnily se sdělením, že skutečný úspěch odporuje stereotypu feminní sexuální role.¹⁷

Závislost na dokonalosti

Mladá žena může navenek působit úspěšně, a přitom vnitřně zcela vykrvácet. Mnohé ženy začnou být z vrozeného strachu z ženské méněcennosti a podřadnosti závislé na dokonalosti, mají nepřiměřenou snahu o kompenzaci a přetěžují se, protože jsou jiné než muži. Jak uvádějí Carol Pearson a Katherine Pope:

Žijeme v kultuře, která nevěří přirozenému procesu a netoleruje rozmanitost. Proto se od nás všech očekává, že budeme dokonalí, a co víc, že budeme dokonalí podobně – ne-li stejně – jako ostatní. Máme „dostát“ normám ctnosti, úspěchu, inteligence a fyzické přitažlivosti. Jestliže jim nedostojíme, očekává se od nás, že se budeme kát, více pracovat, učit se, držet dietu, cvičit a nosit lepší oblečení, dokud nezapadneme do zavedeného obrazu ideálního člověka. Naše jedinečné vlastnosti (v tomto případě být ženou) tedy pravděpodobně budou definované jako „problém“, který potřebujeme vyřešit, abychom byly v pořádku.¹⁸

Některé ženy jsou velmi pyšné, že se naučily myslet jako muži, že vědí, jak s nimi soutěžit a jak je porazit jejich vlastními prostředky. Tyto ženy se stávají hrdinkami, ale v mnohých z nich neustále hlodá pocit, že nikdy nebudou dost dobré. Nadále dělají víc, než je nutné, z potřeby být stejné jako muži. Jelikož jsem vyrůstala v katolické domácnosti, často si kladu otázku, jestli ženin pocit nedostatečnosti nepramení z faktu, že nebyla stvořena k obrazu Božímu. Mnoho dívek má se svým otcem stejnou zkušenost jako s Bohem Otcem: milují ho, ale udržují si od něj odstup, ba dokonce z něj mají strach, protože je jiného pohlaví.

Performerka a politická aktivistka Nancy se po dvaceti letech vrátila ke studiu práv. Už jí bylo čtyřicet a uvědomuje si, že snaha dokonale vypracovat každý školní úkol jí zabírá zbytečně mnoho času a energie. Na každý problém vynakládá mnohem větší úsilí, než je zapotřebí. Proto nikdy nemá dost času, aby všechno dotáhla do konce, a opožděné odezdávání prací se odráží na jejích známkách. Nejde o to, že by Nancy neměla pro studium dostatečnou inteligenci či vlohly. Zbytečně se s každou prací piplá.

Na mou otázku, pro koho sepisuje ty dokonalé elaboráty, odpoví: „Pro tátu.“ Její otec už zemřel. Byl to řidič kamionu a měl velký smysl pro humor. Nancy byla jeho nejstarší dcera

a choval se k ní jako k synovi. „Přál bych si, abys byla kluk,“ říkával jí, když byla malá. „Ale jelikož nejsi, kolik je devětkrát devět?“ Takový dialog spolu vedli opakovaně.

„Vždycky jsem měla správnou odpověď na každou otázku, kterou mi položil,“ vzpomíná Nancy. „Učila jsem se z paměti sportovní statistiky, nejdelší slova ve slovníku a hlavní města všech států, aby mě nikdy nic nezaskočilo. Bylo to skvělé na procvičování paměti, ale neměla jsem ponětí, co znamená být holka. Jenom jsem věděla, že je se mnou něco v nepořádku, protože nejsem kluk, a musela jsem zjistit, jak to vynahradit.“

Nancy definoval otcův ideál, co znamená být ženou. Jelikož postrádala fyzické atributy mužství, nezbyvalo jí než být chytrá a dělat věci dokonale. Můj otec to formuloval takhle: „Když to neumíš udělat správně, tak to vůbec nedělej.“ Tento výrok jsem si zvnitřnila jako povel, že se nemám o nic pokoušet, pokud v tom nedokážu vyniknout.

Naučit se pravidla hry s tátou

Malé dívenky brzy zjistí, jaké hry mají hrát, aby získaly otcovu pochvalu a pozornost. Možná musejí být chytré, roztomilé, stydlivé nebo svůdné. Moc a autorita jsou otázky spojené s otcem v ložnici i mimo ni. Táta je první muž, s kterým holčička flirtuje. Pro její sexuální vývoj je rozhodující, jak na ni reaguje. Pro zdravou sexualitu dívky je velmi důležitá otcova vřelost, hravost a láska, jinak jejím primárním objektem lásky zůstane její první citová vazba – matka. Naproti tomu otcova dominance, majetnickost a kritika může dívčin heterosexuální vývoj podrýt nebo zničit.

Ještě větší škody napáchá otec, který nedbá na svou přirozenou roli ochránce dceřiny sexuality a kvůli potřebě mužské dominance naruší její normální pohlavní vývoj incestem. Dcera se po zbytek života bude snažit znovu objevit svou sexualitu a fakt, že jako žena má svá práva.

Jiné malé holčičky zjistí, že v tátově přítomnosti je nejlepší příliš nedávat najevo svou chytrost. Mohly by se stát terčem zesměšnění, kritiky, odmítnutí nebo fyzického týrání. Naučí se nevynikat nad muži v rodině, kteří nejsou tak chytrí jako ona. Rychle pochopí, že mají tátu nechat vyhrávat v kartách, dámě, tenisu nebo při trefování do basketbalového koše. Zapomenou na vlastní ambice a stanou se z nich ženy, které vždy zařídí, aby šéf vypadal dobře. Nakonec pohlížíejí na svůj zpackaný život s pocitem zatrpklosti, pasivity a cynismu.

Dívky, kterým otcové v dětství upírali pozitivní pozornost, hledají otce v každém svém vztahu. Téměř čtyřicetiletá Loretta celý život zbožňovala svého otce, pohledného sportovního komentátora, ale nedokázala si získat jeho pozornost. Vyrůstala se třemi fyzicky zdatnými bratry a otec se věnoval jen jim. Jako dívka byla tichá a zasněná a ráda trávila čas v lese, ale nebyla sportovně nadaná a o sport se skoro vůbec nezajímala. Otec si dělal legraci z příběhů, které psala, a zesměšňoval hry, které hrála se svými zvířátky. Loretta matka byla tichá a depresivní. Loretta nevěděla, jak má vstoupit do mužského světa kolem sebe, a tak se do něj provdala.

„Můj první manžel byl třetiligový hráč baseballu, a tak jsem chodila na zápasy a zvala jsem tátu, aby se mnou seděl v lóži na tribuně. Táta bedlivě sledoval manželovu kariéru, ale o mou nejevil zájem. Čím víc času jsem s Jonem trávila mimo baseballovou sezonu, tím víc jsem si uvědomovala, že nemáme nic společného. A tak jsem si vzala Mikea. Byl starší a vypadal úplně jako můj táta. Taky byl sportovec, ale ne profesionál, a tak jsem si říkala, že to s ním bude jinak. Byl spisovatel jako já, ale pořád mi opakoval, že nemám talent. Když už jsem to poslouchala tři roky, došlo mi, že se začínám ztrácet jako moje matka.

Mikea jsem opustila a nějaký čas mi trvalo, než jsem se z toho vzpamatovala, ale rok po našem rozchodu mi došlo,

že jsem si tyhle chlapy brala ve snaze zaplnit obrovskou díru, která ve mně zůstala poté, co mě otec odmítal. Úplně jsem se přestala stýkat s muži a soustředila jsem se na psaní. Teď chodím se středoškolským profesorem, který vůbec nevypadá jako můj táta, nesleduje sportovní dění a zajímá ho, co říkám. Je nám spolu opravdu hezky. Je to poprvé, kdy mám dobrý pocit z toho, že jsem žena. Nevím, jestli se znovu vdám, ale naprosto jistě vím, že už nepotřebuju hledat tátu.“

Upozornění pro patriarchát

Součástí hrdinčiny cesty je najít práci, která jí umožňuje objevit vlastní identitu. Pro ženu je důležité vědět, že dokáže přežít bez závislosti na rodičích nebo jiných lidech, aby mohla vyjádřit, co cítí, jak myslí a jaká je její duše. Díky dovednostem, které se během této první části své hrdinské cesty naučí, si vybuduje svou schopnost uspět ve světě.

Tím nechci tvrdit, že vlastnosti potřebné pro dosažení úspěchu utváří výhradně maskulinní princip nebo že otec je hlavní vzor pro tyto vlastnosti ve světě. Je ovšem fakt, že systém, v němž žijeme a pracujeme, je především patriarchální a oceňuje více muže než ženy. To se dozajista mění, ale tato změna je pomalá.

Neustálé znehodnocování žen ve společnosti ovlivňuje, jak se ženy cítí uvnitř a jak vnímají feminitu. Ženy už nechtějí být vnímány jako méněcenné či podřadné. V současné době prodělávají v reakci na patriarchát hlubokou změnu. Tento vnitřní pohyb se postupně odráží v současných změnách v sociální politice.

Vím, že k dosažení genderové a rasové rovnosti máme ještě daleko. Avšak dívky, které v současnosti vyrůstají v rodinách, kde se ctí feminní hodnoty, zítra přispějí ke zdravější rodině a zdravějším společenským vztahům. Kéž je jejich vnitřní maskulinní postavou Muž se srdcem.

Cesta zkoušek

Střetnutí s obry, lidožrouty a draky

Hrdinka překračuje práh, opouští bezpečí rodičovského domova a vydává se hledat sebe samu. Kráčí přes hory a doly, brodí se řekami a potoky, putuje přes vyprahlé pouště a temné hvozdy a vstupuje do labyrintu, aby objevila svůj vlastní střed. Cestou potkává obry lidožrouty, kteří ji zavádějí do slepých uliček, nepřátele, kteří pokoušejí její um a odhodlání, a překážky, jimž se musí vyhnout, musí je obejít nebo překonat. Potřebuje k tomu lampu, dlouhatánskou nit a veškerý svůj důvtip.

Ale to předbílám. Nejprve se zeptejme, proč vůbec sama v noci bloumá v labyrintu? Jaký hledá poklad a kdo je drak, který jej stráží?

Je obrazně řečeno sama v noci, toulá se na cestě zkoušek, aby objevila své přednosti a schopnosti a odhalila a překonala své slabiny. Právě to je důvod, proč odešla z domova a vydala se na cestu. Domov je bezpečí a jistota známého. Škola, nová práce, cestování a vztah jí poskytují příležitosti vidět a prožívat své pozitivní vlastnosti, ale i své negativní stránky, které promítá na druhé. Za výsledek svého života již nemůže vinit rodiče, sourozence, přátele, milence a svého šéfa. Nyní je čas podívat se sama na sebe. Jejím úkolem je uchopit meč vlastní pravdy, nalézt zvuk vlastního hlasu a zvolit si cestu vlastního osudu. Tak nalezne poklad svého hledání.

Cestou se bude setkávat s překážkami ve vnějším racionálním světě i v niterném světě psýchy. Vnější cesta zkoušek ji povede trasou očekávaných překážek, po níž se dostane k akademickým hodnostem, profesnímu postupu, prestižním titulům, sňatku a finanční soběstačnosti. Tyto úspěchy budou strážit draci a říkat jí, že nikdy nemůže uspět, že to vlastně stejně ani nechtěla dělat a že před ní je spousta kvalifikovanějších lidí. Tito draci připomínající její rodiče, učitele a nadříazené v ní někdy budou vzbuzovat obavy a odrazovat ji.

Ovšem nejhorší je utkat se s plazem společnosti, který ženě s úsměvem říká: „Ano, drahoušku, můžeš dělat, co chceš,“ a přitom nadále sabotuje její postup nerovnými příležitostmi, nízkými platy, nedostatečnou péčí o děti a pomalým profesním postupem. Ve skutečnosti má tento drak na mysli: „Ano, drahoušku, můžeš dělat, co chceš, pokud děláš to, co po tobě chceme my.“

Do cesty se jí postaví také lidožraví obři a budou zkoušet její výdrž, rozhodnost a schopnost vymezovat hranice. Spolupracovníci jí budou házet klacky pod nohy, odborné komise budou měnit své požadavky a milenci budou tvrdit, že ji ve skutečnosti nikdy nemilovali. Bude muset odolávat pokušení v podobě her sexu a manipulace přestrojených za požadavky v zájmu dosažení moci, úspěchu a lásky. Budou jí pochlebovat, aby si myslela, že dospěla do země moci a nezávislosti, a přitom se jí dostalo pouhých talismanů úspěchu.

Na vnitřní cestě se potýká se silami pochybností o sobě, sebenenávisti, nerozhodnosti, ochromení a strachu. Vnější svět jí možná říká, že to dokáže, ale ona sama zápasí s demony, kteří jí našeptávají, že to nezvládne. „To nedokážu, jsem podvodnice.“ – „Kdyby věděli, co jsem doopravdy zač, nikdy by mi nedůvěřovali.“ – „Nechci vynikat. Když budu úspěšná, budou mě nenávidět.“ – „Bylo mnohem lepší, když se o mě druzí starali.“ – „Nezasloužím si to.“ – „Kdybych byla opravdová ženská, chtěla bych se vdát a mít děti.“

Tahle litanie nikdy nekončí a podrývá ženinu schopnost jasného myšlení, sebedůvěru, ctižádost a sebeúctu. Draci, kteří žárlivě střeží mýtus závislosti, mýtus ženské podřadnosti a mýtus romantické lásky, jsou obávaní protivníci. Není to cesta pro zbabělce, prozkoumat vlastní hlubiny vyžaduje nesmírnou odvalu.

Mýtus závislosti

Závislost a potřeby: to jsou pro ženy sprostá slova. Ačkoli závislost je normální vývojová fáze u dívek i chlapců, nejčastěji se používá v souvislosti s ženami. Dívky nejsou vedeny k nezávislosti, nedostává se jim podpory, aby byly samostatné tak jako chlapci. „Právě naopak, dívky mají zachovávat své závislé vztahy na rodičích a rodině a po sňatku je přenést na manžela a děti.“¹

Od žen se očekává, že se postarají o potřeby závislosti, které mají druzí. Od dětství jsou vychovávány k tomu, aby tyto potřeby předvídaly. „Nemáš žízeň? Nemám ti donést něco k pití?“ – „Dnes jsi měl náročný den, určitě jsi unavený. Nechceš si před večerí na chvíli lehnout?“ – „Musíš být hodně zklamaný, že tě nevzali do týmu.“

Jak se žena učí předvídat potřeby druhých, vědomě či nevědomě očekává, že druzí budou předjímat a plnit i její potřeby. Když zjistí, že její potřeby nikdo nebere v úvahu, připadá jí, že je s ní něco špatně. Dokonce se může i stydět za to, že i ona má své potřeby.

Jestliže žena musí žádat o splnění svých potřeb, druzí ji vnímají jako náročnou, nejistou a závislou – a vnímá se tak i ona sama. Pravdou však je, že má jen normální potřeby, které nenacházejí splnění u manžela, milence, přítele či dítěte.² Mezi tyto normální potřeby patří například čas pro sebe, vlastní pokoj, někdo, kdo by jí naslouchal, láskyplné objetí nebo příležitost rozvíjet své nadání. Jestliže jsou jí

upírány normální potřeby, získává pocit, že nemá právo věnovat se činností, které by naplňovaly její vlastní potřeby a požadavky. Tak nějak začíná počítat s tím, že nemá vůbec žádná práva.

Některé ženy se chovají závisle, aby posílily partnerovo ego nebo aby jej chránily. Ve vztahu vládne nevyslovené pravidlo: aby muž byl silný, žena musí být slabá. Tento mýtus praví, že pokud se jeden z partnerů upozaďuje, druhý může být úspěšný – on má sílu za cenu její slabosti. Tento mýtus však nepanuje pouze v heterosexuálních vztazích. Naše hrdinka se vzdává sebe samé, aby druhý – manžel, kolega, milenec či dítě – mohl získat své já. Tento nevědomý „dar“ nebo sebeobětování druhým jí dodává pocit sebehodnoty a pomáhá zachovávat rovnováhu v systému. Harriet Lerner v knize *Women in Therapy* (Ženy v terapii) píše:

Pod pasivně závislým postojem mnoha žen se skrývá nevědomá motivace posilovat a chránit druhého člověka, jakož i nevědomé přesvědčení, že musí setrvávat v pozici relativní slabosti, aby přežily její nejdůležitější vztahy. Dokonce i intelektuálně osvobozené ženy cítí nevědomý strach a vinu, že druhým, zvláště mužům, „ubližují“, když plně uplatňují svou schopnost nezávislého myšlení a jednání. Ženy, které začnou zřetelněji vymezovat podmínky vlastního života, ve skutečnosti bývají často obviňovány, že ponižují muže, ubližují dětem nebo nějak ničivě působí na druhé.³

Tento názor, že „druhý“ je na prvním místě, si žena často zvnitřní jako nevyslovený slib, i tehdy, když to od ní partner neočekává ani to po ní nechce. Toto přesvědčení se vetře do nevědomí malé holčičky, když pozoruje rodinnou dynamiku. Vidí, jak matka odkládá své potřeby, a naučí se to dělat také tak. Začne to být zajímavé, když je „druhý“, který soupeří o její pozornost, její součástí. Potom musí vyřešit naléhavý vnitřní konflikt, který se vzpírá rozřešení.

Takovou zkušenost měla i scenáristka Lynne, které je něco přes čtyřicet a její manžel prodělal odvykací léčbu ze závislosti na kokainu. V období, kdy bral drogy, se rozešli a Lynne se s velkým úspěchem věnovala své profesi. Nyní, když jsou opět spolu a manžel je po léčení, Lynne neustále zápolí s vlastní potřebou psát, být nezávislá a přispívat do rodinného rozpočtu – a na druhé straně s hlasem, který jí našeptává, že bude-li se věnovat vlastní profesi, ohrožuje tím rodinu.

Lynne je ve spárech dvouhlavé saně, odporného stvoření, které neustále fňuká a hašteří se o to, kdo dostává větší podíl jejího času a energie. Spisovatelka nikdy nedostane dost a Matka má nakonec pocit, že je nedocenená a nemilovaná. Jejich neustálé zápolení vysává Lynninu kreativitu a zanechává ji ve stavu duševního a emočního vyčerpání.

Požádala jsem Lynne, aby napsala dialog mezi dvěma hlavami této saně. Upozorňuje, že v následujícím rozhovoru Matka hovoří tichým, omluvným hlasem a Spisovatelka má silný, rozhněvaný hlas. Obě někdy nevědí, kdo vlastně jsou.

Dvouhlavá saň

SPISOVATELKA: *Puť se do práce. Máš zpoždění. A beztak nemáš dost času. Navíc ti hrozně dlouho trvá, než se rozjedeš. Koukej sebou hodit. Vykašli se na tu druhou osobu.*

MATKA: *Ale ta druhá osoba jsem já. Já. To já jsem ta opravdová ty.*

SPISOVATELKA: *Nechám tě, at' si to myslíš. Tot' vše.*

MATKA: *Jsem ta, která ráno vstává. A stele postele. Krmí děti. Myje nádobí. Uklízí dům. Musím to dělat.*

SPISOVATELKA: *Proč? Zpomaluje mě to. Překáží mi to.*

MATKA: *Nebýt mě...*

- SPISOVATELKA: Nebýt tebe, měla bych víc času.
- MATKA: Nebýt mě, dávno bys to vzdala. Dávala jsem ti důvod pokračovat, důvod být. Jsem tvoje kotva.
- SPISOVATELKA: Stahuješ mě dolů. Utápíš mě ve svých potřebách. Vysáváš mě. Kvůli tobě jsem ráno unavená. Pořád na tebe musím myslet. A na tvoje potřeby. Na jejich potřeby. To máš jedno. Vysáváš mě. Dáváš mi svoje paběrky.
- MATKA: To já jsem vysátá. Nikdy mě není dost. Nestačilo by, ani kdybych se přetrhla. Křičí, že chtějí víc. Víc mě. Oni. Děti, manžel, druží. Víc a víc a víc. Chci, aby byli šťastní. Je to tak těžké. Pořád chtějí víc. Ty chceš víc.
- SPISOVATELKA: Zasloužím si víc.
- MATKA: To já si zasloužím víc. Zasloužím si být naživu. Vyčurat se, kdy chci. Když musím. Vyčurat se o samotě. Nadýchat se čerstvého vzduchu. Tančit, když mám chuť.
- SPISOVATELKA: To nesmíš. Bere mi to čas. To já tě udržuju naživu. To já jsem tvůj čerstvý vzduch. Nebýt mě, už dávno by ses sesypala.
- MATKA: Nebýt mě, už bys to vzdala...
- SPISOVATELKA: Neskákej mi do řeči...
- MATKA: To ty skáčeš do řeči mně...
- SPISOVATELKA: Já mám nárok... já si zasloužím...
- MATKA: A já si zasloužím víc. Chci víc...
- SPISOVATELKA: Čeho? Co chceš?
- MATKA: Čas!
- SPISOVATELKA: To já chci víc času! Ty už ho víc mít nesmíš!
- MATKA: Chci mít dobrý pocit – kdepak dobrý. Lepší! Spokojím se s lepším pocitem!
- SPISOVATELKA: Já to chci víc než ty. Když je ti dobře, je dobře i mně. A můžu něco dělat...

MATKA: *Tak mě nech, abych měla dobrý pocit. Ze sebe.*

SPISOVATELKA: *To je tvůj problém. Hodně štěstí, huso.*

MATKA: *Potřebuju to... Potřebuju víc...*

SPISOVATELKA: *Času? Tak míň spi.*

MATKA: *Jenže jsem tak unavená...*

SPISOVATELKA: *Už si se mnou nezahrávej. Klid' se mi z cesty. A bud' zticha.*

MATKA: *To nemůžu.*

SPISOVATELKA: *Já vím. Já taky ne.*

Tento vyčerpávající dialog se s mírnými obměnami pořád dokola opakuje v každé ženě, která musí bojovat, aby si udržela své já. Posilují jej kulturní a rodinné příkazy, že všichni ostatní mají přednost. Ohledy na její samostatnost, růst a rozvoj jsou až na druhém, třetím nebo čtvrtém místě.

Chce-li se naše hrdinka postavit tomuto mýtu závislosti, musí odhalit mlčenlivé postoje své rodiny ohledně ženské závislosti a zjistit, jak se s nimi vnitřně ztotožnila či neztotožnila, aby udržela systém v rovnováze. Ženy, které předčí své matky, prožívají značnou vinu a úzkost. Svůj úspěch považují za zradu vztahu mezi matkou a dcerou a cítí se provinile, že matku opustily.

Rovněž je důležité, aby hrdinka pochopila a ocenila, jaké funkci její závislost sloužila a doposud slouží ve vztazích. Možná si není vědoma vlastní potřeby chránit druhé před svou samostatností a svým úspěchem. Když si to uvědomí, bude potřebovat trpělivost sama se sebou, aby potvrdila svůj růst. Rovněž musí přiznat, že má zdravé potřeby, které zasluhují, aby byly splněny. Jestliže je ve vztahu, ve škole nebo v pracovní situaci, které nenaplnují její potřeby, má právo odejít.

V posledních dvaceti letech proběhl rozsáhlý výzkum zaměřený na měnící se rodinu v naší kultuře a na přezkoumání rolí žen a mužů. Z výsledků těchto studií vyplývá, že „prakticky všechny ženy jsou v současnosti v zásadě oddané

rodině a vlastní rovnoprávnosti v ní i mimo ni, pokud podle nich rodina a rovnoprávnost nejsou v rozporu“.⁴

V mé generaci se ženy musely rozhodovat mezi mateřstvím a profesní dráhou, což doposud nemusela řešit žádná předchozí generace. Ženy, které se rozhodly odložit mateřství kvůli kariéře, se po pětatřicítce ocitly v nepříjemné situaci: buď nenašly partnera, s kterým by mohly vychovávat děti, nebo se zdráhaly vzdát se prestiže, moci a finančních odměn, které získaly v práci.

Aby se ženy vyrovnaly s těmito otázkami – s potřebou samostatnosti a zároveň s potřebou generativity –, je zapotřebí změna přístupu ze strany společnosti. A také potřebují pomoc mužů. Flexibilní role v rodině a práci a legislativní politika, která je odráží, nakonec změní způsob, jakým ženy chápou a prožívají závislost. Naše hrdinka už se nebude muset obětovat kvůli růstu a rozvoji druhých. Uznávanými a obecně přijatými vlastnostmi žen bude samostatnost, úspěch i péče o rodinu.

Mýtus ženské méněcennosti

*Nejlepší otrokyni
není nutno zmrskat.
Zmrská se sama.*

*Ne koženým bičem
nebo klackem či prutem,
ne pendrekem
nebo okovaným obuškem,
ale bičíkem
vlastního jazyka
a rafinovaným mrskáním
své mysli do své mysli.*

Neboť kdo ji dokáže nenávidět
tak, jak se nenávidí?
A kdo ji umí tak urážet a týrat
jako ona sebe?

K tomu jsou zapotřebí
léta cviku.

— ERICA JONG: Alcestis on the Poetry Circuit
(Alkéstis v poezii)

Jelikož společnost znevažuje feminní vlastnosti, žena si pravděpodobně nebude vážit sebe samé jakožto ženy. Je vnímána jako nedostatečná. Vnímá tak i sebe samu a funguje na základě mýtu o méněcennosti. Když se rozhlédne kolem sebe, vidí úspěšné muže, kteří nejsou tak inteligentní, tvořiví, ba ani ctižádostiví jako ona. Je to pro ni matoucí, ale zároveň to potvrzuje její postřehy ohledně kulturních postojů: „Muž je lepší.“ – „Ženy nemají skutečnou vlastní hodnotu – jejich hodnota pramení ze vztahu k mužům a k dětem.“ Uvěří v pravdivost tohoto mýtu a své dovednosti a vědomosti posuzuje prizmatem deficitního myšlení: „Když toho udělám víc... když se budu víc snažit... když budu hodná holčička... když získám ten titul... když si na sebe vezmu ten kostým... když budu řídit to auto. Když... když... když..., tak budu v pohodě.“

Vnitřně se ztotožňuje s pocitem odporu k sobě a hlas její sebenenávisti začíná znít velmi podobně jako matčin a otcův. Tohoto vnitřního kritika může ztělesňovat buď despotický obr, nebo zlá čarodějnice – a oba je nutno zabít. Jelikož ženy byly společností vedeny k tomu, aby vůči sobě projevovaly hněv, prvním terčem jejich opovržení bude matka.⁵ Jak již bylo řečeno, svědčí o tom i vyobrazení matek ve většině pohádek. Zdá se, že je všechny stihne předčasná či hrůzná smrt. Klientkám obvykle doporučuji, aby místo toho raději poslaly své věčně nespokojené kritičky na dlouhou dovolenou na Havaj, aby si pořádně odpočinuly.

Skolení despotického obra lidožrouta

Mám sen, že prchám před rozlíceným davem. Jsem s papežem. Nacházíme se v papežské pohřební komoře. Místnost je plná sarkofágů, každý nese podobiznu svého majitele. Papež uchopí meč a zabodne jej do vytesané kamenné tváře jednoho ze svých předchůdců. Slyšíme, jak se k nám po všech chodbách blíží pomlouvační nepřátelé. Nikudy se nelze bezpečně dostat ven.

Tento sen mi připomíná katakomby, v nichž jsem před jednadvaceti lety proti své vůli podepsala předmanželskou smlouvu. Byla jsem tehdy těhotná a moje matka se cítila mým poklesem tak zahanbená, že požadovala, abych se provdala nejen mimo naši farnost, ale dokonce v jiném státě. Nechtěla, aby mou ostudu viděli blízcí rodinní přátelé.

Můj snoubenec a já jsme uposlechli a setkali jsme se s knězem, který nás požádal, abychom podepsali listinu, v níž stálo, že uzavření sňatku nebrání žádná „překážka“. Tehdy bylo jednou z překážek sňatku těhotenství. Ze zjevných důvodů jsem smlouvu odmítla podepsat.

Kněz mě dovedl po schodech do podzemních útrob kostela za svým představeným. Tento korpuletní mnich v hnědém hábitu, který praskal ve švech, seděl proti mně za psacím stolem a říkal mi, že se nemůžeme vzít, pokud tu listinu nepodepíšu. Zeptala jsem se ho, jak bych ji asi tak mohla podepsat, když vím, že jsem těhotná. Sdělil mi, že na tom nesejde. Byla jsem vyděšená a potupená, ale zároveň jsem nemohla uvěřit, že po mně církev chce, abych účelově lhala. Odmítla jsem ten dokument podepsat.

Znechucený mnich mě požádal, abych své rozhodnutí ještě zvážila, a pak odešel z kamenné kobky, kde úřadoval. Za pár minut tam přišel můj snoubenec a poprosil mě, ať udělám, co po mně chtějí, abychom mohli odejít z tohoto domu Božího s jeho pravidly a pokrytectvím. Snoubencův návrh mě

šokoval, protože jsem se domnívala, že mě zachrání a odežene je. Místo toho se spolčil s kněžími. Ze studu a únavy jsem se podvolila.

Ted' už jsem jiná žena. Tyto prastaré obrazy moci a mužské autority už nade mnou nemají takovou moc jako dřív. Seberu papežovi meč a zabodnu jej hluboko do tváře této pradávné kamenné postavy. Už se nemusím zavděčovat, přitakávat nebo jít proti své vůli. Nyní mám jiné možnosti a odvahu je uskutečňovat.

Ke zničení mýtu podřadnosti žena potřebuje nést vlastní meč pravdy a ostřit jeho čepel o kámen rozpoznání. Ženskou pravdu natolik zastřely patriarchální mýty, že ženy potřebují k vyjádření svého vědění vyvinout nové formy, nové styly a novou řeč.⁶ Žena musí nalézt vlastní hlas.

Zlepšování komunikačních dovedností hrdince pomáhá vycházet s různými typy lidí. A odvaha prezentovat vlastní vizi inspiruje ostatní ženy, aby věřily svým obrazům a slovům. Čím více výtvarného umění, poezie, divadelních her, tanečních představení a pracovních prostředí ženy vytvoří, tím více si budeme cenit ženského hlasu. Každá žena, která rozptyluje mýtus podřadnosti, se stává vzorem pro druhé.

Žena musí považovat svou feminitu za přínosnou. Musí pochopit, že její přínos ke kultuře a společnosti je skutečně cenný v jakékoli feminní formě: větší empatické dovednosti ve vztahu, silná a spolehlivá estetická orientace a altruistická touha poskytovat péči. Skrze takovou sebeúctu si dokáže vytvořit rovné partnerství s muži a se svým animem. Rozpoznání, že muži jsou „mužské osoby“ bez kouzelné moci či autority dané jejich genderem, je nezbytné k tomu, aby ženy nenapodobovaly muže, nepotřebovaly souhlas mužských institucí nebo neznevažovaly jiné ženy za jejich adaptace.⁷

Mýtus romantické lásky

Mýtus romantické lásky praví, že žena hledá otce/milence/zachránce a myslí si, že vyřeší všechny její problémy. Podléhá falešným představám o naplnění. „Když najdu toho pravého manžela, budu šťastná.“ – „Když najdu toho pravého šéfa, budu rychle stoupat po profesním žebříčku.“ – „Když budu s mocným mužem, i já budu mít moc.“ – „Můžu mu pomáhat v jeho kariéře, podnikání, psaní.“ Nevyřčené sdělení zní: „Nemusím zjišťovat, co chci dělat já. Můžu žít jeho život.“

Muži splňují očekávání společnosti, že se o ženu postarají a ochrání ji před vlastní cestou. „Slibem, že ji dovedou k úplnosti a ochrání, zachovávají názor, že žena se nemusí vydat na hrdinskou cestu. Skolí draky za ni.“⁸ Záchranou ženy se posiluje mužova vlastní identita. Dobře to ilustruje název nedávné přednášky o maskulinním principu, kterou uspořádal Klub analytické psychologie v Los Angeles – Rytíř v zářivé zbroji hledá dámu v nesnázích: Manželství objektů.

Ženy jsou čekající. Tatínkova holčička čeká u okna s nosíkem přitisknutým na sklo a vyhlíží ve tmě světla jeho auta. V dospívání čeká u telefonu a odhaduje, kdy asi on nebo ona zavolá. Čeká na svůj první polibek... první rande... první orgasmus.

Ženy jsou vedeny k tomu, aby neustále na něco čekaly. Když se s naší mladou ženou setkáme příště, kojí své novorozeně, zatímco čeká, až se manžel vrátí z práce. Je jejím pojitkem s vnějším světem. Všechno zařídí. A ona čeká, až začne život. Zaslechla šepot: „Sama o sobě nejsi dost.“ – „Potřebuješ dovést k úplnosti.“ – „Potřebuješ druhého.“ – „Potřebuješ čekat.“

Ve většině pohádek je hrdinka náhle vytržena ze stavu očekávání, stavu nevědomí, a dramaticky a okamžitě se změní k lepšímu. Katalyzátorem této kouzelné proměny je obvykle muž. Sněhurka, Popelka, Locika, Šípková Růženka, Eliza Doolittle a Persefona – ty všechny sdílejí variace na jednoho prince. Jestliže však skutečně dojde k proměně

hrdinky, obvykle se nejedná o výsledek záchrany zvenčí, ale nastane v důsledku usilovného růstu a vývoje v nitru a v průběhu dlouhé doby.

Psýché a Erós

V mýtu o Psýché a Erótovi Psýché vstupuje do příběhu ošálená klamnou láskou a v jeho závěru dosáhne opravdové romantické lásky. Erós započal vztah záchranou Psýché před smrtí a poté ji odvedl do svého paláce, kde měla splněné všechny své potřeby.⁹ Řekl jí, ať se nezabývá tím, kde budou žít nebo jak se nasytí – o všechno se postará sám. Na oplátku po ní chtěl, aby se na něj v noci nedívala ani se ho neptala, kde tráví den.

Na naléhání sester, které ji přesvědčily, že její manžel je netvor, Psýché zpochybnila mýtus mužské nadřazenosti, neuposlechla Erótova příkazu a rozsvítila lampu, aby se na něj podívala, když vedle ní v noci spal. Vylila na něj trochu vroucího oleje z lampy a tím ho probudila. Zároveň se omylem píchla o jeho šíp a zamilovala se. Když zjistila, že je to bůh, snažila se ho zadržet, ale Erós odletěl za svou matkou Afrodítou. Psýché neuposlechla jeho příkazu a on se s tak opovážlivou manželkou prostě nedokáže vyrovnat!

Robert Johnson v knize *She: Understanding Feminine Psychology* (Ona: Porozumění psychologii žen) připodobňuje touhu Psýché spatřit svého manžela k ženinu zpochybnění autorit svého vnitřního muže.

Žena obvykle nějakou část svého života žije pod nadvládou muže nebo boha ve svém nitru, anima. Její vlastní vnitřní Erós ji bez jejího uvědomění drží v ráji. Nesmí se vyptávat, nesmí s ním mít skutečný vztah, naprosto podléhá jeho skryté nadvládě. Jedním z velkých dramat v niterném životě ženy je chvíle, kdy zpochybní animovu nadřazenost a řekne mu: „Podívám se na tebe.“¹⁰

Když ji Erós opustí, Psýché se nejprve pokouší utonout ve svém žalu, ale Pan jí navrhně, aby se při hledání Eróta modlila k bohyni lásky. Jde tedy za Afrodítou, která ji s velkým opovržením podrobí několika stále těžším zkouškám.

Psýché nejprve zvládne úkol rozpoznávání – roztřídí obrovskou hromadu různých semínek. Potom se naučí nebrat živelnou sílu přímo do svých rukou, když se pokouší sebrat chomáče zlatého rouna, které se zachytily na nízkých větvíčkách v háji, kam se chodili pást nebezpeční zlatí berani. Při třetím úkolu se naučí, jak má uspořádat a stanovovat hranice. Když naplní křišťálový pohár vodou ze středu řeky Styx, pochopí, jak se pokaždé soustředit jen na jednu stránku života. Při čtvrtém úkolu se Psýché naučí ovládat svou štedrost, když odmítá pomáhat těm, kteří odvádějí její pozornost na cestě do podsvětí. V podsvětí musí získat od Persefony kouzelné líčidlo pro Afrodítu. Vymezí hranice, řekne ne a také zažije nezdar, aby si připomněla, že je člověkem. Než dosáhne celistvosti, nejprve musí zemřít – upustit od starého způsobu bytí.

Psýché má při všech svých zkouškách pomocníky: mravec jí pomohou roztřídit semena, rákos jí poradí, jak sebrat zlaté rouno, orel naplní křišťálový pohár a věž jí dá pokyny ohledně cesty do podsvětí. Nakonec z ní Erós setře smrtící spánek a odvede ji na Olymp, aby se stala bohyní. Erós, neustále měnící svou tvář, je jedním z jejích spojenců – je jí pozitivním vnitřním maskulinním průvodcem.

Robert Johnson upozorňuje na význam ženina vnitřního muže při hledání její samostatnosti. „Erós je ženin animus, který sílí, vymaňuje se ze svých chlapeckých, šejdířských vlastností a stává se z něj zralý muž, hodný být jejím druhem. To vše probíhá za jejího úsilí a jeho spolupráce. On ji za odměnu vykoupí.“¹¹

Erós a Psýché uzavřou sňatek a Psýché porodí holčičku, kterou pojmenují Hédoné neboli Rozkoš. Psýché vydržela všechny zkoušky a díky tomu se změnila. Už nežije v zakletí

romantické lásky. Vlastní zásluhou se stala bohyní. Vezme si Eróta jako sobě rovného a získá opravdovou lásku.

Mnohé ženy, které se souží pod vlivem klamné lásky, chtějí, aby jejich manžel byl polobůh, který se postará o všechny jejich světské starosti: o hypotéku, pojištění, splátky za auto, rozhodnutí o přestěhování a tak dále. Ony pak za nic nemůžou, když se rozhodne nesprávně. Hrdinka musí mít odvahu demytizovat svého partnera a přijmout odpovědnost za vlastní život. Musí činit těžká rozhodnutí a vydobýt si samostatnost. Až je žena osvobozena nebo se osvobodí od přesvědčení, že její naplnění je v rukou milence, dokáže najít partnera, s kterým si jsou rovni, a radovat se z opravdové lásky.

Pozlátko úspěchu

Mystika superženy

Žena na cestě zkoušek překračuje omezení daná výchovou a prostředím. Je to obzvláště trýznivé období, dobrodružství plné strachu, slz a traumat. Jako dítě a dospívající dívka je formována tak, aby vyhovovala roli určené očekáváními rodičů, učitelů a přátel. Chce-li je překročit, musí uprchnout věznilům svého formování, opustit Zahradu ochrany a skolit draka svých závislostí a pochybností o sobě. Je to nebezpečná cesta.

Jestliže si nejprve zvolí akademickou dráhu, na začátku se bude muset rozhodnout pro obor svého studia. Získá akademický titul, ale záhy zjistí, že vysokoškolský titul není zárukou úspěchu. Všichni ostatní se ucházejí o stejnou pozici jako ona. Přihlásí se na postgraduální studium nebo si najde práci. Nese za sebe odpovědnost a buduje kolem sebe nový svět na základě svých rozhodnutí a úspěchů.

Jestliže se rozhodne pro pracovní svět, podniká kroky, aby si zajistila kariérní postup. Stoupá po korporátním žebříčku, zastává vedoucí pozice ve středním managementu nebo si založí vlastní firmu. Jezdí na konference a na exotické dovolené a aktivně se zapojuje do komunitního života. Zamíluje se a vdá se, ale manžel neurčuje její sebehodnotu. Pronajmou si dům či byt s možností koupě a plánují rodinu. Porodí

děti, nadále pracuje a snaží se skloubit péči o děti, starost o domácnost a časové rozvrhy všech členů rodiny. Je to asertivní, nezávislá, myslící žena. Raduje se z plodů svého úsilí: peněz, nového auta, oblečení a titulu. Je na vrcholu, život ji baví a je nutno s ní počítat.

Naše hrdinka se cítí vnitřně silná, zná své schopnosti a možnosti a našla poklad, který hledala. Jestliže si zvolila nezávislou dráhu, vydá román, instaluje výstavu nebo porazí muže v běhu na dvě stě metrů. Získá finance pro svou divadelní hru, místnost pro provozování své praxe nebo zdolá svou první velehoru. Dosáhla ve světě moci, uznání a úspěchu, o jakém se její matce jen snilo. Došla až na konec cesty.

Devětatřicetiletá Jill Barad pracuje ve vedení společnosti Mattel Toys. Patří mezi pouhá dvě procenta žen, kterým se podařilo prorazit „skleněný strop“ do vrcholového managementu. Tento úspěch je dílem její vlastní usilovné práce i ochoty firmy Mattel mít na klíčových pozicích ženy. Řídí pět set zaměstnanců a dohlíží na produktové řady od designu až po marketing.

Časopis *Business Week* ji v roce 1987 vyzdvihl jako jednu z padesáti vrcholových manažerek, z kterých by se v budoucnu mohly stát výkonné ředitelky [Barad se později výkonnou ředitelkou (CEO) stala – pozn. překl.]. V současnosti se snaží skloubit náročné dvanáctihodinové pracovní dny s bohatým rodinným životem. Oceňuje zásluhy své „nápomocné rodiny“, včetně manžela, který je ochoten vzít na svá bedra výchovu dětí, a hospodyně na plný úvazek. Musela však i něco obětovat.

Jednou, když přišla do školy na rodičovskou schůzku svého syna, který chodil do třetí třídy, ji učitelka přivítala slovy: „Aha, takže Alexander přece jen má matku!“ „Cítíte se strašně,“ přiznává, „ale jestliže chcete rozvíjet obě části svého života, někdy musíte v obou dělat ústupky a prostě se snažíte mít jako priority věci, na kterých opravdu záleží. Podle mě se to nijak neliší od toho, co odjakživa museli řešit

otcové. Přicházíte o chvílky se sebou nebo pro sebe, ale snažíte se žít s těmito prioritami.“¹

Jill Barad si musela stanovit priority, které v naší kultuře stále ještě nejsou pro ženy plně přijatelné a ani ženy samy je doposud plně nepřijaly. Jestliže žena staví svou profesi výše než to, co jiní považují za dobrou mateřskou výchovu, vyvolává to poznámky, jako měla synova učitelka. Některé ženy stále ještě závidí druhé ženě úspěch a znevažují ho. I když je sebevíc úspěšná, musí se vyrovnávat s faktem, že svět se staví k jejím rozhodnutím nepřátelsky.

Reakce na ženskou mystiku

Kult superženy, který vládl v osmdesátých letech v Americe, mladým ženám sliboval, že mohou „mít všechno“ – lukrativní kariéru, která jim přináší osobní naplnění, láskyplné, rovnoprávné a stabilní manželství i radostné mateřství. Mnohé současné hrdinky se staly „superženami“ v reakci na *feminine mystique* („ženská mystika“ – myšlenka, že ženinou úlohou ve společnosti je být pouze manželka, matka a hospodyňka), kterou v padesátých letech trpně či spokojeně snášely jejich matky. Jelikož neměly možnost soutěžit v mužském světě ani si nemohly vybrat, jestli budou, nebo nebudou mít děti, staly se závislé na mužích, kteří živili je i děti, které vychovávaly. Nemohly získat moc ve vnějším, „mužském“ světě, a tak si ji vynahrazovaly mocí, již uplatňovaly v rodině.

Tyto ženy si nemohly ověřit své dovednosti a schopnosti v muži definovaném světě platového ohodnocení, a tak začaly mít nerealistická očekávání od svých manželů, synů a dcer. Očekávaly od své rodiny, že dosáhne toho, čeho samy dosáhnout nemohly. Ovládaly, přemlouvaly a manipulovaly bez ohledu na pocity druhých. Betty Friedan, autorka slavného díla *Feminine Mystique*, píše o tomto mateřském machismu v knize *The Second Stage* (Druhá fáze):

Tato kontrola, tato dokonalost, již vyžadovala od domova a od dětí, tato neústupnost, že má vždycky pravdu, byla její verzí machismu – její superctnostný ekvivalent mužské síly a moci, který využívala k tomu, aby čelila své zranitelnosti, ekonomické závislosti, znevažování od společnosti i znevažování sebe samé – nebo k tomu, aby tyto slabiny zastírala. Jelikož neměla mužskou moc, což byla jediná moc, která tehdy byla uznávaná, získala si moc v rodině manipulací a popíráním pocitů mužů a dětí i svých vlastních skutečných pocitů za touto maskou povrchní, milé, leč nezlomné správnosti.²

Tato matka nemohla přímo vyjádřit svou osamělost, opuštěnost a pocit ztráty. A tak jí nezbývalo než vyjádřit svůj vztek. Projevoval se agresivním napadáním manžela a dětí nebo otupělostí navozenou alkoholem, jídlem či nadměrným utrácením. Její dcera se dívala, naslouchala a slyšela. „Nedělej to, co jsem udělala já.“ – „Najdi si práci.“ – „Žij vlastní život.“ – „Ženy nemají žádnou moc.“ – „S vdavkami a dětmi počkej, dokud nepoznáš, kdo jsi.“

Tato sdělení dceru mátlá. Copak se matce nelíbí, že je žena, má manžela a stará se o děti? Zničily jí děti život? Je být ženou hrozné? Bude mít i ona zničený život, protože je žena? Matčina sebenenávist a znevažování sebe samé dceru přesvědčily, že nechce být jako ona. Místo toho bude dokonalá. Betty Friedan pokračuje:

Všimla jsem si, že v pasti superženy s největší pravděpodobností uváznou ženy, které si jsou nejméně jisté svým ženstvím – ve stínu sebeznevažování, v němž se utápěly jejich matky, které ze sebe neměly natolik dobrý pocit, aby dokázaly hluboce milovat své dcery. Snaží se být dokonalými matkami, což jejich matky nebyly, a také být dokonalé v práci, přičemž muži se o to takhle nesnaží, protože tyto hry se učí hrát už od dětství. Tento ženský machismus, který

*se předává z matky na dceru, skrývá stejnou nepřípustnou sebestenávist, slabost a pocit bezmocnosti jako machismus u mužů.*³

Ve snaze vůbec se nepodobat svým matkám se naneštěstí mnoho mladých žen začalo podobat mužům. Svou sebeúctu, sebeurčení a sebehodnotu poměřovaly podle maskulinních norem produkce. Zpočátku byly jejich úspěchy opojné, ale čím byly úspěšnější, tím více času a energie to vyžadovalo. Feminní hodnoty o vztahu a péči se ocitly na druhém místě, za dosahováním cílů. A mnohé mladé ženy začaly mít pocit, že ať se snaží sebevíc, nikdy to nebude „dost“.

Pětačtyřicetiletá Peg je úspěšná architektka. Už dvanáct let navrhuje průmyslové komplexy, má dospívající děti a manžela, který ji podporuje v práci. Je finančně úspěšná a architektura ji baví, ale cítí, že pořád nedělá dost. „Bez ohledu na to, jak moc pracuju a kolik toho umím, nikdy to nestačí. Děláním přeskáším, přivádím nové klienty, moje práce je kreativní, ale vzhledem k tomu, jak je systém nastavený, nemůžu vyhrát. Když můj otec dělal dlouho do večera, vracel se domů k manželce, která mu vařila večeře, starala se o jeho oblečení, děti a domov. Já žádnou manželku nemám. Moje děti přicházejí zkrátka, s manželem nemáme čas na sex a už ani nevím, jaké by to bylo, kdybych měla čas na sebe. Mám pocit, že jediná možnost, jak si můžu udržet kariéru a mít rodinu, je rozdvojit se. Miluju svou práci i svou rodinu, ale chci, aby se o mě někdo postaral.“

Mnohé hrdinky chtějí přesně to, co chtěli jejich otcové a brali to jako samozřejmost – někoho, kdo by se o ně postaral. Někoho láskyplného a pečujícího, kdo by naslouchal jejich trápení, namasíroval jejich zmožená těla a sňal z nich bolest ztrát. Chtějí vztah k *feminitě*. Chtějí si orazit, chtějí, aby o ně někdo pečoval a bral je takové, jaké jsou, bez ohledu na to, čeho dosáhly. Nesmírně touží po čemsi „ztraceném“, ale nevědí, co postrádají, a tak bolest zaplňují další aktivitou.

Velká podvodnice

Naše hrdinka se naučila podávat dobré výkony, takže jakmile má nepříjemný pocit, zdolá další překážku: získá nový titul nebo prestižnější postavení, přestěhuje se, najde si milostný poměr nebo si pořídí další dítě. Zmírňuje svůj pocit prázdnoty dalšími hrdinskými činy a úspěchy, aby si pohladila ego. Zamíluje se do chvály a uznání, které přináší vítězství. S dosažením cíle se pojí pocit rozjaření a toto opojení zastírá hluboce zakořeněnou bolest spojenou s vlastní nedostatečností. Ani si nevšimne zklamání poté, co dosáhla svého cíle, protože už se žene za dalším.

Díky této obsedantní potřebě být neustále zaneprázdněná a výkonná hrdinka nemusí prožívat narůstající pocit ztráty. Ale co je to za ztrátu? Jistě dosáhla všeho, co si usmyslela, ale za cenu toho, že obětovala svou duši. Odcizila se svému niternému světu.

Matčino naplnění bylo naprosto závislé na manželovi a dětech. Hrdinka na to reaguje tak, že musí být nezávislejší a samostatnější než jakýkoli muž, aby vůbec něčeho dosáhla. Nebude na nikoho odkázaná. Nemilosrdně se dohání na pokraj vyčerpání. Zapomíná, jak říct ne, musí být pro všechny vším a opomíjí vlastní potřebu péče a lásky. Nezvládá situaci. Vztah k vnitřní maskulinitě je zdeformovaný a despotický, nikdy si neodpočine. Cítí se utlačovaná, ale nechápe, proč se stala obětí.

Pětatřicetiletá Joyce je profesorka anglické literatury. Má velmi úspěšnou akademickou dráhu, učí na prestižní univerzitě na východním pobřeží. Je provdaná za vysokoškolského profesora, tichého, citlivého muže, s nímž sdílí hluboký zájem o umění. Přestože v létě mají čas věnovat se ostatním zájmům, Joyce se stále cítí vyčerpaná. Chce mít dítě, ale připadá jí, že by nezvládla další závazek. Po několika snech o postavě, které říká Velká podvodnice, začíná chápat, odkud pramení její vyčerpanost.

„Říkala jsem si, proč se vyčerpám dřív než ostatní. Nadchnu se pro myšlenku, že uspořádám konferenci, povedu kurz nebo seminář, ale mám pocit, že mi chybí dostatek energie. Téměř okamžitě se dostaví odpor k tomu, co říkám, že chci udělat. Myslím, že to nějak souvisí s tím, že jsem Velká podvodnice.

Vždycky jsem působila starším dojmem. Jako dítě jsem skvěle naslouchala svému otci, skvěle chápala svou matku, skvěle se starala o své sourozence. Věděla jsem, jak vždy říct tu správnou věc. Na svůj věk jsem byla rozumná. Ve škole jsem se dobře učila, učitelé mě milovali.

Pokud si vzpomínám, v dětství jsem si moc nehrála. Byla jsem příliš vážná. Hodně jsem četla. Moje matka se na otce věčně kvůli něčemu zlobila, a tak jsem se snažila hasit oheň na střeše. Trávil hodně času mimo domov a věnoval se práci žurnalisty. Snažila jsem se mu zavděčit tím, že jsem pečovala o matku a o děti. Otec chtěl, abych byla silná, a tak jsem se chovala silácky. Ve skutečnosti jsem byla závislá, s nesplněnými potřebami a touhou po pozornosti, ale dělala jsem to, co po mně chtěl.

Nesla jsem něco, co na mě bylo příliš velké a nemohla jsem to unést. Nenaučila jsem se, jak se stát hrdinkou, jen jsem předstírala hrdinství. Ted' mě vyčerpává, když mě někdo požádá, abych udělala něco, co nechci dělat. Komise, konference, články – z toho všeho se stává martyrium. V dětství jsem neměla na vybranou, takže teď nesnáším, když se ocitám v situacích, kdy nemám na vybranou. A když můj kolega začne mluvit o tom, jaké měl možnosti, když vyrůstal, vidím rudě.“

Joyce už sice s rodiči nebydlí, ale její niterný život doposud ovládá otec. Nadále vysává její životní energii. Pořád ji zrazuje. Stal se vnitřním mužem, který nadále popírá její potřeby a požadavky a využívá ji k vlastním účelům. Je vyčerpáná z toho, že nejsou splněny její potřeby. Než se dokáže vzdát role Velké podvodnice, bude se muset osvobodit od tohoto destruktivního otcovského obrazu.

Žena se nevyrovná s otcovou zradou, dokud nepozná, že všechno, čeho dosáhla, bylo založeno na zavděčení se zvnitřněnému otci. V touze být vstřícná k tomuto otcovskému obrazu si vybudovala vztah k vnitřnímu muži, který nemá vždy na srdci její nejlepší zájmy. Může to být kritický a neústupný pohaněč, který naprosto opomíjí její potřeby a požadavky.

Jung říká, že tvořivý proces v ženě nikdy nemůže dojít naplnění, jestliže nevědomě napodobuje muže nebo se identifikuje s méněcennou maskulinitou ve svém nevědomí. Definoval maskulinitu jako schopnost znát svůj cíl a dělat vše nezbytné pro jeho dosažení. Jestliže tato vnitřní maskulinita zůstává v ženě nevědomá, přesvědčí ji, že nemá potřebu zkoumat své skryté motivy, a bude ji nabádat, aby se slepě hnala za svými vědomými cíli, což ji samozřejmě osvobozuje od těžkého a prozaického úkolu – objevení svého skutečného individuálního názoru.⁴

Mýtus vlastní nedostatečnosti

Žena, již se zmocní nevědomý muž, může mít pocit, že ať dělá cokoli či jakkoli, nikdy to nestačí. Nikdy není spokojená se splněným úkolem, protože má neustálé nutkání pustit se do dalšího. Cokoli, čím se zabývá v současném okamžiku, nemá hodnotu; pobízí ji, aby myslela dopředu. Cítí se napadena a reaguje z pocitu vnitřní nedostatečnosti. „Máš pravdu, měla bych dělat víc, tohle nestačí.“ Když píšu, můj pohaněč mi říká, že bych se měla víc věnovat klientům. Když se věnuji klientům, říká mi „koukej dělat na té knížce“.

Existuje jednoduché cvičení na umlčení tohoto vnitřního despoty. Hrdinka se tak naučí umění spokojenosti. Na papír načrtněte tři kolonky. Do první napište něco, co jste dnes udělala, například: „Vyplela jsem zahradu.“ Do druhé připište: „Jsem spokojená.“ A do třetí kolonky uveďte: „A to

stačí!“ Možná to zní příliš zjednodušeně, ale zhruba po měsíci tohoto cvičení úplně zapomenete, že jste kdy byla „nedostatečná“.

Jedním z důvodů, proč ženy mají tento pocit nedostatečnosti, je skutečnost, že existuje taková spousta nároků na jejich čas a energii, zvláště mají-li malé děti. Čas je vzácná komodita a zásobárna energie není nevyčerpatelná. Většina žen však nerada připouští, že mají své meze, a ženy obecně těžko říkají ne. Svým klientkám doporučuji, aby v kapse nosily lístečky s nápovědou, které jim připomenou různé možnosti, jak lze odmítnout něčí žádost či prosbu. Také je užitečné mít je u telefonu. „Děkuji vám, že jste mi to místo nabídli... Musím si to rozmyslet.“ – „Díky za pozvání... právě teď ho nemohu přijmout.“ – „Děkuju, že jsi na mě myslel... ale musím to odmítnout.“ Ženy nerady způsobují druhým zklamání, takže často na něco kývnou a příliš se nezamýšlejí nad tím, jak jim toto rozhodnutí zasáhne do života.

Většina hrdinských příběhů se zabývá první částí života, kdy si hrdina či hrdinka buduje identitu a získává postavení ve světě. Vydá se na vandr či na zkušenou, získá dovednosti a stane se mistrem svého oboru. To se stane součástí jeho či její identity. Jakákoli taková práce, je-li vědomě zvolená, je součástí procesu „utváření duše“. „Vzniká tak osobnost, která může druhým více dát, ale také je méně nutkavě potřebuje.“⁵ To ženě dodává sebedůvěru, že se dokáže rozhodovat a jednat, o pocit vlastní samostatnosti (autonomie).

Ženy musejí nalézt autonomii, než mohou dosáhnout celistvosti. Prozkoumání významu autonomie často znamená odvržení starých představ o úspěchu. Mnohé ženy ve jménu dosažení cíle obětovaly příliš mnoho ze své duše. Vnější cesta může nabízet lákavé odměny, ale v určitém okamžiku se hrdinka probudí a heroismus ega odmítne. Zaplatila za něj příliš vysokou cenu.

Hrdinka může odmítnout kritéria „superženy“ v práci či doma a přiznat své lidské limity, jestliže má ze sebe jakožto

žena dobrý pocit. Může to například znamenat, že odejde z práce a vzdá se moci a prestiže, aby opět *cítila*. Nebo třeba může usoudit, že nemusí mít nejuklizenější dům v okolí a že její manžel a děti mohou také přispět svým dílem.

Nalezení vnitřního přínosu úspěchu vyžaduje obětování falešných představ o hrdinství. Když žena dokáže najít odvahu ke svým omezením a uvědomit si, že stačí, že je, jaká je, objeví jeden z opravdových pokladů hrdinčiny cesty. Tato žena se dokáže odpojit od vrtochů ega a proniknout k hlubším silám, které jsou zdrojem jejího života. „Nejsem všechno... a jsem dostačující.“ Stává se autentickou, otevřenou, zranitelnou a vnímavou vůči skutečnému duchovnímu procitnutí.

Silné ženy dokážou říct ne

Silná žena je ta, která napíná síly.
Silná žena stojí na špičkách
a vzpírá činku,
a přitom se snaží zpívat árii z Borise Godunova.
Silná žena má plné ruce práce,
když čistí stoku věků,
a zatímco hází lopatou, říká,
že jí vůbec nevadí plakat, rozšiřuje to
slzné kanálky, a zvracení
posiluje břišní svalstvo, a tak
dál hází lopatou se slzami
v nose.

Silná žena je ta, v jejíž hlavě
hlas pořád opakuje, já ti to říkala,
šeredo, krávo, kurvo, hajtro, prudo, ježibabo,
ranařko, nikdo tě nikdy nebude mít rád,
proč nejsi ženuška, proč nejsi jemná,
proč nejsi zticha, proč nejsi mrtvá?

Silná žena je ta, která je odhodlaná
dělat něco, co jsou ostatní odhodlaní
zakazovat. Tlačí na spodek
víka olověné rakve. Snaží se hlavou

nadzvednout poklop kanálu, snaží se
hlavou prorazit ocelovou zeď.
Bolí ji hlava. Lidé, kteří čekají, až jim proklestí
cestu, říkají: Hod' sebou, jsi tak silná.

Silná žena je ta, která krvácí
uvnitř. Silná žena každé ráno
sbírá síly, zatímco se jí viklají
zuby a bolí ji záda. Co dítě,
to zub, říkávaly porodní báby, a teď
co bitva, to jizva. Silná žena
je masa zjizvené tkáně, která bolí,
když prší, a ran, které krvácejí,
když do nich narazí, a vzpomínek, které se v noci
probouzejí a pochodují sem tam v těžkých botách.

Silná žena je ta, která baží po lásce
jako po kyslíku, jinak zmodrá a dusí se.
Silná žena silně miluje
a silně pláče a je silně vyděšená
a má silné potřeby. Silná žena je silná
slovy, činy, vztahy, pocity;
není silná jako kámen, ale jako vlčice
kojící svá mláďata. Síla není v ní, ale
odehrává ji, jako vítr nadouvá plachtu.

Je jí útěchou, že ostatní ji milují
jak za sílu, tak i za slabost,
z níž síla pochází, blesk z mračna.
Blesk omračuje. Mračna se za deště rozptýlí.
Zůstává pouze voda spojení,
protéká námi. Silné je to, čím se učiníme
navzájem. Dokud nebudeme všechny společně silné,
silná žena je ta, která se silně bojí.

— MARGE PERCY: For Strong Women (Pro silné ženy)

Pocit zrady

V posledních deseti letech jsem naslouchala příběhům žen ve věku od pětadvaceti do osmapadesáti let. Tyto ženy mají pocit, že úspěchy, jichž dosáhly v tržním prostředí, si na jejich zdraví a celkové emoční pohodě vyžádaly daň, která zdaleka převyšuje finanční ohodnocení za jejich práci. Ačkoli jsou spokojené s dovednostmi, které si osvojily, s nezávislostí, jíž dosáhly, i s vlivem, který získaly ve zvoleném oboru, zmáhá je pocit únavy a nejistoty, jak mají pokračovat. Jaký je další krok?

Netouží po návratu k bezpečí rodinného krbu a domova, jak je zobrazují časopisy pro hospodyňky, protože pro většinu z nich by takový svět mohl být jen fantazií. Jsou zvyklé na uspokojení, které přináší práce, a pro většinu pracujících žen se výplatní páska stala ekonomickou nutností, jak pro ně, tak i pro jejich rodiny.

Nejde tedy o ústup; jde o vytváření nových možností. Mnoho žen v současnosti hodnotí svou situaci a vyjadřuje pocit zrady. „K čemu to všechno je? Proč se cítím tak prázdná? Dosáhla jsem každého cíle, který jsem si vytyčila, a pořád mi něco chybí. Mám pocit, že jsem se zaprodala, že jsem sama sebe zradila, že jsem opustila jakousi část sebe samé, kterou ani nedokážu pojmenovat.“

Pocit, že „nejsem v souladu“ se sebou, může být prvním varovným znamením, než ženě dá její tělo konkrétnější sdělení. Může se těžko zotavovat z chřipky, začne trpět nespavostí, dostane žaludeční potíže, najde si bulku v prsu nebo začne krvácet mimo cyklus. Možná nastane nějaká velká rodinná změna, například rozvod, odchod dětí z domova nebo smrt někoho blízkého, aby si žena plně uvědomila pocit duchovní ztráty – a možná jej tak nebude definovat. Přátelům a rodině řekne, že prostě „není ve své kůži“.

Tak dlouho a pilně zdolávala překážky na hrdinské cestě, že ji překvapuje, že nedokáže nemyslet na pocit, že v jejím

životě něco chybí. Nechápe pocity skleslosti a zklamání, rozhodně jsou to pro ni nové emoce. „Samozřejmě se mi stávalo, že jsem si připadala ‚na dně‘, ale dokázala jsem to zvládnout. Stačil nový projekt, a hned jsem se zase rozjela. Tohle je něco jiného,“ říká šestačtyřicetiletá vrcholová manažerka. „Doktor mě ujišťuje, že moje silné krvácení nemá žádnou fyziologickou příčinu, ale já se nemůžu ubránit pocitu, že pláču zevnitř.“ Když žena použije metaforu vykrvácení, je jasné, že už se v životě necítí plodná.

Třiačtyřicetiletá zdravotní sestra, která pracuje s kojenci drogově závislých matek, říká: „Stýská se mi po časech, kdy jsme všechny měly malé děti a pomáhaly jsme si s péčí o ně, plánovaly jsme společné narozeninové oslavy a vzájemně naslouchaly svým trampotám. Ted’ jsme všechny tak pracovně vytížené, že ani nemáme čas na kafe. Ztratily jsme pocit sounáležitosti. Nemám žádnou ženskou síť kromě té pracovní a pořád se bavíme jen o tom, jaký je u nás nedostatek sestřiček a jak pracovat výkonněji. Opravdu mi chybí moje kamarádky.“

Pocit ztráty, který tyto ženy vyjadřují, je touha po ženskosti, po pocitu domova ve vlastním těle a po společenství. Většina současných žen strávila léta své rané a vrcholné dospělosti budováním a rozvíjením vlastností, které byly vždy považovány za maskulinní, včetně dovedností logického, přímého lineárního myšlení, analýzy a stanovení krátkodobých cílů. Ženám, které vnášely na pracoviště emoce, bylo rychle řečeno, že tam nepatří. Přestože mnohé firmy nyní vyškolují vrcholový management ve více feminním způsobu vedení, tzv. beta-stylu, který oceňuje pocity, intuici a vztahy, mnohé ženy si stěžují na podceňování své feminní stránky.

„Chybí mi používání vlastních rukou k tvoření. Už dvacet let jsem nic neušila.“ – „Dřív jsem strašně ráda vařila, ale ted’ na to nějak nemám čas.“ – „Moje tělo prahne po tom, abych zula boty, zabořila prsty do hlíny a dala se do

běhu!“ – „Hrozně mě bolí kosti. Není to únavou, vím, jaké to je. Tohle je jiné, bolí mě touhou po spojení s Matkou Zemí.“ Tak hovoří ženy, které začínají prožívat pocit vyschlosti, neplodnosti a duchovní vyprahlosti.

Tyto ženy naštěstí dokážou své pocity ztráty vyjádřit. Hůře jsou na tom spousty dalších, které se nervově zhroutí a obviňují se, že nemají dost sil, že nejsou schopny „snášet stres“ světa určovaného muži. Mnohé se uchylují k alkoholu nebo drogám, aby otupily bolest ze své ztráty. Nebo mlčí, dokud je bulka v prsu nebo rakovina děložního čípku nepřinutí vyrovnat se s faktem, že na hrdinské cestě nebraly v úvahu omezení svého fyzického těla a touhy svého ducha.

Duchovní vyprahlost

Ženy, které vyhoří, když se snaží plnit mužské role, jsou spálené na troud. Kalifornská psycholožka Marti Glenn popisuje, co se stane, když zhasne ženin vnitřní plamen: „Žena ztratí svůj ‚vnitřní oheň‘, když nedostává výživu, když není živěn plamen duše, když zemře příslib tak dlouho chované naděje. Staré vzorce již nevyhovují, nová cesta ještě není jasná. Všude je tma a žena nic nevidí, necítí, nerozezná ani nenahmatá. Všechno jí přestává dávat smysl a už neví, kdo doopravdy je.“¹

Popisuje vlastní zkušenost z vyhoření: „Loni na podzim se mi začaly zdát sny o starých ženách, které ukládali do vaků na mrtvé, odnášeli je a kutáleli z kopce, sny o tom, jak pracuju a dělám to, co umím nejlíp, jak vedu workshopy, kterých se účastní stovky lidí. Ale na druhé straně stála plačící holčička, která se schovávala za skálou. Zdálo se mi, že mi šéf nařídil, abych parkovala zákazníkům auta, a z toho se stala moje práce. Naučila jsem se skvěle parkovat. Všechny ty sny souvisely s umíráním feminity. Nedávno se mi zdálo o tom, jak někdo drtí ženské lebky.“

Její vnitřní dítě pláče a truchlí nad ženou, které nezbývá než parkovat auta. Ženu, která svůj život nechá ovládat nepřiznženou vnitřní maskulinitou, začne pohánět potřeba vyhovovat měřítkům definovaným muži a podle nich dosahovat úspěchů. V určitém okamžiku si uvědomí, že bude muset učinit nějaké změny, aby přežila a žila zdravým, uspokojivým životem. Její předpoklady o odměnách a výhodách hrdinské cesty byly mylné. Ano, dosáhla úspěchu, nezávislosti a samostatnosti, ale možná přitom přišla o kousek svého srdce a své duše.

Tato žena se bude cítit zrazena svým osobním i obecně přijímaným názorem, že bude-li věřit maskulinnímu myšlení orientovanému na dosažení cíle, dostane se jí odměny: buď „hodná“ holčička a „otec“ se o tebe postará. Nyní si připadá bezútešně osamocená. Zhroutil se jí život. V jejím spořádaném světě je trhлина, trhлина v kosmickém vejci. Takhle to popisuje jedna moje klientka: „Obklopuje mě tenká skořápka, která praská. Je tak tenoučká, že ji sotva vidím, ale až doteď držela všechno na své místě. Cítím, jak praská, slyším to. A je to děsivé.“

Svět není takový, jaký si myslela, že bude. Byla zrazena. Zuří nad ztrátou svého hýčkaného světonázoru a zdráhavě si uvědomuje, že se bude muset změnit sama. Hrdinka se tedy rozhodne, že nebude obětí sil, nad nimiž nemá vládu, a že uchopí život do vlastních rukou. Takovou ženou byla Ifigenie.

Otcova zrada: Ifigenie

Když mi bylo něco přes třicet, viděla jsem film, který vyprávěl příběh o tom, jak Ifigenii zradil její otec Agamemnón. Zdrtilo mě, jak dcera slepě důvěřovala otcově lásce a jak byl ochoten obětovat její život za to, aby příznivý vítr urychlil plavbu jeho loďstva do Tróje, kde měl zachránit Helenu, manželku svého bratra Meneláa. Ifigenie nakonec zvítězila, přestože

si zvolila smrt, protože ji únosem zachránila bohyně Artemis. To však ve filmu nebylo a já jsem odešla z kina naprosto šokovaná.

Agamemnón a jeho bratr Meneláos shromáždili svá vojska v Aulidě a chystali se napadnout Tróju. Nad mořem však zavládlo bezvětrí a nemohli vyplout. Vojáci začínali být netrpěliví a věstec Kalchás, což byl trójský zrádce, Agamemnónovi řekl, že do Tróje nikdy nedopluje, pokud neobětuje svou dceru Ifigenii, aby si usmířil bohyni lovu Artemis, která se na něj hněvala, protože se chvástá, že je lepší střelec než ona. Agamemnón byl rozpolcený mezi láskou k dceři a loajalitou vůči bratrovi, jenž kvůli Paridovi přišel o svou manželku Helenu, i vůči vojákům, kterým velel a kteří žíznil po boji a krvi Trójanů. Byla zraněna mužská hrdost a žena musela obětovat svůj život.

Agamemnón Ifigenii oklamal. Povolal ji do Aulidy s příslibem, že se tam provdá za chrabrého reka Achillea. Ifigenie bez otálení přijela do Aulidy i se svou matkou Klytaimnéstrou, aby se přichystala na svatbu. Klytaimnéstra manželův hanebný podvod záhy odhalila a prosila ho, aby se nad jejich mladičkou dcerou slitoval. Agamemnón odmítl, a tak Klytaimnéstra požádala o pomoc Achillea. Ten již byl ženatý s Déidameiou a souhlasil, že Klytaimnéstře pomůže, protože Agamemnón oklamal i jeho. Kalchás však naneštěstí svou věstbu všude rozhlásil a vojsko se dožadovalo Ifigeniina obětování.

Agamemnón svou zradu před rozhněvanou Klytaimnéstrou a plačící Ifigenií obhajoval slovy: „Nezbláznil jsem se ani jsem nepřestal milovat své děti. Je to strašlivé, ale musím to udělat. Kalchás tvrdí, že bez obětování do Tróje nikdy nedoplujeme: a všichni Řekové touží rozdrtit nepřítelé. Jsou přesvědčeni, že jestliže Parida nestihne za uloupení Heleny trest, Trójané vtrhnou do Řecka a ukradnou další ženy – ukradnou jejich manželky – ukradnou tebe a naše dcery. Nepodvoluji se Meneláově vůli – neplujeme tam jen proto, abychom přivedli

zpátky Helenu. Ale podvoluji se vůli Řecka, a podvolit se musím, ať chci, či nechci – protože Řecko je mnohem větší než jakýkoli osobní zármutek. Žijeme pro svou zemi, abychom střežili její svobodu.“²

Klytaimnéstru tento argument nezviklal a Achilles se nabídl, že dívku bude úplně sám bránit, ale mladá dívka nakonec o svém životě rozhodla sama.

„Zvolila jsem si smrt,“ řekla. „Volím čest. Na mně závisí svoboda naší milované vlasti, čest našich žen v mnoha budoucích letech.“³

Jak praví řecká báj, ve chvíli, kdy se Ifigeniiny hrudi dotkl obětní nůž a byl rozdmýchán oheň, Artemis se nad dívkou slitovala a unesla ji. Místo ní podstrčila laň. Poté začal vát silný vítr ze západu a řecká flotila vyplula k Tróji. V boji padly desítky tisíc mladých Řeků i Trójanů.

Ifigenie spatřila duchovní vyprahlost mužského hledání v její nejobávanější podobě a ztratila víru ve svého otce. Na prahu smrti ji spasil feminní princip (Artemis).

O zradě feminity maskulinitou vypráví bezpočet pověstí a mýtů, žádný z nich však není tak hluboce dojímavý jako tento: o dceřině zrazené lásce k otci, který jí přislíbil lásku a sňatek s božským mladíkem. Ifigenie toužila svému otci dát to, o co ji žádal. Usilovala o jeho lásku, potvrzení a chválu, ona však zradil její důvěru a poslal ji na smrt. Její zdánlivě hrdinský čin vedl ke zkáze významné civilizace a tragicky potvrdil moc, pýchu a aroganci řecké válečné výpravy.

Většina žen udělá cokoli, aby se zavděčila svým otcům; zoufale prahnou po pozornosti mužských bohů. Dokonce i odměřený a kritický muž má stále moc určovat, jak bude jeho dcera fungovat ve vztahu k němu i ke všem ostatním mužům. Žena, která si uvědomí trvalý vliv této první maskulinní síly ve svém životě, má větší šanci, že se vyrovná se svou slepou oddaností maskulinitě. Umí říct ne. Jedna moje přítelkyně, presbyteriánská kazatelka, popisuje svůj postřeh z práce s nadřízeným, který se velmi podobal jejímu otci.

„Asi přede dvěma lety jsem si začala uvědomovat, že pracuji ve škodlivém prostředí. Všechny programy, které jsem v kostele zavedla, probíhaly dobře, ale čím větší jsem měla úspěch, tím víc jsem dostávala administrativních i církevních úkolů. Začínala jsem si říkat: ‚To jsem se celou dobu tak snažila kvůli tomuhle?‘ Pokaždé, když jsem měla slíbenou práci, kterou jsem chtěla, slib nebyl splněn a já jsem začínala mít pocit devalvace svého nadání. Samozřejmě jsem mohla dělat práci, kterou mi uložili, ale to nebylo mým posláním, když jsem vstoupila do pastorské služby. Měla jsem pocit, že mě Bůh ošálil a zradil. Začala jsem pozbývat sebevědomí, energii a kreativitu a zjistila jsem, že ze sebe dokážu do práce vložit stále méně. Byla jsem tak zaneprázdněná, že nebylo kdy získat péči a podporu od manžela, přátel a rodiny. Před odchodem z teologického semináře jsme si se spolužáky slíbili, že se vzájemně budeme podporovat, ale teď na to nikdo neměl čas. Také jsem si uvědomila, že už mi nepomáhají věci, které mi dříve pomáhaly, protože jsem vyrostla. Byla jsem jiný člověk.

Musela jsem se zamyslet nejen nad otázkou, jaké mám osobní potíže, ale i nad tím, jaké potíže provázejí roli kazatelky v církvi ovládané muži. Věděla jsem, že odpověď na své otázky musím najít sama, abych je s sebou nepřinesla do další kongregace. Celý rok jsem se vědomě zabývala otázkou, jaké ‚otcovské‘ problémy se aktivovaly při práci pro nedostupného šéfa, a uvědomila jsem si, že v daném systému jsem už udělala všechno, co jsem mohla. Udělala jsem všechno, co se po mně chtělo, a cítila, že se mi při této práci nedostává podpory. Nepotřebovala jsem přivodit krizi. Odešla jsem dříve, než jsem onemocněla, s čistým štítem a s dobře odvedenou prací – všechny programy, které jsem zavedla, úspěšně probíhaly. Ale dost dlouho mi trvalo, než jsem se vyrovnala s pocitem, že mě Bůh zradil.“ Rozhodla se systém opustit, než jí způsobil nemoc. Věděla, že dokončila jak své osobní záležitosti, tak službu své náboženské obci.

Boží zrada

Carol Christ v knize *Laughter of Aphrodite* (Afroditin smích) popisuje, jak vnímá kořeny Boží zrada žena, která dospěla nebo studovala „otcovská náboženství“. V době, kdy autorka studovala hebrejskou Bibli, usilovala o pochvalu mužských pedagogů. „Předpokládala jsem, že můžu být Otcovým oblíbeným dítkem, když přijdu na to, jak se mu zavděčit. Nikdy mě nenapadlo ptát se, jestli dcera vůbec kdy může najít v Otcově domě rovnoprávné místo. Navzdory patologickým prvkům ve svých vztazích s otci jsem díky jejich podpoře získala důvěru ve vlastní inteligenci a schopnosti. Vydobyla jsem si určitou míru osvobození od tradičních ženských rolí, protože jsem si představovala jakési niterné já, které přesahuje ženství. Předpokládala jsem, že Bůh, kterého budu studovat, přesahuje genderizovaný jazyk Bible. Myslela jsem si, že se mohu stát stejnou jako moji pedagogové, protože nás pojí společné lidství, určované láskou k intelektuálnímu životu a zájmem o náboženské otázky.“⁴ Lichotilo jí, když jí říkali, že uvažuje stejně jako muži, a pohrdala ženami, které byly spokojené se svými tradičními ženskými rolemi. Cítila se být výjimečná; byla oblíbená dcera.

Uvědomila si však, že tímto přístupem nakonec zrazuje sebe jako ženu. Když vzhlížela k Otci a učitelům a řídila se jejich vzorem, neměla tušení, jak má uvažovat jako žena s ženským tělem nebo jak se má ztotožňovat s jinými ženami jakožto žena v patriarchální společnosti.

Její vztah k otcům se změnil během postgraduálního studia, částečně proto, že přešla z koedukované univerzity na západním pobřeží na školu na východě USA, která poskytovala vzdělání mužům. Také však už nebyla jen slibná studentka, ale stala se z ní potenciální kolegyně, a navíc si svou budoucnost začala představovat realističtěji. „Během postgraduálního studia jsem zjistila, že muži, s nimiž jsem studovala, mě v první řadě považují za ženu. Skutečnost,

že mě nebrali jako kolegyni, byla katalyzátorem, který mě přiměl pochybovat o tom, jestli vůbec kdy budou dcery přijaty v otcovském domě.“⁵ V tomto okamžiku si Carol Christ uvědomila, že potřebuje „dojít k poznání, že není závislá na žádném Otci ani otci, aby vnímala svou hodnotu jako člověk, jako žena, jako akademička, jako učitelka“.⁶

Čtyřicetiletá žena vychovaná v polsko-americké katolické rodině zápolí s vlivem obrazu Otce ve svém životě. Cítí, že nikdy nebude dostatečná, protože bez ohledu na to, co dělá nebo čeho dosáhne, nikdy nebude „milovaný syn, stvořený k obrazu Božímu“.

Říká o sobě: „Jsem figurativní umělkyně a Bůh byl vždy zobrazován jako muž. Může to znít zjednodušeně, ale pro mě je Bůh muž. Jak se kdy můžu rovnat mužům, jestliže Bůh je muž? Cítím, že jsem vystresovaná, protože svůj čas neustále zaplňuji prací, jelikož mám o sobě jakožto o ženě tak nízké mínění. Pořád se snažím vyrovnat ‚milovanému synovi‘.“

Duchovní dcery patriarchátu

Po posledních pět tisíc let kulturu určovali převážně muži, kteří měli na výkon orientovaný, mocenský, dominantní přístup k životu. Úcta k životu a k hranicím a cyklům přírody a jejích dětí nebyla prioritou. „Muži byli důležití ve starověkém Egyptě, v antickém Řecku a Římě, ve středověku i v renesanci. Stačí se jen podívat na dějiny umění a uvidíte, že muži kdysi byli měřítkem všech věcí. Měli ideální tělesné proporce. Naše představy o moudrosti, spravedlnosti, správnosti a vytrvalosti se zakládají na mužích, jsou zaměřené na muže a řízené muži.“⁷

V posledních třiceti letech [psáno v roce 1990] ženy pracovaly v situacích, které jsou z převážné části určované a ovládané muži. Ačkoli ženy v mnoha ohledech nesmírně pokročily, a všichni muži rozhodně nejsou dominantní, pravdou je, že ženy ve většině pracovních situací dodržují mužský

přístup – dokonce i většina žen na vedoucích pozicích. Práce do pozdních večerních hodin a soustředění na zisk za vyloučení osobních vztahů je pravidlem, nikoli výjimkou. Když se žena začne ptát „k čemu tohle všechno je?“, raději by se s tímto pocitem neměla svěřovat šéfovi či kolegům. Pro ženy, které se rozhodly říct: „Dost, je načas, abych udělala nová rozhodnutí,“ až donedávna neexistovaly téměř žádné modely. Ty, které tak činí nyní, se plaví neprobádanými vodami.

Pam je moje pětatřicetiletá klientka, která osm let pracovala jako novinářka. Právě odešla z prestižního, velmi stresujícího místa v časopisu zaměřeném na zábavní průmysl, protože chtěla být na volné noze a psát vlastní sloupek. Když jsem se jí zeptala, jaké má pocity ze svého rozhodnutí, odpověděla mi: „Nikdo v práci si neuvědomoval, jak jsem nešťastná, takže můj šéf byl v šoku, když jsem řekla, že chci odejít. Lidé, s kterými jsem pracovala, nevěděli, kdo jsem, necítila jsem se bezpečně. Při práci reportéra nemůžete odhalovat své pocity a názory, a tak jsem celou dobu nosila masku. Nechtěla jsem dávat najevo, jaké mám pocity nebo kdo jsem, protože to byl někdo, kdo tam nechtěl být. Nikdy jsem neměla ráda senzační zprávy: tlak, který lidi nutí, aby řekli něco, co nechtějí prozradit. Nelíbily se mi ty neustálé machinace a manipulace.

Celých šest let jsem vůbec nenaslouchala vlastním pocitům,“ pokračovala Pam. „Místo toho jsem si je odehrávala tím, že jsem rozhazovala peníze. Motivoval mě strach ze selhání, nechtěla jsem dělat žádné chyby. Chvála druhých pro mě byla opravdu důležitá a zvolila jsem si kariéru v médiích, kde jsou názory druhých vším.

Letos mi začalo docházet, že jsem dosáhla všeho, co jsem si předsevzala. Byla jsem dobrá manažerka, byla jsem dobrá novinářka, byla jsem kritička, jejíž články všichni každý týden četli a citovali. Měla jsem spoustu pozornosti. Ale nebyla jsem šťastná, vůbec jsem nenaslouchala svým pocitům, které mi říkaly, že tam nechci být. Nechtěla jsem být někdo, o kom by moji kolegové z oboru řekli: ‚Ta se zasekla.‘

A potom jsem začala přemýšlet o vnější validaci. Opravdu jsem chtěla být jako Howard Rosenberg, kritik z *Los Angeles Times*? Ano, dokázala bych to, ale opravdu bych to chtěla? Nerada píšu, když musím stihnout redakční uzávěrku. Raději pracuju na volné noze a píšu o věcech, které mě doopravdy zajímají. Musím přijmout vlastní omezení, taková jsem já. Jestliže si vytvořím čas pro rozvinutí své tvořivosti, dokážu své myšlenky napsat tak, aby to bylo zábavné a čtivé.

Tak jsem dala v práci výpověď. Říkala jsem si: „Psaní mě baví, a i když nebudu vydělávat tolik peněz, jako jsem byla zvyklá, a nebudu mít takovou prestiž, budu mít radost a uspokojení z toho, že píšu sloupek, který mám ráda.“ Můj šéf mi řekl: „Takhle se to nedělá. Házíš zpátečku, obětuješ svoji kariéru.“ S tímhle hlasem jsem musela celý život bojovat, s tím vládnoucím hlasem, který říká: „Měla bys to dělat takhle. Tohle je pravda.“ Tenhle typ absolutní autority mě vždycky štvál. Ale dlouho jsem ho poslouchala.

Odešla jsem z redakce a teď mě moje práce ohromně baví. Včera večer jsem napsala sloupek a tak mě to bavilo a těšilo, že jsem musela zavolat editorovi a přečíst mu ho. Pořád jsem čekala, až si mě někdo všimne a udělá ze mě hvězdu, ale teď si uvědomuju, že jí nemusím být. Můžu se uznávat podle vlastních měřítek.“

Pam měla ze svého rozhodnutí odejít na volnou nohu smíšené pocity, ale do půl roku se jí podařilo splnit svůj finanční cíl a bavilo ji, že píše články na rozmanitá témata. Takový krok vyžaduje velkou odvahu.

Co se stane, když ženy řeknou ne?

Jestliže žena řekne ne mocnému vnitřnímu hlasu, který tvrdí: „Má pravdu, vždyť házíš zpátečku, obětuješ svou kariéru,“ prožívá současně celou řadu složitých emocí. Má pocit prázdnoty, že jaksi neobstála, když se nevydala cestou očividného

kariérního postupu. Obává se, že druhé zklame, zradí je, zničí jejich představu o tom, kdo je. Ale říct ne, chránit se, naslouchat svému *autentickému* hlasu, umlčet vnitřního tyrana – v tom je také síla.

Loni na jaře jsem měla tento zážitek. Seděla jsem v Boulangerii, což je kavárna s pekárnou kousek od mého domu, a poslouchala jsem, jak dva dospělí muži hovoří o tom, co by mě čekalo, kdybych přijala nabídku administrativního místa, které mi skýtalo příležitost stát se Janou z Arku, vést vojsko ke vznešeným akademickým výšinám, stínat mečem hlavy nevykonných pedagogů a prodlévat v posvátných komnatách krále a jeho poradců. Vrátila jsem se domů s pocitem, jako by mě právě přizvali do elitního klubu prominentních spolužáků, byť jen jako přihlížející. Dali mi totiž jasně najevo, že nikdy nebudu jedna z nich. Chtěli po mně, abych se ujala správy školy, ale věděla jsem, že moc zůstane v jejich rukou.

Bylo na tom něco povědomého. Měla jsem stejný pocit, jako když jsem poslouchala, jak mi otec vypráví o svých obchodech: pocit, že jsem zasvěcená do jakési tajné sféry moci, a přitom nejsem skutečným aktérem dramatu; pocit, že jsem páté kolo u vozu, že jsem tu jen od toho, abych se zavděčila, přikyvovala a poslouchala; podivný pocit, že kdybych tuhle práci vzala, zradila bych sebe samu. Pomyslela jsem si: „Tenhle pocit je mi nepříjemný. Ano, umím dobře pracovat se studenty i pedagogy a byla by to velká výzva, ale za příliš vysokou cenu, kterou nehodlám zaplatit. Konečně jsem si vyšetřila dost času na psaní a chci zjistit, kam mě tato cesta dovede.“ Jejich nabídku jsem odmítla.

Jak mi bylo? Cítila jsem zároveň hluboký smutek i osvobození. Bylo mi smutno, že nezapadám mezi ostatní, nechovám se podle očekávání a nejsem součástí akademické obce. Také jsem však oslavovala své nově zrozené osvobození od očekávání druhých a vědomí, že jsem byla věrná svému niternému hledání. Byla jsem sobecká a lhala jsem si do kapsy? Myslím, že ne.

Když hrdinka odmítne další hrdinský úkol, dostaví se hluboké znepokojení. Alternativou hrdinství se zdá být neukáznenost, pasivita a bezvýznamnost, což v naší společnosti znamená smrt a zoufalství. Naše společnost podporuje cestu získávání pozic: více, lépe, rychleji. Většina lidí se obává, že opakem této zpupnosti je neviditelnost, a nevědí, co mají dělat.

Když žena přestane *dělat*, musí se naučit, jak prostě *být*. Bytí není přepych, je to *disciplína*. Hrdinka musí bedlivě naslouchat svému vnitřnímu hlasu. Znamená to umlčet jiné hlasy, které jí dychtí sdělit, co má dělat. Musí být ochotná ustát napětí, než se vynoří nová forma. Všechno ostatní zastavuje růst, popírá změnu a brání přerodu. Bytí vyžaduje odvahu a žádá si oběť.

Aby tato oběť byla úplná, je nutno skoncovat se starými zvyklostmi. Ženy musejí začít odmítat funkce, které ve skutečnosti nechtějí zastávat, i když to znamená ztrátu uznání od ostatních. Což obvykle znamená. A také se pak rozevře obrovská díra, která se musí zacelit, než se vyjasní nová cesta.

Několik dnů poté, co jsem toto rozhodnutí učinila, mi při procházce po pláži náhle vyvstal před očima obraz čtyřměsíčního či pětiměsíčního miminka: leželo na zádech a kopalo nožkami. Bylo nahé, hovělo si na sluníčku, spokojeně broukalo a radovalo se, že je nic neomezuje. Byl to velmi léčivý obraz.

Rozhodnutí říct ne: Král musí zemřít

Ženám činí potíže říkat ne, protože je těší, že jsou vyvolené, zvláště pak samotným králem. Činí nám potěšení, když se můžeme někomu zavděčit – tatínkovi, šéfovi, kolegovi či milenci. Nechceme druhé zklamat, náš sebeobraz do značné míry záleží na tom, že děláme radost druhým. Naše vnitřní malá holčička nechce být opomenutá ani opuštěná.

Rozhodnutí nezapojit se do hry je příliš bolestné. A navíc potřebujeme peníze.

Když se vymaníme ze stavu duchovního dcerovství, v němž sloužíme mužským vzorům, málokdy se naskytne Velký tatíček, který nás pochválí: „Dobře jsi to udělala... Přesně to jsem chtěl... Jen tak dál! Jdi svou vlastní cestou.“ Obvyklá odpověď však zní: „Když to místo nevezmeš, zahodíš celou svou kariéru.“ – „Jak jsi nás mohla takhle zklamat?“ – „Ty holt neumíš plnit povinnosti.“ – „Prostě na to nemáš.“ Tyto výtky se těžko poslouchají každému, ale obzvláště náročné jsou pro ženy, které nechtějí nikoho zklamat nebo které se doposud tolik spoléhaly na příznivé mínění a ocenění od mužů.

Právě v těchto okamžicích, kdy jsme tak zranitelné, však můžeme opravdu vyrůst. Jak říká Jean Shinoda Bolen: „Když něco děláme, protože se to od nás očekává nebo abychom se někomu zavděčily nebo snad protože se někoho bojíme, stále více se odcizujeme pocitu vlastní autentičnosti. Jestliže v životě pouze nadále hrajeme dobře naučenou roli, nakonec nás to přijde draho, neboť budeme stále odtrženější od obsahů kolektivního nevědomí, od toho, co nás nejen vyživuje, ale také nám skýtá možnosti chybovat. V přechodových obdobích právě tohle mnohdy bývá zapotřebí – změna díky tomu, že procházíme chaosem, ztratíme směr, na čas zabloudíme v lese, než se prodereme ven a zase najdeme svou cestu.“⁸

Co se stane, když řekneme ne patriarchátu? Máme čas vytvořit si ve svém nitru prostor, kde si můžeme budovat nový vztah k maskulinitě – nikoli k maskulinnímu hlasu, který byl po staletí odštěpený od feminního, tak jako mnoho mužů v naší kultuře, ale k tvořivé maskulinní postavě, která nás dovede k Velké matce, kde můžeme zacelit své odštěpení od vlastní feminní povahy. Na této cestě musíme „sestoupit k duchu bohyně do podsvětí, kde již celých pět tisíc let dřímá síla a mocný cit feminity“.⁹

Když jsem se pustila do psaní této kapitoly, začala jsem mít sny o pozitivní vnitřní maskulinní postavě, které jsem říkala „kuchyňka“, protože jsem se s tímto mužem poprvé setkala, když zametal podlahu v kuchyni. Je mohutný jako medvěd, zároveň něžný i pevný. Během psaní jsem se na něj několikrát obrátila s žádostí o radu, když jsem očekávala, že vstoupím na neprobádané území. Ochraňuje mě a pohybuje se mým tempem, po jednotlivých krůčcích. Pokaždé, když jsem ho vybídla a on přišel, překvapilo mě to a pocítila jsem příliv energie. Nečekala jsem, že tato pečující postava bude muž. Rovněž mě naplňovalo úžasem, že tato vnitřní mužská postava je mým průvodcem na cestě k Velké matce. V následující pasáži mě zavede hluboko pod hladinu neznámých vod. Píšu:

„Dnes mám pocit, že jsem v jakémsi mezistavu. Cítím, jak mě do uší tlačí vodní masa a tlumí zvuk. Ještě jsme se neponořili dost hluboko, nebo to možná bude působit takhle. Musím si připomínat, že mám setrvávat v přítomnosti. Vstupuji na nové území, které ještě nedokážu rozluštit. Vidím svá slova obklopená slovy druhých. Jsou to moje slova. Chci je propustit; co jsou zač?

Ted' se nacházíme až na dně oceánu. Vidím spoustu žen, které se vznášejí v teplé, šťavnaté vodě. Všechny nás kolébá rytmus moře. Je zde místa dost, vládne tu pocit lásky. Pohlédnu vzhůru skrz katedrálu chaluh a chci tu zůstat navěky. Slyším, jak rodící velryby dýchají se svými mláďaty.

Společně s kuchyňkou doplaveme k obrovité savčí postavě. Sedí na mořském dně, připomíná housenku a má mnoho velkých prsů (Diana Efeská). Z jednoho sajů, ale teče z něj voda, ne mléko. Jsem překvapená, skýtá mi péči a výživu. Usmívá se, ale je odtazitá. Necítím lásku – z mé ani z její strany. Je však velmi přítomná a plně k dispozici. Je neosobní, ale je tam. Zmíním se o tom kuchyňkovi. Odpoví mi:

„Tohle není vztah s osobní matkou, moje milá, tohle je Velká matka.““

Iniciace a sestup k bohyni

Prý tady stále číháte, snad
v hlubinách země nebo na
nějaké posvátné hoře, prý
(stále) chodíte mezi lidmi a píšete varovná
znamení do vzduchu, do písku, tkáte
pokřivený obraz našeho vysvobození, úzkostně,
rozvážně. Opatrně. Šlapete mezi poháry,
vystupujete z křišťálu, léčíte svatým žářem svých
temných očí, v džungli prý
odhalujete zelenou tvář a v závěších
nosíte modrou, chodíte
k porodům, tančíte na našich mrtvých, tiše broukáte,
šukáte, hýčkáte
naši únavu, stále tady číháte, varovně mumláte
v jeskyních a tkáte
osnovu naší naděje, spínáte ruce
proti zlu ve hvězdách, ach, dešti,
zalij nás jedem, kyselinou, která očišťuje,
probudí nás jako děti z noční můry, zažene
požírače, jejichž jméno nemohu vyslovit,
kovové muže, kteří šlapou
po celé naší podstatě a drtí tělo
na bažinu.

Ženina iniciace

Sestup bývá označován jako cesta do podsvětí, temná noc duše, břicho velryby, setkání s temnou bohyní nebo jednoduše deprese. Obvykle mu předchází ztráta, která ženě od základů změní život. Začátek cesty do podsvětí může nastat po smrti dítěte, rodiče nebo partnera, s nímž žena úzce spojovala svůj život a identitu, a také tehdy, když skončí určitá role, například dcery, matky, milenky či manželky. Prostor pro sestup a roztrhání těla otevírá také závažná, životu nebezpečná nemoc či nehoda, ztráta sebedůvěry či zdroje obživy, přestěhování, neschopnost dokončit studium a získat titul, střet se závislostí nebo zlomené srdce.

Cesta do podsvětí je plná zmatení a žalu, odcizení a deziluzí, vzteku a zoufalství. Žena si může připadat obnažená a odhalená, vyprahlá a křehká nebo bolavá, nezhojená a obrácená naruby. Takhle mi bylo, když jsem zápolila s těžkou dysplazií děložního hrdla v době, kdy se mi rozpadalo manželství a kdy jsem ztratila důvěru ve své tvůrčí schopnosti. Pokaždé jsem si musela přiznat pravdu o sobě a svém světě, kterou jsem nechtěla vidět. A pokaždé mě obrodily a očistily plameny transformace.

V podsvětí neexistuje ponětí o čase. Čas je nekonečný a svůj pobyt nemůžete urychlit. Není zde ráno, den ani noc. Je temnotemné a neúprosné. Tato všudypřítomná tma je vlhká, lezavá a studí až do morku kostí. V podsvětí neexistují snadné odpovědi, nelze se odtud rychle dostat. Když skončí nářek, rozhostí se ticho. Člověk je nahý a kráčí po kostech mrtvých.

Žena, která začala sestupovat do podsvětí, se okolí jeví jako duchem nepřítomná, zahloubaná, smutná a nedostupná. Její slzy často nemají důvod, ale neustále tu jsou, bez ohledu na to, jestli pláče. Nelze ji utěšit, cítí se opuštěná. Je roztržitá, nechce se vídat s přáteli. Leží na pohovce stočená do klubíčka nebo odmítá vyjít z pokoje. Ryje v zemi

nebo chodí po lese. Druží se se stromy a s hlínou. Vstoupí do období dobrovolné izolace, rodina a přátelé si myslí, že se pomátla.

Před několika lety jsem přednášela o cestě hrdinky na Kalifornské státní univerzitě v Long Beach. Když jsem se zmínila o dobrovolné izolaci, jedna žena v posluchárně náhle uprostřed přednášky zvedla ruku a netrpělivě mi skočila do řeči. „Dobrovolná izolace!“ vykřikla. „Právě jste pojmenovala to, co prodávám posledních devět měsíců!“

Všichni se otočili a uviděli elegantní dámu těsně před padesátkou. Důstojně povstala a pokračovala: „Až do té doby jsem byla majitelkou a ředitelkou velké návrhářské firmy, vydělávala jsem přes dvě stě tisíc dolarů ročně. Jednoho dne jsem šla do práce a najednou jsem vůbec nevěděla, kdo jsem. Podívala jsem se do zrcadla a nepoznávala jsem tu ženu, která se z něj na mě dívala. Byla jsem velmi dezorientovaná. Odešla jsem z práce, šla jsem domů a už nikdy jsem se do zaměstnání nevrátila.

První měsíc jsem strávila ve svém pokoji. Moji dospívající synové a můj manžel byli zděšení. Takhle mě ještě nikdy neviděli. Ani jsem se nedokázala ráno obléknout, neměla jsem na to energii. Nebyla jsem schopná dojít na nákup, vařit ani prát. Prožívala jsem období, kterému říkáte dobrovolná izolace.“

Několik žen souhlasně přikyvovalo, když pokračovala: „Teď zahradničím. Nikdy v životě jsem se o zahradu nestarala, ale teď je to jediná věc, kterou můžu dělat. Miluju hlínu. Moji blízcí o mě mají obavy. Chtějí, abych šla k psychiatrovi, abych se vrátila do práce a zase se usmívala. Postrádají můj příjem. Myslí si, že mi přeskočilo, ale já ani neslyším, co říkají. Pokaždé, když se hrabu v hlíně, nacházím v ní cestu zpátky k sobě.“

Tuto pravdu zná každá žena, která prožila sestup. Ženy se vracejí samy k sobě jinak než muži: nestoupají vzhůru a dál ke světlu, nýbrž sestupují do hlubin podstaty své bytosti. Metafora rytí v zemi, aby našla cestu zpět k sobě, vyjadřuje ženin

iniciační proces. Pro ženy duchovní prožitek znamená ponořit se hlouběji do sebe, a nikoli vystoupit ze sebe.

O potřebě vzdálit se v tomto období dobrovolné izolace od „mužské sféry“ hovoří mnoho žen. Umělkyně a terapeutka Patricia Reis píše:

Trvalo mi čtyři roky, než jsem prošla celým procesem rozpadu, smrti, vnitřního klíčení, zranění a obnovy. Jeden velmi důležitý aspekt tohoto období souvisí s faktem, že jsem se zcela odstříhla od celého vnějšího dějiště „mužského světa“. Abych se mohla podruhé narodit, musela jsem se vědomě oddělit od světa mužů. Právě tento vědomý proces omezení vnější aktivity či vytvoření vlastní ženské matrix mi pomohl nalézt mé vlastní vnitřní schopnosti, mou vlastní feminní podstatu. Pochybuji, že bych toho jakkoli jinak dosáhla.¹

Žena se noří do hlubin, aby získala zpět části sebe, které se odštěpily, když odmítla matku a roztříštila zrcadlo feminity. Aby tuto cestu uskutečnila, odkládá stranou svou fascinaci intelektem a hrátkami kulturní mysli a možná vůbec poprvé v životě se seznamuje se svým tělem, svými emocemi, svou sexualitou, svou intuicí, svými představami, svými hodnotami a svou myslí. Právě to nalézá v hlubinách.

O sestupu píšu s rozechvěním, protože k tomuto procesu chovám hlubokou úctu a nechci jej nijak zlehčovat. Je to posvátná cesta. V naší společnosti je však obvykle považována za depresi, která vyžaduje medikaci a je nutno ji co nejrychleji odstranit. Nikdo nechce být v blízkosti někoho, kdo má depresi. Kdybychom se však rozhodli tento sestup uctívat jako posvátný a jako nezbytný aspekt cesty za plným poznáním sebe samých, méně žen by při něm zabloudilo a ocitlo se v zajetí deprese, alkoholu, drog či nezdravých vztahů. Mohly by beze studu prožívat své pocity a bez apatie odhalovat svou bolest.

Žena může mít při sestupu pocit, že je obnažená, rezervaná na kusy či pohlcená vztekem. Prožívá ztrátu identity, rozpad hranic své známé role a strach, který provází ztrátu. Může se cítit vyprahlá, rozlámaná a zcela postrádající sexualitu nebo prožívat nesnesitelnou bolest, že se obrací naruby. A možná v té tmě stráví dlouhou dobu čekáním, zatímco nahore běží život dál.

Možná se setká s pradávnou sumerskou bohyní Ereškigal, která zabila svou sestru Inannu, bohyni nebes a země, pověsila ji na kůl a její tělo nechala shnít. Kdykoli žena sestoupí do hlubin, má strach z této temné bohyně a obává se, co jí tato část sebe udělá. „Bojím se, že mě rozdrtí, rozemele na prach, pohltí a vyplivne. Víím, že pokaždé, když se to stane, se stávám víc sebou, než když jsem začala, je to však trýznivá zkušenost.“

Sestup je nevyhnutelný. Všechny se mu snažíme vyhnout, ale v určitém životním bodě se vydáme na cestu do hloubi svého nitra. Není to okázalá cesta, ale vždy ženu posílí a vyjasní její identitu. Některé ženy říkají, že se při tomto procesu setkávají s temnou bohyní ve snech. Mohou takto prožívat hněvivou, pohlcující hinduistickou bohyni Kálí. Je rozběsněná, protože ve starověkých civilizacích ji lidé zradili, když její moc a slávu předali mužským božstvům.

Stvořitelský princip Kálí a dalších bohyní si přisvojili otcovští bozi. Biblický Jahve, jenž se zval Otcem, vlastnoručně stvořil své děti z hlíny, čímž napodobil prastaré kouzlo sumerské a babylonské Bohyně Matky, které se říkalo Namma, Ninchursag či Mami.² „Podle hinduistů bylo na počátku světa moře či oceán krve. Tento oceán byl podstatou Kálí-Máji, Stvořitelky.“³ Egypťané jí říkali Eset (Ísis), Nejstarší ze starých, která existovala na počátku času. „Byla bohyní, z níž povstalo veškeré vznikání.“⁴ Symbol ženského božstva jakožto plodné stvořitelky země byl vyhlazen při úspěšném pokusu křesťanství odstranit archetyp Matky a nahradit jej Otcem Stvořitelem a Synem Spasitelem.⁵

Hledání ztracených částí sebe

Připravuji se na setkání s ní
Nevím, co mám říct
Nezradili ji jen muži
I já jsem ji zradila

Byla jsem otcova dcera
Zavrhlá jsem svou matku

Vždycky jsem se bála
sestoupit do tmy
Mohla bych ztratit
vědomí
Mohla bych ztratit
svůj hlas
svůj zrak
svou rovnováhu

Nakolik je to doopravdy moje?
Moje slova jsou obedněná cizí řečí
Moje obrazy jsou odvozeny od cizího umění
Co je já?

Hledám ztracené části sebe. Cítím, že je nejprve musím najít, než se s ní setkám. Co jsem ztratila, když jsem byla otcovou dcerou a snažila jsem se mu zavděčit a něco dokázat? Co jsem ztratila, když jsem se přiklonila na jeho stranu? Ztratila jsem prvek pravdivosti, náhledu na celek. Neviděla jsem celý obraz: to ošklivé, šílené, popírané, zmizelé.

Rozhlížím se a vidím slepé hlavy matek – mojí matky, její nejlepší přítelkyně, matky mého bývalého manžela. Co se mi snaží sdělit? „Vytáhni nás a znovu nás spoj s našimi

těly. Řádně nás pohřbi. Nechala jsi nás tady samotné trčet v bahně. Nedokážeme se pohnout, nic nevidíme.“

„Vezmi si zpět tmu,“ šeptají.

Co ještě s nimi zůstalo pohřbeno? Schopnost snít sny – moje sny, moje fantazie. Někde tady se nachází moje představivost – rozmetaná po této hliněné podlaze – pohádky, domy na stromech a fantastické bytosti. Tyto části sebe samé si беру zpět. Jsou moje. Beru si zpátky pocit, který jsem kdysi měla: že můžu udělat všechno, co si usmyslím, zhmotnit všechno, co jsem si představila. Kdysi jsem to poznala a bylo to magické. Sedávala jsem u domu a dívala jsem se, jak rostou růže. Dokázala jsem být tak zticha, tak nehybná, že jsem cítila, jak tepe, voní a zní život. Bažinu znám, není to pro mě nic nového. Už jsem v ní byla a cítila jsem se chráněná. Bažina, lesy: jsou moje matka. Cítila jsem se propojená se stromy, s bahnem, s travinami a listím. Nikdy jsem se necítila sama. Toto spojení si беру zpět. Je velmi hluboké.

Nyní se nořím do vrstev bahna. Jsou v něm kosti – bílé, krásné, porcelánové kosti. Držím své vlastní paže a žebra. Je to moje kostra. Kopu stále hlouběji a hledám ztracené části sebe samé. Hluboce nad nim truchlím. Kam se poděly?

Když sbírám tyto kosti, občas zahlédnu pod hliněnou podlahou Bohyni Matku. Objímá dceru. Nevypadá tak, jak jsem si ji představovala. Není hněvivá, stará ani šeredná, je to mladá žena se světlehnědými vlasy. Konejší a objímá. Naslouchá a chrání. Směje se a zpívá, má zvonivý hlas.

Ale ještě tam nejsem. Poprosím svého průvodce, aby mě dovedl dolů.

Vede mě ještě hlouběji než minule a zmocní se mě strach, že utonu. Prskám a nalokám se vody, když se noříme pod hladinu bažiny. Drží mě za ruku a říká mi, abych se nebála. Dovede mě do jeskyně. Uvidím v ní obrovskou postavu připomínající velrybu. Je obehnaná lešením, které postavili lili-putánští pidimužíci.

Brání jí v pohybu.

Stále ještě dokáže pohnout obrovitým ocasem. Kývá se v mocném, ladném rytmu. Zbytek jejího těla je však znehybněný, přetéká přes mříže tohoto podvodního svěráku. Vůbec nepůsobí hrozivě. Cítím hluboký smutek. Přivede mě až k ní. Děsím se její nesmírné síly.

„Můžeš mi pomoci,“ řekne mi. Ucouvnu před ní.

„Ne, to nedokážu.“

„Ale ano, dokážeš,“ zahřímá.

„Díky tvé přítomnosti už mě nemohou dále držet v zajetí. Jestliže za mnou o své vlastní vůli přijde každá z mých dcer, osvobodím se.“

Při těchto slovech se lešení rozpadne. Síla mříží byla iluzorní. Matka si protáhne záda a mohutným ocasem vyšle obrovitou vlnu, která se valí přes celé mořské dno. Plave a my plaveme s ní. Už nemá olbřímí rozměry, nevypadá tak opuchle a bizarně. Je ladná a svobodná. Pohybuje se ve vodě s grácií mořské panny...

Pidimužíci dál stavějí svou klec. Nějak jim nedošlo, že už matku nevězní. Odcházíme z jeskyně a voda se promění. Je teplá a mléčně bílá. Matka se zastaví a otočí se ke mně. Má krásné dlouhé zlaté vlasy.

„Když za mnou přijdou moje dcery, nejenže se vyléčí, ale také mě propustí ze zajetí,“ řekne mi. Je to Afrodíté Mořská s rybím ocasem, Matka moří. Je Velká ryba, která porodila bohy.

Už mi nenahání strach. Stejně jako jiné ženy je i tato žena z hlubin děsivá pouze tehdy, když je její energie spoutaná, zkročená a nemůže se projevit. Když se může svobodně pohybovat, přicházejí k ní všechny pozemské i mořské bytosti. V její přítomnosti okřejeme a obrodíme se. Ženy, ale i muži se musejí rozpomenout, jak ji najít.

Eleusinská mystéria

Ztráta dcery pro matku, matky pro dceru, to je základní ženská tragédie.

— ADRIENNE RICH: *Of Woman Born* (Zrozeny z ženy)

Vždy na mě velmi silně působil mýtus o Démétér, Persefoně a Hekaté. Zasahoval mě jako mladou ženu toužící po lásce, jako matku, která do krve brání vlastní děti – a nyní i jako ženu, která vstupuje do zralého věku moudrosti. O Démétér se dočteme v knize Barbary Walker *The Woman's Encyclopedia of Myths and Secrets* (Encyklopedie mýtů a tajemství pro ženy):

Řecké slovo métér znamená „matka“. De je delta neboli trojúhelník, značka pro ženský genitál, v posvátné řecké abecedě nazývaná „písmeno vulvy“, stejně jako v Indii byla jóni jantra neboli jantra vulvy. ... Déméter tedy byla „bránou k mystériózní ženskosti ... kořenem, z něž vyrazily nebe a země“. V Mykénách, kde bylo jedno z prvních center Démétrina kultu, se dochovaly hrobky zvané tholos. Mají trojúhelníkovité vchody, krátké chodbičky připomínající vaginu a kulaté kupole. Představovaly dělohu bohyně, z níž mohlo vzejít znovuzrození. (...)

Stejně jako všechny nejstarší podoby [indoevropských bohyní] se objevovala jako Panna, Matka a Bába nebo Stvořitelka, Ochránkyně, Ničitelka. ... Démétrina panenská podoba byla Koré, Dívka, někdy nazývaná její „dcerou“, tak jako v antickém mýtu o unesení Koré, který rozděloval dva aspekty Bohyně do dvou samostatných postav. Démétrina mateřská podoba měla mnoho jmen a označení, například Déspoina, „Vládkyně“; Daíra, „Bohyně“; Obilná Matka; Moudrost Země a Moří; či Plúto, „Hojnost“. (...)

Démétrina fáze Stařeny či Báby, Persefoné Ničitelka, byla v pozdním mýtu ztotožňována s Pannou, takže dívka unesená do podsvětí byla někdy Koré a jindy Persefoné.⁶

Uctívání Démétér se rozšířilo v Mykénách v třináctém století před naším letopočtem a přibližně dva tisíce let trvalo po celém Řecku. Postupně je nahradil kult boha Mithry a později uctívání Krista. Démétrin chrám v Eleusině, jedna z největších svatyní v celém Řecku, se stal střediskem posvátných mystérií. Řečtí venkované v Eleusině ještě ve středověku uctívali Démétér jako „Bohyni“. Tento kult trval dokonce až do devatenáctého století, kdy dostala přízvisko „Vládkyně Země a Moří“.⁷ Barbara Walker uvádí:

Raní křesťané se důrazně stavěli proti eleusinským obřadům kvůli jejich otevřené sexualitě, přestože jejich cílem byla „regenerace a odpuštění hříchů“. Asterius z Kapadocie prohlásil: „Není-liž Eleusis dějištěm sestupu do temnoty a posvátných aktů mezi veleknězem a kněžkou, společně o samotě? Což nejsou zhášeny pochodně a což veliké, nespočetné shromáždění lidí nevěří, že jejich spása spočívá v tom, co ti dva provádějí v temnotě?“⁸

V temnotě se znovuzrodíme.

Mýtus, který se stal základem eleusinských mystérií, popsal Homér v dlouhém „Hymnu na Déméttru“.⁹ Vylíčil v něm Démétrinu reakci na údajný únos Persefony Dioovým bratrem Hádem, bohem podsvětí.

Persefoné trhala květiny na louce se svými družkami, které neměly matku, Artemidou a Athénou. Přilákal ji překrásný narcis se stovkou květů. Když vztáhla ruku, aby jej utrhla, země se rozevřela a z jejích hlubin se vynořil Hádes ve zlatém voze taženém černými koni. Zmocnil se Persefony a unesl ji do podsvětí. Bránila se únosu a volala svého otce Dia, aby jí pomohl. Zeus však její prosby nevyslyšel. Hekaté,

bohyně novu a křížovatek, zaslechla Persefonino volání ze své jeskyně.

Persefoniny výkřiky slyšela také Démétér a spěchala ji hledat. Svou unesenou dceru hledala s hořícími loučemi po devět dnů a devět nocí na souši i na moři. Při svém zoufalém hledání se ani nezastavila, aby se najedla, vyspala či umyla. Mnohé ženy si připadají jako Démétér, když začnou hledat ztracené části sebe, když se cítí roztrhané na kusy po porodu dítěte, po rozchodu s milovaným člověkem nebo po matčině smrti.

Desátého dne za úsvitu přišla k Démétře Hekaté a řekla jí, že Persefoné byla unesena. Pouze slyšela její volání, ale *neviděla*, kdo ji unesl. Navrhla, aby spolu zašly za bohem slunce Héliem. Ten jim pověděl, že Persefonu unesl Hádes a odvedl ji podsvětí, aby se stala jeho nedobrovolnou nevěstou. Dodal, že únos a znásilnění posvětil samotný Zeus, Hádův bratr. Hélios Démétře řekl, ať přestane naříkat a smíří se s tím, co se stalo.

Démétér se rozhněvala. Cítila nejen zármutek a hněv, ale také zradu svého chotě Dia. Opustila Olymp, přestrojila se za stařenu a nepoznaná putovala po městech i venkově. Dokud Démétér truchlila, ze země nic nevyrostlo, půda byla pustá a neúrodná. Když došla do Eleusiny, vyčerpaná a zarmoucená si sedla u studny. Ke studni přišly dcery eleusinského vladaře Kelea. Démétér je přitahovala svou krásou a osobností. Když jim sdělila, že hledá práci jako chůva, dovedly ji domů ke své matce Metaneire, aby se starala o jejich bratříčka Démonfoóna.

Démétér chlapečka krmila ambrózií a tajně ho vkládala do ohně, aby se stal nesmrtelným. Metaneira jednou v noci spatřila, co Démétér dělá, a ze strachu o svého synka vykřikla. Démétér zachvátil hněv. Vztyčila se, odhalila svou pravou tvář a božskou krásu a vyčiniла Metaneire za její nevědomost a nerozumnost. Zlaté vlasy jí splývaly na ramena a její majestátní přítomnost zaplavila dům jasem a vůní. Démétér se rozpomněla, kdo je.

Přikázala, aby jí byl vystavěn chrám, tam se usadila a o samotě truchlila po Persefoně. Démétér byla bohyní plodnosti a rolnictví, a tak dokud truchlila, na zemi nic nerostlo ani se nemohlo zrodit. Nastal hladomor a olympští bohové a bohyně nedostávali žádné obětiny ani dary. Konečně si toho povšiml i Zeus. Nejprve vyslal svou poselkyni Íris, aby Démétér uprosila, ať se vrátí. Když Démétér prosbu odmítla, přicházeli za ní všichni olympští bohové a bohyně, nosili jí dary a projevovali úctu. Každému z nich rozhněvaná Démétér dala najevo, že na zemi nic neporooste, dokud nedostane Persefonu zpátky.

Zeus ji vyslyšel. Vyslal posla bohů Herma, aby Hádrovi nařídil, že má Persefonu vrátit Démétře, aby se přestala hněvat a obnovila na zemi růst a plodnost. Jakmile Persefona zaslechla, že je volná, začala se chystat k odchodu. Avšak Hádes jí dal pojist zrnka granátového jablka, která ve chvatu snědla.

Hermés vrátil Persefonu Démétér. Matka se radovala, že opět vidí svou dceru. Persefoné se dychtivě vrhla do matčiny náruče – matka a dcera splynuly v jedno. Poté se Démétér Persefony zeptala, jestli v podsvětí něco pozřela. Persefoné odvětila, že v podsvětí sice nic nejedla, ale v rozrušení z návratu k matce pojedla jadérka, která jí Hádes nabídl.

Matka jí sdělila, že kdyby vůbec nic nesnědla, mohla by s ní zůstat navždy, jelikož však pozřela jadérka, bude se muset vracet do podsvětí na „třetinu času, jež skládají období roční“, a v té době bude půda neúrodná. Zbytek roku mohla trávit s Démétér a země bude plodit. Po shledání matky a dcery opět přišla Hekaté a Persefonu zulíbala. „Od té doby jí k službě a průvodu oddána byla.“ Propuklo jaro a Démétér obnovila na zemi plodnost a růst.¹⁰

V tomto mýtu vidíme tři aspekty femininity, které jsou odděleny a poté opět sjednoceny: Panna/dívka, Persefoné; Velká Matka, Démétér; a Baba, Hekaté. Hádes vytrhne Persefonu z nevinnosti (nevědomosti) každodenního života do

hlubšího vědomí sebe. Je zasvěcena do sexuálních mystérií a oddá se Hádrovi, stane se jeho chotí. Přijde o své dívčenství, o své panenství, o svou nevinnost a celistvost, kterou Esther Harding nazývá „podstatou panenství“. Stane se vládkyní podsvětí.

Helen Luke píše: „Pro ženu je okamžik prudké změny vždy symbolicky znásilněním – nezbytností – něčím, co se jí zmocní s nesmlouvavou silou a nepřipouští žádný odpor.“¹¹

Persefoné je odtržena od sebe samé jakožto dcery své matky a vstupuje do hlubin své duše. Může to být univerzální ženská zkušenost: ztráta dřívějšího vnímání sebe a pocit ztracenosti, zmatení a hluboké deprese – a posléze zjištění, že v těchto hlubinách je nové vnímání sebe. Ze zhroucení se stává vzestup. Christine Downing píše: „Persefoné eleusinských ritů, Persefoné coby Hádrova nevěsta nám umožňuje, abychom k těm nejhroživějším okamžikům svého života přistupovali jako k jeho nedílné součásti, jako k příležitosti k hlubokému vhledu.“¹²

Persefoné se po nalezení nového vnímání sebe už nehodlá vrátit k původnímu stavu věcí, nechce se znovu ztožnit s matkou. Proto spolkne jádérko granátového jablka a vstřebá prožitek hlubin. „Pozřela Hádrovu krmí, pojala do sebe semeno temnoty a nyní může dát život své nové osobnosti. Totéž může učinit její matka.“¹³ Persefoné se sama stává matkou, jež má dceru, která jí umře a pak se znovu zrodí. „Každá žena v sobě obsahuje svou dceru a každá dcera svou matku – každá žena přesahuje zpět do své matky a vpřed do své dcery.“¹⁴

Po Persefonině únosu Démétér zachvátí zármutek a svému žalu zcela podlehne. Souží se, devatero dnů a devatero nocí (symbolická devítka těhotenství) nejí, nepije ani nespí. Ztráta dcery je ztrátou mladé a bezstarostné části sebe samé. Je to doba, kdy se mění střed pozornosti: od vnějšího světa s jeho projekcemi k cestě do nitra a k práci druhé poloviny života.

Bohyně úrody

I já jsem prožívala Démétrin neutěšitelný zármutek, když moje dcera Heather odešla studovat vysokou školu. Bez ní jsem se cítila mrtvá. Pociťovala jsem ztrátu radosti, kterou mi činila její každodenní přítomnost, ale také jsem niterně prožívala vlastní smrt jakožto matky. Jako Hekaté, „bohyně novu, ženské intuice média, tušení toho, co slyší ve tmě, ale nevidí to ani nechápe“¹⁵, jsem nechápala příčinu své hluboké bolesti. Bylo mi smutno, když přede dvěma lety odešel na studia můj syn Brendan, ale tentokrát to bylo jiné. A mnohem extrémnější. Po dceřině odchodu jsem dva měsíce nespala, a ačkoli jsem nadále pracovala, při pohledu na její prázdný pokoj jsem se pokaždé rozplakala. Chtěla jsem, aby se vrátila. Chtěla jsem, aby všechno bylo jako dřív, kdy jsme si spolu zpívaly, žertovaly a vyprávěly si, co se nám za den přihodilo. Dokonce jsem chtěla, aby si mě zase dobírala a škádčila mě!

Helen Luke hovoří o nesmírném rozdílu mezi vztahem matky a syna a matky a dcery. „Na archetypické úrovni je syn pro matku obrazem jejího vnitřního hledání, ale dcera je prodloužením jejího niterného já, nese ji zpět do minulosti a jejího vlastního mládí a vpřed k příslibu vlastního znovuzrození v novou osobnost, ve vědomí sebe.“¹⁶ Než jsem zažila znovuzrození, cítila jsem ledový chlad smrti.

V tomto období se mi zdál sen. Vojáci, s kterými jsem putovala, mě před setměním zanechali v jeskyni na vrcholku hory. Sněžilo a museli sejít dolů, dokud ještě bylo světlo. Nechali mě tam, protože jsem byla zraněná. Velitel pluku mi na odchodu věnoval svou rukavici.

Ráno jsem nad snem rozjímala, abych zjistila, co mi sděluje mé nevědomí. Ve své fantazii jsem se vrátila do té snové jeskyně, abych zjistila, čemu se tam mám naučit. Napsala jsem:

„Rozhlížím se kolem sebe a vidím, že v jeskyni jsou rituální předměty: nůž, prázdné ptačí hnízdo, tři kameny, pouzdro na pistoli, čtóra s vodou a proviant. Také je tam svinutá

pokrývka, na které sedím. Mám ránu na pravém stehně, nohavice je nasáklá krví. Venku je zima, ale cítím klid a mír, přestože mám strach. Dokážu si rozdělat oheň. Jím sušené maso.

Vím, že mám sílu tady vydržet tři dny. Potom se pro mě vrátí. Velitel je můj přítel, můžu se na něj spolehnout. Mám však obrovský strach. Najdu ptačí hnízdo. V jeskyni v této nadmořské výšce lze málokdy najít ptačí hnízdo. Je křehké. Tak se cítím uvnitř, ale navenek musím být chrabrý voják.

Předměty v této jeskyni jsou chlapecké hračky: moji spojenci, které jsem kdysi mívala, když jsem si jako malá hrála v lese. Nyní cítím stejnou osamělost jako v té neutěšené době, než jsem měla své druhy, před Heather a Brendanem. Provázeli mě životem a teď jsou pryč. Nemám si s kým hrát. Vracím se k prázdnému hnízdu.

Nechci být sama. Už nechci být v jeskyni. Chci zpátky své děti, chci zpátky své mládí, chci zpátky své druhy. Takhle to už však být nemůže. Musím jít dál. Musím se dostat z téhle jeskyně a sejít dolů, i kdyby mě to mělo stát život.

Můj život doposud do značné míry definovalo mateřství. Když jsem o tuto roli přišla, zůstala po ní obrovská díra. Neuvědomovala jsem si, že jsem z mateřství učinila svou hrdinskou cestu. Předtím jsem fungovala v reakci na svou matku – na její frustraci a zlobu – a toužila jsem po pochvale od otce, v církvi, ve škole nebo v práci.“

Dále jsem napsala: „Teď si připadám nahá. Už se nemůžu skrývat za roli ‚dokonalé matky‘. A nemám dost energie ani nadšení, abych byla ‚dokonalá‘ terapeutka, spisovatelka či výtvarnice. Chci být jen obyčejná lidská bytost: žádné hrdinství, jen tiché vnitřní hledání. Mám nůž, vodu, tři kameny, ptačí hnízdo, potravu a příkryvku. Vím, že dokážu přežít, nemusím být závislá na rodičích, dětech či partnerovi. Dokážu projevit a vyjádřit svou duši.“

Stejně jako Déméter jsem časem dokázala překonat svou osobní ztrátu, ale připadalo mi, že to trvá příliš dlouho. Během svého zármutku a žalu jsem si neuvědomovala, že jsem

v zajetí archetypu Démétér. Zanedlouho poté, co se mi zdál tento sen, Heather přijela domů na halloweenský víkend. První semestr na škole pro ni byl náročný. Strašně se jí stýskalo po domově a ještě si nenašla přátele, s kterými by jí bylo dobře. Ve stejnou dobu jsem byla oslovena, abych přispěla výtvarným dílem na výstavu nazvanou „Menší než chlebník“. Požádala jsem Heather, aby mi pomohla pomalovat kartonový chlebník, který obdrželi všichni umělci jako výchozí bod pro dané téma. Vytvářely jsme spolu různé vzory a já jsem z nějakého důvodu začala malovat bohyně úrody. Heather se mě zeptala, proč bohyni, kterou jsem právě malovala, kane z oka slza. Vyhrkla jsem, že má zlomené srdce, a rozplakala jsem se.

Teprve po tomto zážitku jsem si tyto bohyně spojila s Démétér a ztrátu své dcery s Persefonou. Nadále jsem snila, psala a zemdleně se věnovala každodenním činnostem, ale už jsem spala celou noc. „Když nastal čas na proměnu celé osobnosti, na zrození zcela nového přístupu, uvnitř i venku všechno vyprahne, život je čím dál tím jalovější a prázdnější, dokud vědomá mysl není nucena rozpoznat závažnost situace, dokud nemusí přijmout platnost nevědomí.“¹⁷ Konečně jsem se dokázala zbavit smutku z odloučení od Heather a uvědomila jsem si, že nyní musím zapracovat na tom, abych našla svou dceru ve svém nitru.

Sestup Inanny do podsvětí

Inanna, Vládkyně nebes, se rozhodla sestoupit do největší hlubiny země. Obrátila se k nebesům zády a vydala se dolů. „Ale co tvé bezpečí?“ volaly za ní úzkostné hlasy. „Jestli se nevrátím, jděte za Velkými otci,“ odvětila od první brány. „Jdu na pohřeb,“ vysvětlila strážnému a pískovcové závary se otevřely. Pak sestupovala skrze bahno, které jí sdíralo zlato z uší. Skrze žulovou náruč, která jí strhávala košili

z hrudi. Skrz oheň, který jí sežehl vlasy. Skrze železo, které měla za zemské jádro, jež jí odňalo končetiny. Vrhala se stále hlouběji do prázdnoty, která jí pila krev. Až konečně stanula tváří v tvář Ereškigal, Vládkyni podsvětí. To nelítostné Oko jí zmrazilo srdce a omráčilo ji. Prošla jeho zornicí obklopenou lebkami, které jí ohlodávaly maso z kostí, jak se řítí stále hlouběji do pusté propasti.

— JANINE CANAN: Inannin sestup.

Ze sbírky *Her Magnificent Body* (Její skvostné tělo)

Rozpoznávání duchovního dcerovství v patriarchátu vyžaduje určité pátrání a odhalování. Musíme získat zpět části sebe, které byly naše, než jsme se zahalily do hávu kultury. Sylvia Brinton Perrera ve své vynikající knize *Sestup k bohyni* využívá prastarý sumerský mýtus o Inanně (Ištar) a Ereškigal, aby prozkoumala rozervanost, kterou žena prožívá, když se zbaví identifikace s maskulinitou a obran proti ní, pohrbí svůj starý způsob existence a čeká na znovuzrození.

Inanna, sumerská bohyně nebes a země, sestoupí do podsvětí, aby se zúčastnila pohřbu Gugalanny, manžela její sestry Ereškigal, Vládkyně podsvětí.

Než Inanna opustila nebesa i zemi, nařídila své věrné služebné Ninšubur, aby v případě, že se nevrátí do tří dnů, požádala o pomoc bohy otce Enlila, Nannu a Enkiho. Poté se vydá do hlubin. U první brány do podsvětí ji zadrží strážce Neti a požaduje, aby se představila. Informuje Ereškigal, vládkyni „Velkého dolního světa“, že Inanna žádá o přijetí do „Země bez návratu“, neboť chce přihlížet Gugalannovu pohřbu. Když to Ereškigal uslyší, plácne se do stehna, hryzne se do rtu a potom strážci poručí, aby s Inannou zacházel podle stejných zákonů a pravidel, jaké platí pro každého, kdo vstoupí do jejího království. Musí odložit své královské roucho a vstoupit do podsvětí nahá a hluboko skloněná.

Strážce rozkaz vykoná. U každé ze sedmi bran odejme Inanně jeden ze vznešených odznaků její královské moci.

Je svlečena donaha a soudí ji sedm soudců. Ereškigal na ni upře smrtící pohled. Záštiplně k ní hovoří, udeří ji do hlavy a její mrtvolu pověsí na kůl a nechá ji shnít. Když se Inanna po třech dnech nevrátí, Ninšubur začne bědovat a burcovat bohy bubnováním a žalozpěvy. Vypraví se za nejvyšším bohem nebes a země Enlilem i za měsíčním bohem a Inanniným otcem Nannou, ale žádný z nich se nechce vměšovat do zákonů podsvětí. Teprve bůh vodstva a moudrosti Enki Ninišburinu prosbu vyslyší, začne po Inanně truchlit a rozhodne se ji zachránit.

Z hlíny, která se mu zachytila za nehtem, stvoří dvě bytosti, ani muže, ani ženy. Dá jim s sebou do podsvětí chléb a vodu a řekne jim, aby truchlili s Ereškigal. Tvorové nepozorovaně proklouznou do podsvětí a konejší Ereškigal, která lká nad svým zemřelým chotěm nebo sténá v porodních bolestech. Je za jejich soucit tak vděčná, že jim nabídne dar. Požádají o Inannino tělo, posypou je chlebem a pokropí živou vodou. Oživlá Inanna je upozorněna, že za sebe bude muset poslat do podsvětí náhradu. Na zpáteční cestě skrze sedm bran, kde znovu získává svá roucha a klenoty, se k ní přidají démoni, kteří mají obětního beránka přivést.

Poslední část mýtu vypráví o hledání náhradní oběti. Stane se jí její choť Dumuzi, který po ní netruchlil a usedl místo ní na trůn.¹⁸

Innana představuje vzorec ženské celistvosti přesahující mateřství: je ztělesnění plodnosti země, bohyně jitřenky a večernice, bohyně války, bohyně sexuální lásky, léčení, emocí a písně. Je poutnice, porušuje tabu překročení prahu do podsvětí. U každé ze sedmi bran se vzdává aspektů své identity. „Motiv obnažení, svlékání, symbolizuje zbavení se někdejších iluzí a falešných identit, které snad platily v pozemském světě, v podsvětí však neznamenají nic.“¹⁹

Bozi Ereškigal znásilnili a vyhnali ji do podsvětí, tak jako všechno, co souvisí s přírodou a tělem. Je součástí feminity, která se stáhla do podzemí. Ztělesňuje zuřivost, chamtivost

a strach ze ztráty. Je surová, prvotní sexuální energie; je feminita odštěpená od vědomí. Jsou to přehlížené a vysmívané ženské pudy a intuice. „Temná bohyně symbolizuje hlubinu, jež je počátkem i koncem, základem veškerého bytí.“²⁰

K Ereškigal chovám posvátnou úctu, protože vím, že má moc obnažit mě až na dřeň. Její neosobní síla není pouze ničivá, také souvisí s proměnou, „k níž dochází prostřednictvím ... procesů hniloby nebo gestace, které přetvářejí netečného příjemce ... dokonce i násilím, proti jeho vůli. Takové kruté síly pohlcují a ničí, plodí a rodí s nemilosrdnou bezcitností...“²¹

Je místem smrti i spícího nového života, bodem nezbytné destrukce a léčení. Při setkání s Ereškigal se žena střetává se svou temnou stránkou, s běsem a zuřivostí, kterou dlouhá léta neprojevovala, zatímco se snažila zavděčit otcům na nebesích. Jedna klientka to popisuje jako kouli rozžhaveného železa, která je v jádru deprese a rozežírání jí hrud'.

Ereškigal reprezentuje ženin vztah k pochodům, které se odehrávají v hlubokých vrstvách její psychiky, jejího těla, její pudové povahy. Vyžaduje úctu a respekt. Shlíží na nás smrtícím pohledem, vidí, co vidět nechceme. Požaduje, abychom se podívaly na části sebe, od nichž jsme se odštěpily.

V nejnegativnější podobě může zastavit veškerý život. Jedna klientka mi vyprávěla, jak se matka dívala skrz ni „zlým pohledem“: „Kdykoli se na mě rozzlobila, uhranula mě tím svým zlým, záštiplným pohledem a celý týden se mnou nepromluvila ani slovo. Bylo to jako černá díra. Chovala se, jako bych byla mrtvá. Neviděla mě, neslyšela mě, nemluvila se mnou. Byla jsem zdrcená, že jsem od ní naprosto oddělena. Cítila jsem, že život skončil a nemůžu dál. Žadonila jsem, aby přestala, ale nikdy se nenechala obměkčit.“

Ereškigal nabodne Inannu na kůl, jenž „všepřijímající ženskou (feminní) prázdnotu naplňuje ženskou (feminní) silou jang. ... Činí ženu úplnou bytostí, takže už není pouhým přívazkem svého muže nebo potomka, nýbrž samostatnou a ucelenou bytostí.“²² Ví, čemu chce říct ano a čemu ne. Když

se žena začne prosazovat, okolí ji často považuje za nepřijemnou, ošklivou mrchu, která už se nechce usmívat, polykat a otupovat své pocity a zavděčovat se. Žena však v sobě musí znovu objevit temnou matku, aby byla celistvá.

Setkání s temnou matkou

Žena při sestupu prožívá období introverze či deprese, pomalou, bolestnou samodruhost, v níž se zbavuje identifikace s vědomím ega a navrácí se do stavu tělesného a mentálního vědění předtím, než byla slova. Může mít pocit neuvěřitelné prázdnoty, opomenutí, zapuzení, opuštění, bezcennosti. Může si připadat bez domova, osiřelá a v jakémsi mezistavu. Tak jako Démétér a Inanna nebude vydávat žádné plody, nebude nic vytvářet. Může se cítit obnažená a odhalená, bezpohlavní, vyprahlá a bolavá. Mohou se jí ve snech zjevovat obrazy tunelů, podchodů, děloh či hrobů nebo se jí zdá, že ji pohltili hadi či se jako Jonáš ocitla v břiše velryby. Jestliže dokáže sestup prožívat jako vědomou iniciaci, nemusí zabloudit v temnotách.

Klientka měla sen, že se v metru setkala s temnou matkou. „Jedu metrem se svou pětiletou dcerou, dalším dítětem a svým manželem. Vlak vjede do stanice a začneme vystupovat. Jako první vyběhne moje dcera Maraya. Ulétne jí klobouček a ona za ním utíká, aby ho chytila. Běžím za ní a nevidím ji, ale na druhé straně kolejí zahlédnu nějaké děti, které se za něčím honí. Marayu nevidím, ale vím, že je v pořádku, nespadla do kolejiště. Vrhnu se zpátky do vagonu, abych odnesla kufr, tašku s fotákem a kabelku. Podám zavazadla manželovi. Když vrátím pro další věci, vlak se rozjede. Jsem ve vlaku bez zavazadel, bez peněz a bez fotáku a nevím, jak se jmenuje stanice, kde zůstala moje rodina. Ve vagonu jsou se mnou jen dvě další ženy. Jedna leží, jako by byla nemocná, a ta druhá ji ošetřuje. Zeptám se jich na jméno stanice, z které

jsme právě vyjely. Nevědí, ale říkají, že na příští zastávku je to nejmíň čtyřicet minut jízdy. Začnu jim líčit svoje dilema a ony na to: „Tak to teda máte blbý, co?“ Ale nenabídnou mi pomoc. Pomyslím si, že je budu muset požádat aspoň o nějaké drobné na zpáteční cestu, ale v metru se nevyznám ani nevím, jestli tam na mě moje rodina počká.“

Požádám klientku, aby si s těmi ženami ve vagonu metra popovídala. „Je to moje matka a já. „Proč tady se mnou jste?“ zeptám se jich. Odvěti: „Musíš se s námi střetnout, než budeš moc vystoupit.“ Střetnu se s nimi tváří v tvář. Ležící mateřská postava má moc, dcera o ni pečuje. Matka je pohrdavá, líná, panovačná. V její přítomnosti se krčím, ale láskyplně se o ni starám. Chtěla bych ji zabít.

Je churavá a závislá, v té závislosti spočívá její síla. Poutá mě k sobě svou závislostí. Cítím se ochromená, ani nevím, kam tenhle vlak jede. Cílová stanice je neznámá, ale mám pocit, že jsem s ní v tomhle vagonu uvězněná. Chci jí říct, ať kouká vstát a chodit, ale bojím se, že mě potrestá tím, že mi odepře svou závislost. Doopravdy mě nemiluje, to vím, ale předstírám, že mě potřebuje. Předstírám a stává se ze mě útrpná mučednice. No nejsem hodná? Vždyť se starám o svou matku.

Na příští stanici musím vystoupit a odejít od ní. Bylo by to tak osvobozující. Ta žena naproti mně je zcela svobodná. Nic nemá. Zavazadla, rodinu ani peníze. Je nespoutaná, i když má strach. Já jsem připoutaná k něčemu, co už ani neexistuje: ke staré identitě, k dceři nemocné matky, dokazuju, že za něco stojím. Poslušná a tichá jako myška, co by se stalo, kdybych vstala a odešla pryč? Ztratila bych svou matku. Ztratila bych svůj obraz, že jí sloužím. Už bych nebyla ve službách negativní matky. Prolomila bych tento komplex.

Nemůžu už dál sloužit ani dýchat. Chci vidět denní světlo. Jestli chce zůstat v podzemce, je to její cesta. Já chci dýchat čerstvý vzduch. Celá se scvrkne a svaští, když jí říkám, že vystoupím, až vlak dojede do příští stanice.“

Tato žena nato strávila čtyřicet dnů v posteli se zápallem plic. Měla záhadnou horečku, při níž se neustále potila. Byl to čas utrpení a odloučení, ale také čas očistění a proměny. Uvědomila si, že se už nemusí dusit vztekem na matku. Přečetla si mýtus o Inanně a Ereškigal a jednoho dne před koncem nemoci přišla na terapii a sdělila mi, že Ninšubur zapomněla říct, že „jde do podzemí“.

Vědomé utrpení a návrat

Inanna se po třech dnech nevrátí z podsvětí a její věrná služebnice Ninšubur žádá bohy nebes a měsíce o pomoc. Inanna stejně jako mnohé ženy „hledá lásku na nesprávných místech“; vzhlíží k otcům, kteří zdánlivě mají veškerou moc, ale nejsou dostatečně schopní ani šlechetní, aby jí pomohli. Jedná se o opakované téma pro mě i pro mnohé dcery patriarchátu, které očekávají pomoc a uznání od těch, kteří je odmítají vidět takové, jaké jsou. Ženy musejí zjistit, kde se nachází pravý zdroj potvrzení jejich platnosti.

Ninšubur se se obrátí na Enkiho, Istivého boha vodstva a moudrosti, vládce plynutí řek a moří. Enki je plodivý, tvořivý, hravý a empatický maskulinní princip.²³ Ze špíny či hlíny za nehty stvoří to, co je právě zapotřebí. Jsou to „tvorové ani ženského, ani mužského pohlaví“²⁴, ztělesňující pokoru, empatii a schopnost zrcadlit pocity Ereškigal, jež prožívá hluboký zármutek, a tyto asexuální bytosti, „plačky“, veskrze trpí s ní. Nechtějí po ní, aby něco *dělala*, prostě ji nechávají být v její bolesti. Společně s ní lkají a naříkají. Ereškigal se cítí být vyslyšena a může „přijímat svou bolest takovou, jaká je – jako součást přirozeného procesu života“. Nemusí nikoho obviňovat, může pouze být s utrpením a přirozeně se uzdravit.

Tato vlastnost empatie či bytí s bolestí nám pomáhá ji přežít. Rovněž předchází jevu, kterému říkám „předčasná ejakulace“ – kdy příliš brzy přistoupíme k jednání, protože bolest

z udržení napětí z neznámého je nesnesitelná. Jestliže máme trpělivost nechat celý proces plně proběhnout, může dojít k hlubinnému uzdravení. Jestliže tento proces předčasně ukončíme, nikdy jeho plod řádně nedonosíme. Ženy a muži se musejí navzájem podporovat, aby ctili feminní cyklus, jenž je stejně jako životní cykly v přírodě cyklem smrti, rozkladu, gestace a znovuzrození.

Když se Ereškigal cítí být vyslyšena, dovolí bezpohlavním bytostem (zvaným *galaturru* a *kurgarrú*), aby Inannu oživily. Inanna cítí, jak se v ní probouzí život. Ožívá díky potravě a vodě, pomalu přichází k sobě a navrácí se z podsvětí, aby za sebe našla náhradní oběť. „Zná temnou paní a zná podzemní zákon, jenž říká, že život i každá změna si žádají oběť. A přesně této nutnosti se patriarchální morálka věčně panenské ‚dcery otcovy‘ vyhýbají: snaží se dělat všechno správně, aby nemusely snášet bolestnou obrodu sebe samých, svou samostatnost a jedinečnost.“²⁵

Inanna nalezne Dumuziho, svého chotě, sobě rovného, jak sedí na jejím trůně a nezajímá se o její těžký úděl. Udeří na něj a poručí, aby byl odveden do podsvětí. Obětuje toho, koho nadevše miluje. „Milovaný Dumuzi zde představuje oblíbeného anima, někdejšího krále, jenž musí být usmrcen a obětován bytostnému Já, aby nemohl nadále rozhodovat o ženině sebevědomí a utvářet její identitu.“²⁶ Jinými slovy, patří k tomu, u čeho hledáme uznání. Naslouchala jsem mnoha klientkám, které při psaní doktorské disertační práce dospěly k uvědomění, že tento iniciační rituál podstoupily z jediného důvodu – aby získaly otcovo uznání. V tu chvíli se řada z nich rozhodla, že zůstane bez oficiálního doktorského titulu, i když dokončila celé studium.

Bohyně Inanna truchlí nad ztrátou své lásky a v tu chvíli ji zaslechne druhá žena. Dumuziho sestra Geštinanna rovněž oplakává bratrovu ztrátu. Z lásky a žalu Inannu žádá, aby si místo Dumuziho vzala ji. Inannu Geštinannina nabídka vědomé oběti tak dojme, že „určí, že se bratr a sestra budou

střídat, že každý stráví šest měsíců v podsvětí a šest měsíců na zemi“.²⁷

Geštinanna ztělesňuje novou feminitu. Tato moudrá žena je v kontaktu se svými pocity, je pokorná, ale uvědomuje si svou oběť. Chce podstoupit cyklus sestupu, vzestupu a opětovného sestupu, je spřízněná se svou vlastní maskulinní stránkou i s hlubinami své feminity. Geštinanna je „obraz ženy ochotné lidsky, [osobně] protrpět veškeré aspekty Velké bohyně“.²⁸ Ukončuje obětování nevinných obětí, neboť se rozhodne střetnout s podsvětím sama.²⁹ Nikoho neobviňuje.

Geštinanna může moderní hrdinku mnohému naučit. Nesestupuje do podsvětí proto, aby si vysloužila chválu a uznání, chce prožít celý cyklus své feminní povahy. Získá moudrost cyklů změny, přijme temnou, pudovou stránku, která nám pomáhá nalézt smysl v utrpení a smrti, i světlou, radostnou stránku, která potvrzuje naši sílu, odvahu a život.

Naléhavá touha znovu nalézt spojení s feminitou

Červí miminko

Zdá se mi sen, že mám miminko. Je to maličká holčička, skoro jako bledý červík. Jdeme s Billem po Hlavní ulici a já si na ni zničehonic vzpomenu. Spěcháme domů a najdeme ji venku, na schodech před verandou. Vyzvednu ji z kočárku, má hrozný hlad. Chystám se jí nabídnout prs, ale uvědomím si, že ji nejprve musím přebalit. Řeknu Billovi: „Musíš si s ní vybudovat vztah tak, že na ni budeš mluvit.“ Přebalím ji, vypadá tak žalostně, tak maličká. Ani nedokáže pořádně plakat, vydává jakýsi mňoukavý zvuk. Není náročná, je jen smutná. Mám obavy o její přežití, protože si ani nepamatuju, že jsem ji porodila. Levý prs se mi nalije mlékem, když pláče.

Když nad tímto snem přemítám, obraz červího miminka mi připomene odhaleného Dartha Vadera ve filmu *Návrat Jediho* od George Lucase. Luke Skywalker sejme otci masku a je vyděšený a zarmoucený, když spatří nedovyvinutou hlavu krále válečníka. Ve službách státu si nerozvinul svou lidskost. Když sundám masku svému otci, vidím smutného chlapečka, který chce obejmout, pohladit a ujistit, že je milovaný takový, jaký je. Když sejmu masku otci ve svém nitru, hrdinskému aspektu, vidím svou hluboce feminní podstatu, která touží

po uznání, povídání, očištění, přebalení a nakrmení. Tato spojitost je však tak křehká, že na ni občas zapomínám. Rozhodně mám dost mléka, abych tuto nově zrozenou feminitu uživila, jen si na to musím vzpomenout.

Když žena sestoupila do podsvětí a zbavila se identity duchovní dcery patriarchátu, má naléhavou touhu znovu navázat spojení s feminitou, ať už je to Bohyně, Matka, nebo děvčátko v jejím nitru. Touží rozvíjet části sebe, které na hrdinské cestě zůstaly skryté: tělo, emoce, ducha a tvořivou moudrost. Možná jí budou vodítkem k její pravé feminní podstatě otcovy nerozvinuté části.

Jestliže žena mnoho let tříbila svůj intelekt a ovládání hmotného světa, a přitom opomíjela jemné odstíny svého tělesného vědění, možná si nyní uvědomí, že tělo a duch jsou jedno. Jestliže zanedbávala své emoce, zatímco sloužila své rodině či komunitě, možná nyní pomalu začne znovu zjišťovat, jak se cítí jako žena. Ve snech se jí budou zjevovat mystéria feminní říše, budou vyvstávat v synchronistických událostech, v její poezii a tanci.

Rozštěp těla a ducha

Spojení mezi tělem a duší/duchem bylo zničeno, když byla svržena Matka Bohyně. Toto spojení se obnovuje teprve nyní, pod hrozbou masivní destrukce Matky Země. Když lidstvo zapomnělo na posvátnost země a místo v hájích a na horských vrcholcích začalo uctívat své bohy v kostelech a katedrálách, ztratilo s přírodou posvátný vztah „Já a Ty“. Zapomněli jsme, že jsme jejími dětmi, propojení se všemi ostatními přírodními druhy. Pozbyli jsme pocit posvátnosti vtělené ve všech živých bytostech, stromech, skálách, oceánech, čtyřnožcích, ptácích, dětech, mužích a ženách. S touto nevšímavostí vůči posvátnosti přírody přišlo popření posvátnosti těla.

Nebylo to tak odjakživa. V dobách, kdy ženské tělo bylo ekvivalentem těla Bohyně, byla žena nádobou pro zázrak života.

V dřívějších dobách, kdy řád věcí popisovala metafora a archetyp, a nikoli vědecké poznání, se k ženám přistupovalo s nábožnou úctou, která souvisela se změnami, jimiž procházelo ženské tělo. Když dívka začala menstruovat, stala se z ní žena. Krev vždy měla numinózní rozměr. Žena měsíc co měsíc krvácela, dokud neotěhotněla, a potom po devět měsíců přestala krváčet a stala se nádobou pro nový život. Lidé si mysleli, že uchovává krev v těle, aby vytvořila dítě. Po narození dítěte znovu začala krváčet, každý měsíc až do menopauzy, kdy krvácení opět ustalo. I to lidé považovali za posvátné, protože si mysleli, že žena opět zadržuje krev uvnitř, a tentokrát nevytváří dítě, ale moudrost. Ženy nyní obnovují tento odlišný způsob nahlížení na svou existenci a znovu vnášejí do světa vnímání posvátnosti hmoty.¹

Ve středověku, a především od průmyslové revoluce a jejího zbožnění stroje, bylo hmotné tělo žen i mužů (stejně jako Matka Země) sexuálně zneužíváno a fyzicky týráno. Tělo bylo vystavováno neúnosné zátěži a zkouškám síly a odolnosti a muselo odpovídat kulturním očekáváním ohledně velikosti, tvaru a krásy v zájmu služby lidské chamtivosti. Znevažování ženského těla vyjadřují kulturní a náboženská tabu kolem menstruace, porodu a menopauzy;² rovněž se odráží ve stále větším počtu případů znásilnění, incestu a pornografie. Posvátnost ženského těla, uctívání posvátnosti v hmotě, upadlo v zapomnění, když lidé začali uctívat otcovské bohy. Úcta vůči menstruuující ženě jakožto symbolu plodnosti se stejně jako Bohyně skryla v podzemí.

Za její nepřítomnosti některé ženy zapomněly na hlubokou moudrost ženského těla a na mystéria ženské sexuality. Žena ví svým tělem. Jak říká Jean Shinoda Bolen: „Jestliže

něco víme v těle i v mysli a srdci, pak něco hluboce víme o sobě, a právě tento rozměr byl v naší křesťanské civilizaci a křesťanstvím ovlivněné psychologii vyšinutý z rovnováhy. Byla to především otcovská psychologie i otcovská teologie, v níž mysl, interpretace a slova představují transformační zkušenost, a to není pravda [pro ženy].“³

Ženská sexualita

Ztráta moci spojované s ženskou sexualitou se stala realitou ve všech kulturách od té doby, co muž objevil, že má svou úlohu v plození dětí. Muži se po staletí snažili ovládat ženskou sexualitu na ochranu otcovské linie původu. „Ačkoli muž ženu potřebuje, snaží se ovládat její moc, zákonem jí zakazuje svobodně využívat její sexualitu, aby neporušila křehkou, leč pevně zakořeněnou sociální strukturu naší patriarchální společnosti.“⁴ Na ochranu této patrilinearity musí být jeho syn synem otce, a nikoli synem matky.“⁵

Dokonce i v keltských společnostech založených na matrilinearitě byla ženina sexuální moc považována za nebezpečnou, nezdravou a děsivou. Jak píše Jean Markale, keltská Velká matka Rhiannon na sebe vzala podobu bílého kance či bachyně, když byla zatlačena do podzemí. Z následující velšské legendy je jasné, že Artuš a jeho rytíři se báli bohyně Henwen, která měla podobu bílé prasnice, pronásledovali ji a hanobili. Moc její plodnosti vzbuzovala v jejich srdcích obrovský děs.

Bylo prorokováno, že Británie bude strádat v rukou dětí bohyně Henwen (zvané Stará bílá), a tak, když se ukázalo, že je těhotná, Artuš povolal britské vojsko a vydal se ji zničit. Henwen porodila a pronásledována útočníky se vrhla do moře. V Maes Gwenith (Pšeničné pole) v Gwentu porodila pšeničné zrnko a včelu, v Llunionu v Pembroke zrnko ječmene a pšenice. V Riw-Gyverthwch v Eryri dala život vlčeti

a orlátku a v Llanfairu v Arfonu se jí narodilo kotě, které stádo prasat svrhlo ze skalisek do moře.⁶ Pšenice, ječmen, včela a kočka byly prastaré symboly Bohyně. I když ji patriarchát pronásledoval, její potomstvo bude nadále vzkvétat.

Bohyně prasnice v mnoha starověkých kulturách ztělesňovala plodnost a hojnost. Prase bylo symbolem bohyně v Mezopotámii, v antické Evropě získalo na významu prostřednictvím kultu Démétér a Persefony, protože při eleusinských mystériích se prováděly vegetační obřady, které využívaly posvátné prase. Po ukončení slavností ženy a muži odešli do polí a milovali se v brázdách, aby zajistili bohatou úrodu. Tento rituál ustanovuje přímou spojitost mezi lidskou sexualitou a zemědělskou úrodností. Ženské sexualitě se pravděpodobně dostávalo cti a úcty, jež si zasluhovala za schopnost přinášet na zem život. Tělo a duch byly jedno.⁷

Většina žen pozbyla tento pocit moci spojený s vlastní sexualitou. Místo toho muž ženu ponížil tím, že ji nazval pokušitelkou, svůdkyní a požíračkou. Původní síla surové sexuální a plodivé energie bohyně byla považována za obrovskou hrozbu pro mužskou autoritu. Rovněž panoval názor, že je kontraproduktivní pro pracovní morálku naší kultury. „Nebezpečí volných sexuálních vztahů, jak je symbolizuje bohyně, naše Paní noci, spočívá v možnosti, že povedou k naprostému uspokojení pudových tužeb mužů a žen, po němž bude následovat ne-li spánek, pak tedy stav netečnosti podobný nirváně, v němž se ztrácí veškerá vůle k životu. Jinak řečeno, dojde k celkové regresi *ad uterum*, k návratu do pravého ráje ve skutečné či imaginární ochraně neustále vlhkého a výživného mateřského lůna.“⁸

Dobyvačné kmeny i křesťanští kněží po staletí ničili starověké postavy bohyní, které glorifikovaly ženské genitálie. Na chrámech a hradech po celém Irsku a Británii byly do kamene vytesány keltské symboly požíravého aspektu Bohyně – *sheela-na-gig*. Tato postava měla „obrovské genitálie, které si rozevírala oběma rukama, a podlomená kolena,

nabízela fantazii neomezeného oprávnění k sexu a zároveň komickou připomínku našeho původu. Vyjadřovala důvěrný a děsivý pohled na záhadu zrození a symbolizovala okamžik, kdy je odříznuta krvavá placenta a osvobozen nový život.“⁹ Na většině těchto postav, které se dochovaly, byly genitálie seškrabány a původní vzhled nelze rozpoznat.

Vzhledem k tak aktivní destrukci symbolů ženské plodnosti není divu, že některé současné ženy cítí stud za své genitálie a dostanou pohlavní „ne-moc“, například genitální bradavice (kondylomata) či herpes nebo dysplazii děložního hrdla. Tají toto tajemství před rodinou a přáteli ze strachu, že budou považovány za nečisté. Porovnávají květ své sexuality s druhými a připadá jim, že stydké pysky a vagina mají oproti jiným nedostatky. S jejich tělem nikdy není nic v pořádku. Dospívající dívky kritizují šířku svých boků a velikost svých prsou, místo aby oslavovaly svou schopnost rodit a krmit své děti. O menstruaci se vyjadřují opovržlivě, protože jim nikdo neřekl, že měsíčky jsou obdobím očisty, snů, vzhledů a intuice, obdobím obrovské síly, kterou je zapotřebí obnovit a respektovat.

Rodinná sdělení o ženském těle

„Povězte mi, co je být ženou,“ říká pětatřicetiletá žena. „Žiju v těle, které váží přes devadesát kilo, ale se svou feminitou se vůbec neztotožňuji. Víím, jaké je být matkou, ráda pečuji o děti a klienty, ale nevím, jaké je být sexuální ženou. Rodiče mi vždycky říkali, že nesmím přijít domů těhotná, a tak jsem si nejspíš myslela, že když budu mít sex a otěhotním, už vůbec nebudu smět přijít domů. Takže ve třinácti jsem začala přibírat, abych se ochránila. Vzpomínám si, že na školním plese v osmičce mě vyzval k tanci nejoblíbenější kluk z celé třídy. Tak strašně jsem se bála jeho doteku, že jsem mu řekla, že je moc prťavý. Hned potom jsem se začala cpát.“

Mnoha ženám činí život v ženském těle takové potíže, že je týrají jídlem, alkoholem, drogami, nadměrnou pracovní zátěží či cvičením, aby se zbavily nepříjemného pocitu, že jsou ženy. Jestliže se dívka chce zavděčit otci a identifikuje se s muži, zdůrazňuje rozvíjení své mysli a intelektu a odmítá své ženské tělo. Zapomíná, jak naslouchat jeho požadavkům a potřebám. Tělo je inteligentní, ví, kdy má hlad a žízeň, kdy potřebuje odpočinek, kdy chce procvičit, kdy chce sex, kdy nechce sex a kdy je v nerovnováze. Mnozí z nás však byli vedeni k tomu, aby nevšímali, co jim tělo sděluje, a nebrali to v úvahu.

Ženská těla jsou veřejnou sférou, o čemž jasně svědčí současný rozruch kolem potratů. Každý má názor na to, co by žena měla či neměla dělat se svým tělem. Pokud jde o zaměstnání, mnozí otcové po dcerách chtějí, aby zhubly a pečovaly o svůj vzhled, aby měly šanci získat dobré místo sekretářky. Tyto dcery možná chtěly získat vedoucí místo, které by jim skýtalo moc a postavení, ale jsou vedeny k tomu, aby se tělesně přizpůsobily představám o tom, co se sluší a patří pro ženu ve vedlejší roli. Ženám bylo po léta vštěpováno, že v byznysu nemohou obstát, protože menstrují a rodí děti. Není tajemstvím, že navzdory pokroku a úspěchům, kterých ženy za posledních dvacet let dosáhly, jsou stále trestány, jestliže si vezmou volno, aby měly děti a v kojeneckém věku o ně pečovaly: nedočkají se povýšení ani vyššího platu.

Pokud se ženina matka nevztahovala k vlastnímu tělu jakožto ženskému nebo měla znevažující poznámky ohledně své sexuality či sexuality jiných žen, nejspíš nedokázala s láskou pečovat ani o ženské tělo své dcerky.¹⁰ Některé ženy vyprávějí dcerám strašlivé příběhy o svém prvním pohlavním styku nebo o porodních bolestech, a tak se mnohé dívky bojí sexuality, oškliví si své tělo a pomalu se odřezávají od svých pudů. „V rodině se kladl důraz na dokonalý výkon bez jakéhokoli opravdového uznání dítěte, jeho stávání se či bytí,

a tak dívka velmi záhy zjistila, že pudové reakce nejsou přijatelné; její zlost, strach, ba i radost byly zapuzeny do svalstva v těle, zůstaly dlouhodobě uvězněny a nedostupné pro každodenní život. Je-li autentický pocit odříznutý od pudů, skutečný konflikt buď setrvává v nevědomí, nebo se tam somatizuje.“¹¹

Nejzjevnější příčinou odříznutí od vlastních pocitů je incest, znásilnění nebo tělesné zneužívání či týrání. Jestliže dívku zneužívá muž, který má autoritu – otec, bratr, strýc, dědeček, rodinný přítel, učitel, lékař, trenér či nadřízený –, otupí své tělo, aby zapomněla na ponižující bolest spojenou se sexuálním traumatem. Tato bolest však nezmizí se svou bezprostřední příčinou. Tento zážitek se ukládá v těle na místě zranění, jako jsou rty, prsy, stydké pysky, vagina nebo děložní hrdlo, a způsobují napětí, bolest, matoucí pocity slasti, znecitlivění nebo nemoc. Zjistila jsem, že z mnoha mých klientek, které v dětství zažily pohlavní zneužívání, se staly buď neuvěřitelně citlivé terapeutky pracující s tělem, nebo naprosto nechápou svá fyzická omezení. Buď zranění promění v prožitek hlubokého porozumění tomu, jak se v těle ukládá bolest a zmatení a jak je lze uvolnit, nebo své nebohé zraněné tělo obrní a znecitliví vůči vlastním pudům a intuici. Už nevěří svým vnitřním pocitům, protože naslouchání vlastnímu tělu vyvolává nechtěné vzpomínky a pocity.

Když se žena vrátí z podsvětí, bere si zpět své tělo a v tomto aktu opětovného získání si navrácí nejen svou osobní tělesnou formu, ale též ztělesňuje posvátnost feminity pro nás všechny. Zvědomuje její potřeby. Díky vědomé výživě, cvičení, koupání, odpočinku, léčení, milování, rození a umírání nám připomíná posvátnost feminity. Pro mnoho žen – i pro mě – ty nejposvátnější okamžiky souvisely s tělesností – objetím, milováním, kojením dítěte. K extázi posvátného mě nic nepřiblížilo víc než porod. Posvátná dimenze je vtělena a duše lidské bytosti ani duše kultury se nemůže rozvíjet, jestliže není navraceno a uctíváno tělo.

Mnohé ženy do svého života a své práce vnášejí posvátný aspekt ženského těla, například porodní asistentka z kalifornského Oaklandu Arisika Razak, která na počest ženské sexuality stvořila „tanec vulvy“:

„Jakožto porodní bába trávím dost času pozorováním ženských genitálií, dívám se na vulvu, sleduji, jak se rozevírají pysky pochvy a objevuje se hlavička dítěte. Ženy, které si lehly na vyšetřovací lehátko, a přitom byly plně přítomné ve svém těle, bych spočítala na prstech jedné ruky. Některé ženy si zakrývají vulvu, neodpustí si obligátní poznámku, že zapáchají. Víím, že všechny tyto pocity studu a špinavosti nemáme odjakživa. Ženská vulva kdysi bývala symbolem krásy, svatosti a transcendence. Všichni lidé přicházejí na svět bránou ženského těla.

Jsem bojovnicí za tělo. Pracuji s chudými ženami, s ženami, které se nedožadují spirituality, ba ani nepožadují, aby jejich porod měl spirituální rozměr. Ovšem připomínám jim, že vždycky mohou říct ne. Jestliže nechcete mít sexuální styk, máte právo říct ne. Vedu ženy k tomu, aby ve vztazích říkaly ano a ne, říkám jim, že jejich sexualita bude existovat po celý jejich život a že musejí věnovat svému tělu větší péči. Pro mě je sexualita důležitá, protože jsem skrze ni vstoupila do duchovního světa, takže práce s tancem vulvy a s tělem je moje služba Bohyni.“¹²

Tohle je moje tělo

Symbyly vytváříme nevědomě a spontánně v podobě snů. Mnoho žen a mužů v současnosti sní o Bohyni; je projekcí feminního principu, který je v naší kultuře zapotřebí obnovit. Bere na sebe mnoho podob, mnohdy ztělesněných v bohatých symbolech tradic předků daného jednotlivce. Catherine byla vychovaná v přísné irské katolické rodině. Už jí táhne na padesát a nedávno měla několik snů o kalichu, který se při

katolické mši používá k proměně vína v krev Kristovu. V předkřesťanských kulturách byl kalich neboli nádoba symbolem feminního aspektu posvátna.

V prvním snu se Catherine viděla na obraze, pod kterým stál tento nápis: „Toto jest Ona, kteráž pije z kalicha svaté krve.“ Za měsíc měla sen, v němž pila z tohoto kalicha a do hrda jí steklo dvanáct kapek. Zaslechla slova: „Živí tě krev Velké matky.“ „Krev je životodárný obraz,“ napsala si do deníku. „Obraz obnovy a regenerace. Je to mocný obraz feminity, nádoby, lůna, očištění a pročištění menstruační krví. Vypití krve Bohyně je moje posvátná iniciace do mystérií feminity.“

Za dva měsíce měla Catherine sen, v němž viděla své tělo jako kalich a slyšela slova: „Toto je má milovaná dcera, již jsem si vyvolila.“ Probudila se celá rozpálená. „Vibrovala jsem energií,“ napsala. „Nemohla jsem zůstat v posteli. Cítila jsem, že bych se rozskočila, byla jsem tak plná. Byla hluboká noc, ale vyndala jsem svoje umělecké potřeby a nejprve jsem vy-modelovala z hlíny jednoduchý kalich. Teplota chladné hlíny mě trochu zklidnila, ale nestačilo to. Potřebovala jsem barvu, abych zobrazila, jak mi je. Vzala jsem všechny fixy, které jsem měla, a pokreslila jsem kalich, aby z něj sálala energie a hrál všemi barvami. V duchu jsem stále slyšela slova „toto je moje tělo, toto je moje krev“. V tu chvíli mi došlo, že já ztělesňuji ducha; moje tělo a moje krev. Byla jsem vtělená Bohyně, nebyla v tom žádná domýšlivost, jen ztělesnění ducha. Bůh či Bohyně ode mě nejsou odděleni, nejsou mimo mě. Ztělesňuji ji, cítím její sílu.“

Uzavřené srdce

Sestup není nic snadného, rozvíruje prach. Co nejvíc zaplníme svůj život důležitými povinnostmi a starostmi, abychom se necítili smutní a bezmocní a aby nás nepřemohly ohrožující pocity, které číhají v hlubinách. Žena, která má odvahu

sestoupit do sféry pod povrchem svého běžného vědomí, tam najde pocity, jež se doposud rozhodla neprožívat. Sundává si obnošenou masku, kterou nastavuje kolektivním otcům – masku hodné, zdvořilé, poslušné, milé holčičky: „Mně je to jedno, udělej to, jak chceš ty.“ A tehdy možná nalezne díky hněvu za obětovaný čas, zmatení za nevyřešené zrady, smutek z toho, že se tak dlouho zanedbávala, a bezmoc nad svým dalším krokem.

Atraktivní padesátnice, která vychovala deset dětí, se usměje a řekne: „Celá ta léta jsem byla moc šťastná. Jenom lituju, že jsem si s dětmi, s manželem, se sebou o některých věcech nepromluvila. Uzavřela jsem své srdce, protože jsem měla moc práce, zažila jsem příliš mnoho zklamání a cítila jsem se ve své situaci v bezpečí a nechtěla jsem dělat vlny.“

Moc práce. Kolik žen se obětuje, protože mají moc práce a nemají čas naslouchat. Ženám, které se definují ve vztahu k rodičům, partnerům, manželům, sourozencům, dětem nebo kolegům, nezbývá moc energie na to, aby se zamýšlely nad svými opravdovými pocity. Vždyť jim bylo řečeno, že myslet na sebe je sobecké. Nebo jim přehnaný pocit vlastní důležitosti brání rozpoznat, že se nevědomě a nepřiznaně podílejí na spoluzávislosti na druhých: „Jestli to neudělám, tak se to neudělá.“

Ženám bylo po staletí vštěpováno, že nemají být „hysterické“. Jestliže měly na něco vyhraněný názor, nedostalo se jim chvály za odhodlanost a zanícení, ale dozvěděly se, že se chovají nerozumně. Jestliže zlostně vyjadřovaly rozhořčení či pocit křivdy, bylo jim řečeno, že se neovládají.

Rodiče, kterým vadí projevy emocí, říkají svým dcerám: „Neber si to tak.“ Nebo si je dobírají: „Ty jsi ale komediantka.“ – „Neroň krokodýlí slzy.“ V takových rodinách se i radost může vyjadřovat pouze uměřeně, přílišné rozradostnění je známkou „praštěnosti“. Holčička, kterou opakovaně napomínají, že „to přehání“, zjistí, že její pocity jsou nebezpečné. Záhy si uvědomí, že její smutek, zklamání, zlost, ale i nadšení

nejdou pro rodiče a učitele přijatelné, tak proč se tedy namáhat je vůbec cítit? Jenže zneužívané pocity nezmizí, skryjí se pod povrchem a poutají nás k minulosti.

Odřízneme se od svých pocitů, protože nechceme prožívat smutek, že nás nikdo nechová a nehýčká jako červí miminko v mém snu. Nechceme slyšet její zuřivý pláč, nevyslovenou výčitku holčičky v našem nitru: „Jak jsi mě mohla opustit?“ James Hillman to nazývá „incestní návrat k matce“. Toto incestní shledání s matkou znamená: „... dovolit si oddat se nejtemnějším, nejkrvavějším vášním, skutečným touhám nechat se chovat, nosit a laskat, bezuzdnému vzteku a zuřivosti. Znamená to jít tam, kde opravdu je srdce, kde skutečně cítíme, byť třeba v pěstích, vnitřnostech a genitáliích, a nikoli tam, kde bychom měli být a jak bychom se měli cítit.“¹³ Tento smutek nás může bolet celým tělem.

Zármutek nad oddělením od feminity

Mezi nejnáročnější úkoly hrdinčiny cesty patří prožívání hlubokého smutku, který žena prožívá nad oddělením od feminity. Musí si umožnit tuto ztrátu pojmenovat a truchlit nad ní tak, jak je to pro ni vhodné, a poté se z ní vymanit a pokračovat dál. Ve stavu smutku a zoufalství potřebuje podporu pozitivní feminity, mateřskou či sesterskou postavu, muže nebo ženu, aby pojala („kontejnovala“) pocity, které vyjadřuje. Intenzita bolesti se liší podle míry, do jaké se žena cítí sama sebou přehlížena a sama sobě neznámá a kolik toho musí udělat, aby znovu objevila své ztracené hřivny. Může jí být smutno z prostého důvodu, že něčeho má příliš mnoho a něčeho se jí nedostává: má spoustu „věcí“ či prázdných poct a vyznamenání, ale postrádá sebelásku, sebeúctu či spojení se svým nitrem. Nemá smysl pouze obviňovat druhé, je důležité do hloubky prozkoumat příčiny svého zármutku a převzít odpovědnost za své vyléčení.

Pětadvacetiletou Angelu v dětství pohlavně zneužíval nevlastní otec. Řekla později matce, jak hluboce ji zklamalo a rozhněvalo, že ji nedokázala ochránit. Matka jí opakovaně vysvětlovala, že nevěděla, co se děje, a odmítla na sebe vzít vinu. Nechtěla naslouchat dceřiným pocitům bezmoci a žalu. Mezi oběma ženami vládla deset let zahořklost, až jednoho dne matka dceři řekla: „Mýlila jsem se. Strašně mě mrzí, že jsem tě neochránila. Nechtěla jsem vidět, co se děje, protože jsem nevěděla, co s tím mám dělat. Musíš vědět, že jsem udělala to nejlepší, co jsem tehdy udělat mohla, ale prostě to nestačilo. Zklamala jsem tě.“ Dcera se poprvé ve svém vztahu s matkou cítila vyslyšena. Nesmazalo to bolest a potupu z incestu, ale vyjádřením svých pocitů a jejich vyslyšením začala léčit své zranění. A ze svého smutku začala s matkou soucítit.

„Smutek spočívá v samotném jádru bytí. Jestliže obnažíte srdce od všech ostatních pocitů, nevyhnutelně dospějete ke smutku, připravenému, aby jako naklíčené semínko vypustil zelený lísteček.“¹⁴ Na smutku však nemusíme lpět. Uvolnění smutku je cvičení, stejně jako vědomé dýchání. S nádechem jej cítíte, s výdechem jej uvolňujete. Při nádechu vám po tváři skane slza, při výdechu cítíte vděk, že je teplá. Při nádechu se usmějte.¹⁵ Chovejte se k sobě laskavě, postupujte po malých krůčcích.

Pavoučí babička

Žena, která se vrací z podsvětí a vláčí za sebou těžký pytel kostí, touží po tom, aby ji někdo ukonejšil, pochoval a nakrmil. Je v ní touha vylézt na klín mateřské postavy, nechat se od ní přitisknout k prsu a uchlácholit: „Všechno bude v pořádku.“ Indiáni z Nového Mexika vyprávějí „o obvyklé cestě vzhůru z nejhlubšího temného podzemí, kterou razí krtek“. „Když se lidé vynoří, jsou oslepeni světlem a chtějí zpátky.

Potom k nim promlouvá tenounký ženský hlásek a nabádá je, aby byli trpěliví a jen pomaloučku otvírali oči. Když je konečně otevrou, spatří shrbenou maličkou Pavoučí ženu, babičku Země a veškerého života. Varuje je před pokušením hádat se a mít zbraně a před utrpením, které z nich může vzejít. Také jim poví o kukuřici a jak ji zasít a pěstovat.“¹⁶

Toužíme po této soucitné a poučující stránce feminity, která nám říká, jak se o sebe máme postarat, a varuje nás, abychom se nezapletli do malicherných sporů a nepodlehli touze ovládat druhé. Pavoučí ženě záleží na lidech, je ochránkyně života, tkadlena sítí, učitelka a pomocnice těch, kteří mají na cestě potíže. Ví, co je trpělivost: jak předčasně nevstoupit do světla, jak vydržet napětí a „dočkat času jako husa klasu“. Ví, jak zasít a pěstovat nová semínka. Tyto vlastnosti feminity v ženě či muži jim pomáhají nalézt jejich skutečné lidství.

Ve stvořitelském mýtu Hopiů je Pavoučí babička ústřední postavou, která lidem pomáhá objevit smysl života. Jak píše Sheila Moon v knize *Changing Woman and Her Sisters* (Proměnlivá žena a její sestry):

Když Sluneční duch stvořil První (nižší) svět a osídlil jej živými tvory, nebyl se svým dílem spokojený, protože cítil, že tvorové nechápou smysl života. Povolal Pavoučí babičku a požádal ji, aby tvory připravila na cestu dál. Tak učinila.

Vedla je na jejich vzestupu do dalšího světa nahoře. Na nějakou dobu se zlepšili, ale po čase Sluneční duch opět povolal Pavoučí babičku, aby je poučila a dovedla do dalšího, vyššího světa. Zde si stavěli vesnice, sázeli rostliny a pokojně žili pospolu. Avšak bylo tam šero a chladno. Pavoučí babička je naučila tkát a vyrábět hrnce a dlouho se jim dařilo celkem dobře.

Potom začaly rozbroje. Opět přišla Pavoučí babička a vysvětlila jim, že musejí učinit určitá rozhodnutí a ti, kteří chtějí změnu, musejí vystoupit ještě o něco výš. Když se pracně

a s námahou vydrápali těsně pod „dveře v nebesích“, nikdo nevěděl, jak se tam dostat a jak jimi projít.

V tu chvíli se zjevila Pavoučí babička a její vnuci, mladí bozi válečníci. Zaseli semena, aby vyrostla do výše. Pavoučí babička lidi nabádala, aby bez ustání zpívali. Díky jejich zpěvu bambusové výhonky konečně dorostly až ke „dveřím v nebesích“ a prorostly skrze ně. Pavoučí babička lidem sdělila, že se musejí semknout a hluboce se zamyslet, co je zapotřebí změnit, než k těmto dveřím dospějí. Slíbila, že se vrátí. „V Horním světě,“ řekla jim, „se musíte naučit být opravdovými lidmi.“¹⁷

Do Horního světa nejprve vstoupila Pavoučí babička a její vnuci. Zatímco lidé tento nový svět osidlovali, bedlivě je pozorovala. Zůstávala jim nablízku, aby je naučila vyrábět všechno, co potřebovali, a ukázala jim obřady, které do světa přinášejí světlo a teplo.

Když bylo vše uskutečněno, Pavoučí babička zalila díru, kterou přišli, jezerem a řekla lidem, jak se mají připravovat na cesty a co mají očekávat. Připomněla jim jejich původ a nabádala je, aby zachovávali posvátné rituály. „Zabloudí pouze ti, kteří zapomenou, proč přišli na tento svět.“¹⁸

I my stejně jako první lidé potřebujeme feminní introspekci a moudrost, abychom byli celistvými lidskými bytostmi. Pavoučí babička nám pomáhá rozpomenout se, kdo jsme a jakou máme odpovědnost jako správci této planety. Dává nám učení, písně a rituály, aby nám připomněla, že máme ctít své spojení s přírodními cykly. Jestliže budeme hluboce pociťovat propojení se všemi biologickými druhy, nebudeme druhé ovládat ani ničit.

Před několika lety jsem dělala rozhovor s umělkyní z Nového Mexika Colleen Kelley, která se mimo jiné věnuje pořádání rituálů. Tento rozhovor byl součástí mého fotografického projektu *Changing Woman: Contemporary Faces of the Goddess* (Měnicí se žena: Současné tváře Bohyně). Vyprávěla

mi o své vizi stařeny, která mi připomněla Pavoučí babičku: „Na své pouti na posvátné místo v Arizoně jsem náhle spatřila velmi starou ženu, která se vynořila z kaňonu. Přišla až ke mně a ukázala mi spoustu věcí. Jednou z nich byla rozpadající se síť ducha. Byla utkaná z obětí a obřadů uskutečňovaných po tisíce let. Stařena mi sdělila, že ženy, které se snaží tyto tradice udržet, se pro zachování této sítě života telepaticky spojují s ženami a muži po celém světě, kteří jsou v souladu s tímto rituálem. Jestliže tuto síť nezachováme, bude život v ohrožení.“¹⁹

Feminita jako ochránkyně

Ochránkyně života je jednou ze stránek pozitivní feminity, ať už v ženě, či v muži. Pozitivní feminita má na zřeteli propojování a přidružování, stmelování komunit k práci pro společné dobro. Vidí podobnosti mezi všemi bytostmi a projevuje soucítění a milosrdenství. Rovněž vyžaduje ochranu pro mláďata a pro ty, kteří neměli v životě štěstí.

Německá malířka a sochařka Käthe Kollwitz zobrazovala vykořisťované a bezbranné dělníky, radosti a strasti mateřství a hrůzy války způsobem, jenž ztělesňoval ochranný aspekt feminity. Svými díly s názvy „Německé děti mají hlad“, „Už nikdy válku“ a „Semena, která mají vyrůst, nesmějí být semleta“, protestovala proti nesmyslné zkáze lidských životů za první a druhé světové války. Její plastika „Věž matek“ ukazuje urputný vzdor, s jakým feminita chrání mladé proti silám, které je ohrožují. Poté co její syn zahynul v první světové válce, vyjádřila zármutek celého národa v díle „Rodiče“.

Za hrůz druhé světové války Käthe Kollwitz vytvářela něžné obrazy matek a dětí, aby povzbudila sebe i druhé, aby neztráceli naději, a všem tak připomínala vřelost a něhu lidských vztahů.²⁰ Cítala, že její práce má „účinně působit v této době, kdy lidé jsou tak bezmocní a potřebují pomoc“.²¹

Francouzský spisovatel Romain Rolland nazval dílo Käthe Kollwitz „nejvýznamnější německou básní“ své doby. Napsal: „Tato žena s mužným srdcem pohlédla na chudé, vzala je do své mateřské náruče s vážným a něžným soucitem. Je hlasem za mlčení všech obětovaných.“²² Kollwitz slyšela volání lidí o pomoc, stejně jako aspekt feminity ztělesněný v Kuan-jin („ta, co vnímá zvuky světa“).

Feminita jako stvořitelka: Ošun a proměnlivá žena

Žena, která sestoupila do podsvětí, zakusila požírající, ničivý aspekt feminity, jenž je ve službách její smrti a obnovy. Po suchu a vyprahlosti během tohoto odloučení od života „nahore“ touží po zelené, vlhké, šťavnaté stránce tvořivé feminity. Po odříznutí od své feminní povahy se postupně začíná rozpomínat na svou podstatu, když cítí rozproudění své tvořivosti. Tato obnova se může odehrávat v zahradě, v kuchyni, v krášlení domova, ve vztahu, v tkaní, psaní či tanci. Díky osvěžení barvami, pachy, chutěmi, doteky a zvuky ožívá její cit pro estetiku a smyslovost.

Ošun (Ochún) je západoafrická bohyně lásky, umění a smyslovosti, která nám přináší učení o kráse a tvořivosti. Luisah Teish je kněžka bohyně Ošun v tradici afrického kmene Jorubů a diasporického náboženství santería. Popisuje ji takto: „Místo, kde se řeka vlévá do moře. Je nejen erotická láska mezi milenci, ale také láska, která dala prvotní popud ke stvoření. Je v každé kale, v každém vodopádu a v očích každého dítěte. Díky ní můžeme na světě existovat beze strachu, činí život snesitelnějším. Ztělesňuje všechno, co je krásné, co lidi inspiruje k nádherným představám pro vytvoření vynikajících uměleckých děl a k opravdovému využití svých smyslů. Když se dostanu do vytržení a vytvořím něco, co lidi otevře, vím, že je přítomna. Kdykoli jsem u řeky, kde jsou krásné kameny, zcela zřetelně ji slyším.“²³

V mytologii Navahů je Měnicí se žena stvořitelka. Je země a nebe, Paní rostlin a moří. Přesahuje aspekt matky jakožto nositelky života, sama je stvořitelkou. První lidské bytosti vytvořila z kůže sedřené z různých částí svého těla. Neustále se mění a vyvíjí. „Její kosmické cyklické pohyby – každou zimu zestárnutí a každé jaro omládnutí – z ní činí esenci smrti a znovuzrození, znamení neustálého navracení a obnovy života.“²⁴ Říká se, že „mužská tvořivost má tendenci stále směřovat vpřed, kdežto ženská tvořivost se otáčí kolem vlastní osy, nikoli v kruzích, ale spíše ve spirálách“.²⁵ Neustále se proměňuje. Proměnlivá žena tvoří skrze tanec. Tato neskutečně krásná žena vytváří krásu na každém kroku. Je oděna do roucha z bílých mušlí a tyrkysu a tančí pro všechny navažské dívky rituál dospívání. Popis tohoto tance nalezneme v Písni prvního obřadu dospívání:

Je v pohybu, je v pohybu.

Je v pohybu, je v pohybu.

*Žena s bílými mušlemi je v pohybu,
v topánkách z bílých mušlí je v pohybu,
v černě obšitých topánkách je v pohybu,
s tkaničkami z bílých mušlí je v pohybu,
v kamaších z bílých mušlí je v pohybu...*

*V taneční sukni z bílých mušlí je v pohybu,
s páskem z bílých mušlí je v pohybu,
v sukni z bílých mušlí je v pohybu,
s náramkem z bílých mušlí je v pohybu,
s náhrdelníkem z bílých mušlí je v pohybu
s náušnicemi z bílých mušlí je v pohybu...*

*Nad ní překrásně tančí modrý drozd, ona je v pohybu,
zpívá, má překrásný hlas, ona je v pohybu...*

*Před je všechno krásné, ona je v pohybu,
za ní je všechno krásné, ona je v pohybu.*

*Je v pohybu, je v pohybu,
je v pohybu, je v pohybu.²⁶*

Tato schopnost pohybovat se s tvořivým impulsem a ne-snažit se jej vynutit je aspektem feminity, který poznávám teprve nyní. Pro otcovy dcery, jako jsem já, je těžké nechat věci, aby se děly. Máme rády události i jejich načasování pod kontrolou. Čekání na výsledek a nejistota, jaký bude, vytváří nesmírnou úzkost. Feminita má vlastnost, která umožňuje, aby vše probíhalo v přirozeném cyklu. Lidé, kteří pracují na hluboké úrovni nevědomí při terapii a v tvůrčím procesu, vědí, že existují fáze poklidu i obnovy. Je nutno je respektovat, vyžadují ochranu a potřebují náležitý čas. Zrození nelze vynutit. Důvěra v mystérium zjevení je jedním ze zásadních učení hrdinčiny cesty.

Zdokonalování nádoby

Poznávání, jak být, a nikoli dělat, je posvátným úkolem feminity. Mnohé ženy v současnosti ve snech i uměleckých dílech znovu objevují obraz nádoby, který promlouvá k aspektu feminity, jenž se obrací do nitra. *Vesica piscis* (nádoba ryby, též překládáno jako rybí měchýř) je v pohanství i křesťanství symbol feminity jakožto nádoby. Joan Sutherland hovoří o zdokonalování nádoby, jíž je náš život. „Meditace a podobná osamocená práce tříbí nádobu zevnitř a společné obřady, setkání a oslavy s ostatními ženami ji zušlechťují zvnějšku. Musíme na této nádobě neustále pracovat, protože její vlastnosti určují, co se v ní může odehrát, povahu proměny, k níž může dojít. Tomuto procesu zdokonalování musíme věnovat pozornost, aby nádoba přijala, co je do ní

vloženo, co jí prochází. Tříbení probíhá uvnitř i venku, dokud nádoba nezprůsvitní, dokud se její stěny nesetkají. A je to jednoduché, není to složité. Ale je to těžké a vyžaduje to skutečné odhodlání a zaujetí.“²⁷

Bytí vyžaduje přijetí sebe, setrvání v sobě a nedělání, abychom se osvědčili. Nevyslouží si žádný potlesk od diváků, zpochybňuje samoučelnou výrobu. Z politického a ekonomického hlediska má pramalou hodnotu, ale v jeho prostém poselství je moudrost. Jestliže se dokážu přijímat taková, jaká jsem, a jestliže jsem v harmonii se svým okolím, nepotřebuji ke štěstí vyrábět či znečišťovat. A býtí není pasivní, znamená soustředěné uvědomění.

Valerie Bechtol je umělkyně z Nového Mexika. Nádobu ducha, které vytváří, promlouvají k tomuto aktivnímu aspektu býtí. „Těmito nádobami ducha jsem ve spojení se sebou jakožto nádobou, vcházím dovnitř a uvědomuji si, že všechno, co potřebuji, je v mém nitru. Jsem neuvěřitelná nádoba, velikánská, úžasná obrovská děloha, která je naprosto soběstačná. Je jedno, kde jsem. Mám domov v té nádobě. Skrze své dílo se chci odpoutat od pasivity, kterou nádobám přisuzujeme v naší současné kultuře. Chci obnovit význam z pohanských dob, kdy nádoba byla velmi aktivní nástroj. Byla nástrojem proměny. Používala se k léčení a vždy ji vytvářely ženy.“²⁸

Možná proto, že ženy chápou, co znamená být nádobou. Chápou, jaké je umožnit, aby v děloze došlo k proměně. Jestliže se ženám dostane podpory a úcty, aby byly takové, jaké jsou, porodí moudrost. A naše planeta, Gaia, tuto moudrost vědomého býtí potřebuje, abychom se dostali do správného vztahu se všemi biologickými druhy. Naše bezmyšlenkovité *dělání* napáchalo na této zemi neskutečné škody.

Proto je tak důležité nově vymezit chápání *hrdiny* a *hrdinky* v našem dnešním životě. Hrdinská cesta nespočívá v dobytí, v získání moci a nadvlády. Je to cesta za nastolením rovnováhy skrze snoubení feminních i maskulinních aspektů

naší povahy. Moderní hrdinka se musí střetnout se svým strachem z navrácení své feminní podstaty, své osobní síly, své schopnosti cítit, uzdravit se, tvořit, měnit společenské struktury a utvářet svou budoucnost. Přináší nám moudrost o propojenosti všech druhů, učí nás, jak máme žít v této globální nádobě, a pomáhá nám v životě znovu nalézt feminitu. Toužíme po ní:

*Ach, Pramatko,
byla jsem otcova dcera,
konečně jsem matčinou dcerou.
Ach, Matko, odpusť mi, neboť jsem nevěděla, co činím.
Ach, Matko, odpusť mi, právě když odpouštím já tobě.
Ach, Pramatko, ach, Prapramatko,
vracíme se domů.
Jsme žena.
Vracíme se domů.*
— NANCEE REDMOND²⁹

Zacelení rozštěpu mezi matkou a dcerou

Realita naší dějinné doby vyžaduje, abychom změnily vzorec pohádek – musíme se vrátit, oživit tyto ženské konstelace a vyléčit je, abychom obnovily a začlenily potlačený maskuliní prvek.

— MADONNA KOLBENSCHLAG: Kiss Sleeping Beauty Goodbye
(Polib Šípkovou Růženku na rozloučenou)

Sahá hluboko
tahle snaha rozvinout háv
jenž by ovázel šrám
jenž by nás potřísnil krví
za přílivu rudé sasanky
tuto první neděli
po prvním jarním úplňku
jenž by nás povolal zpět
ke kořenům všeho
a dal by nám zřít
v bodě obratu času
odraz měsíce
ve spáse
lásky.

— JULIA CONNOR: On the Moon of the Hare
(O Zaječím Měsíci)

V další fázi hrdinčiny cesty je třeba zhojit odštěpení od vlastní feminní podstaty. Říkám tomu rozštěp mezi matkou a dcerou. O této části cesty se mi píše nejobtížněji, protože je pro mě nejbolestnější. Stejně jako mnoho žen jsem v sobě objevila mocného otce a vypěstovala si hrdinské vlastnosti, které společnost definovala jako mužské. Naučila jsem se dovednostem, jako je rozlišování, logické myšlení a dotahování do konce, které jsou mi ve vnějším světě užitečné. Několikrát jsem sestoupila do podsvětí a přežila jsem, když mě rozdrásala Ereškigal. Pokaždé jsem se odtud vrátila o něco celistvější.

Rozštěp mezi matkou a dcerou jsem však v sobě nezacelila. Můj vztah s matkou nikdy nebyl jednoduchý, ale cítím, že tato rána přesahuje ženin vztah s její osobní matkou. Jde až k jádru nerovnováhy hodnot v naší kultuře. Oddělili jsme se od svých pocitů i od své duchovní podstaty. Osaměle toužíme po hlubokém spojení, po přijetí mezi ostatní a po souvátěžitosti – po pozitivních, silných, pečujících vlastnostech feminity, které v této kultuře dlouho chybějí. Jak píše Janet Dallett: „Když se jednotlivec či společnost příliš vychýlí na jednu stranu, příliš oddělí od hloubky a pravdy lidské existence, něco v psychice se vzedme, aby se obnovila autenticita. Zhroucení krátkodobě osvobodí život od požadavků obyčejné reality a aktivuje hluboce duchovní proces, vnitřní přechodový rituál s vlastním hojivým koncem.“¹ Toužíme po silné, mocné mateřské postavě.

Dcery bez mateřské péče

Stejně jako mnoho jiných žen jsem ani já nikdy neměla pocit opravdové mateřské péče, i když vím, jaké je být hluboce milovaná. Matka se těžko smířovala s tím, jaká jsem, byla jsem pro ni nezvladatelné dítě. Pořád jsem padala ze stromů, lámala si ruce a nohy nebo jsem se připletla k nějaké nehodě.

Necenila si mých tvořivých impulsů – spíše ji ohrožovaly. Snažila se mě krotit, ale já jsem se zkrotit nenechala. Neustále jsem se vymaňovala z nádoby její mateřské péče. Byla na mě příliš těsná, dusila mě.

V dětství mi feminita připadala dusivá a nebezpečná. I když jsem rozpoznávala její krásu a smyslnost, na můj vkus postrádala humor. Usilovala o dokonalost a já jsem rozhodně nebyla dokonalé dítě, moje pocity tomu neodpovídaly. Vím, že moje prvotní odmítnutí feminity bylo odmítnutím matčiny zloby, nepřijetí, přísnosti a neschopnosti brát mě takovou, jaká jsem. A čím víc jsem ji v dospívání odmítala a identifikovala se s otcem, tím víc jsem se oddělovala od silné, mocné feminity ve svém nitru.

Matka byla naštěstí velmi pobožná a podporovala mé náboženské cítění. Byla hrdá, že jsem každý den chodila na ranní mši. Rozhodně jsem se jí nesevřovala se svými vizemi svatého Františka a Panny Marie, ale dokázala jsem trávit celé hodiny vytvářením oltářníků a rozmlouváním se světcí a světicemi a matka mě nechávala na pokoji. Když jsem nebyla doma, trávila jsem čas v lesích, u potoka s mým oblíbeným stromem. Cítila jsem se tam doma, v bezpečí a pod ochranou.

Matka mě s radostí nechávala o samotě tak dlouho, jak jsem potřebovala, protože to mezi námi skřípalo, když jsme byly spolu. Říkala mi, že jsem přemoudřelá a že se jednou dostanu do potíží. Samozřejmě měla pravdu. Pravidelně jsem pobuřovala jeptišky ve škole, zvláště když jsem pochybovala o něčem, co mi nedávalo smysl, například o Kristově vzkříšení. „Jak se Ježíš dostal z hrobu, sestro?“ vyptávala jsem se v druhé třídě. „Už byl tři dny po smrti a otvor byl zakrytý velkým kamenem.“

Touto otázkou jsem si vysloužila okamžité vyloučení ze třídy a musela jsem na kobereček do ředitelny. Odtud mě poslali domů. Matka se na mě zlobila, že jsem sestry urazila. Jindy o mě zas v první třídě jeptiška přerazila pravítko. Na

paži jsem měla takové jelito, že se mě bála poslat domů. Ale to nemusela. Když jsem se vrátila domů, dostala jsem další trest za to, že jsem způsobila, že se jeptiška rozčílila.

Dospívání bylo příšerné. Když jsem se v sedmnácti zamilovala do svého prvního kluka, matka usoudila, že jsem posedlá ďáblem, a domluvila s místním knězem exorcistickou seanci. Naštěstí ji nakonec zrušil. Neustále mě varovala, ať si dám pozor, abych neotěhotněla, ale byla jsem tak chráněná před světem, že jsem ani nevěděla, jak se to dělá! Matka mě nezasvětila do tajů ženství. V jednadvaceti jsem na to přišla a naplnila jsem její nejhorší obavy, když jsem se vrátila domů těhotná a zasnoubená. Nadále byla neoblomná a řekla mi, že jsem děvka. Mým těhotným tělem, na něž jsem byla tak hrdá, opovrhovala a posmívala se mu.

To všechno už odnesla voda, kdysi rozbouřená, ale nyní už ztišená. Když se dnes zamýšlím nad tím, jak odštěpení od feminity ovlivnilo můj život, uvědomuji si, že jsem přehlížela své tělo, nedbala na jeho potřeby a tak jsem ho vyčerpala, až jsem onemocněla. Dovednosti, které mi šly snadno, jsem brala jako samozřejmost a opomíjela jsem svou intuici. Cítila jsem se provinile, když jsem si udělala čas na odpočinek či rozjímání. Místo pohody jsem očekávala boj a plně jsem se nerasadovala ze vzácného daru života. Podobné příběhy slýchám od dalších žen, kterým v dětství říkali, aby pilně pracovaly, ve všem vyhověly druhým a nedbaly na své pocity. Panovalo přesvědčení, že „život není peříčko“, a bylo neslýchané, že by se z něj mohly radovat. Místo toho jim vštěpovali: „Život je těžký, život není spravedlivý. Jestli chceš odpočívat, počkej, až natáhneš bačkory.“

Hněv, který jsem neprojevila v dětství a dospívání, jsem z převážné části zpracovávala později a nacházela jsem hluboké zhojení v umění mateřské péče. Rodičovství a poté učitelství mě naučilo, jak o druhé pečovat, rozšiřovat jejich možnosti a schopnosti a hrát si s nimi. Stejně jako mnoho žen, kterým se v dětství nedostávalo mateřské péče, jsem našla

nejhlubší vyléčení v aktivní mateřské roli. Po třicítce jsem hledala Matku v lásce a přijetí starších žen, které byly mými učitelkami či kolegyněmi. Před čtyřicítkou jsem se znovu vdala, když jsem našla muže, jenž nemá potíže se svou feminní stránkou. Jeho láska mi skýtá hlubokou péči a uspokojení.

Vážím si vztahů se svou sestrou a přítelkyněmi a již dlouhá léta působím v ženských skupinách a účastním se obřadů na počest ženských přechodových rituálů. Stále však v sobě nesu naléhavou touhu po spojení s Matkou. Částečně pramení z vědomí, že se svou matkou o určitých tématech nikdy nebudu moct mluvit, a částečně z touhy po celistvosti.

Vím, že rozštěp mezi matkou a dcerou ovlivňuje můj vztah k vnitřní feminitě. Rovněž vím, že dokud tu ránu nezacelím, nebudu celistvá. Cítím bezmoc novorozence odděleného od matky. Ke zhojení tohoto vnitřního rozštěpu si musím vypěstovat pečující matku ve svém nitru.

Matka jako osud

Ať už naše osobní matka byla jakákoli – pečující, nebo chladná, přítomná, či nepřítomná, podporovala v nás víru ve vlastní schopnosti, nebo manipulovala s lidmi –, vnitřní vztah k ní je do naší psychiky začleněný jako *mateřský komplex*. James Hillman upozorňuje, že tento komplex je v základu našich nejtrvalejších a nejneovladatelnějších pocitů o sobě samých.

Člověk se znovu a znovu a pokaždé jinak setkává s matkou jakožto osudem. Nejen obsah pocitů, ale i sama psychická funkce cítění přebírá vzorce od reakcí a hodnot, které vznikají ve vztahu mezi matkou a dítětem. Jak se cítíme ohledně svého tělesného života, naše fyzická sebeúcta a sebedůvěra, subjektivní ladění, s nímž přijímáme svět nebo do něj vstupujeme, základní strachy, obavy a viny, jak navazujeme milostné

a láskyplné vztahy a vyjadřujeme důvěrnost a blízkost, naše psychologická teplota chladu a vřelosti, jak se cítíme, když jsme nemocní, naše chování, navyklé struktury vztahování, vzorce gest a tón hlasu – to všechno nese matčiny stopy.²

Pro ženu má mateřský komplex obrovské důsledky pro její osobní identitu a sexuální pocity, které nemusejí mít žádnou spojitost s tím, jak vnímala matčin vztah k vlastnímu tělu:

Tyto vlivy na funkci cítění nemusejí být napodobením matky ani jejím protikladem, aby se mateřský komplex projevil. Mateřský komplex není moje matka; je to můj komplex. Je to způsob, jakým moje psychika pojala mou matku.³

Jestliže ženina psychika „pojala“ matku negativně nebo destruktivně, žena se odštěpí od své pozitivní feminní podstaty a bude pro ni náročné se k ní navrátit. Jestliže matčiny postoje zásadně ohrožují její přežití jakožto ženy, může se silně identifikovat s maskulinitou a hledat v ní spásu. Mnoho žen našlo spontánní, hravý, pečující aspekt feminity ve svém otci.

Charakter rozštěpu mezi matkou a dcerou také určuje způsob, jakým žena integruje do své psychiky archetypickou Matku, která zahrnuje Matku Zemi a kulturní nahlížení na feminitu.

Naše kolektivní psýcha se obává Matčiny moci a dělá všechno proto, aby ji znevážila a zničila. Její péči a výživu bereme jako samozřejmost a při každé příležitosti využíváme, zneužíváme a ovládáme hmotu (*mater*). Každý barel ropy, který unikne do moře, každá tuna jaderného odpadu, která se uloží na poušti, každý strom zahubený kyselými dešti vypovídá o naší neskutečné aroganci a bezohlednosti vůči ní.

Církev po staletí zatlačovala feminní tvář Boha do podzemí, ničila její obrazy a uchvacovaly její moc pro mužské bohy. Jak můžeme cítit spojení s feminitou, když kultura kolem nás se

nás ze všech sil snaží přimět, abychom na ni zapomněli? Kláníme se bohům chamtivosti, nadvlády a nevědomosti a vysmíváme se feminním obrazům péče, harmonie a štědrosti. Znásilňujeme, plníme a ničíme Zemi a očekáváme, že nám bude bezmezně a donekonečna poskytovat své dary. Tento rozštěp mezi matkou a dcerou je hluboký, bude velmi těžké jej zacelit.

Hledání osobní matky

Bolest spojená s rozštěpem mezi matkou a dcerou možná sahá až ke zrození, kdy dcera už nesplývá s matkou a touží po tom, aby ji toto bezpečné, jisté prostředí znovu pojalo. Kdesi ve své psychice všichni toužíme po teple plodové vody, která nás jemně omývá a kolébá k životu. Chybí nám konejšivý zvuk jejího srdce, které v nás tepe. Jestliže k separaci od matky dojde příliš brzy nebo je spojení s matkou po narození přerušeno, žena bude matku hledat po celý život.

Rose-Emily Rothenberg píše o zkušenosti dítěte, kterému při porodu zemřela matka:

V nejranějším věku matka reprezentuje bytostné Já. Živoucí spojení s matkou, která nese tuto důležitou životodárnou projekci, je rozhodující pro novorozencův pocit bezpečí a sebehodnoty. Matka také představuje spojnicu se zemí. Je-li tento zásadní prvotní vztah poškozen, ego [dítěte] se předčasně obrátí do sebe a je odkázáno na vlastní zdroje. Kojenec poté prožívá opuštění...⁴

S pocitem opuštění matkou však zápolí i ženy, které neosiřely. Ať už matka byla, či nebyla fyzicky přítomná, dítě pocítuje jako opuštění její emoční a duchovní nepřítomnost. Oběti incestu, pohlavně zneužívané muži z příbuzenstva, i dospělé děti alkoholiků hovoří o trýznivé bolesti z opuštění matkou, která byla příliš zdrcená či zahleděná do sebe,

a proto nedokázala své dítě ochránit a být pro ně přítomná. Tyto děti mají po celý život naléhavou potřebu mateřské péče a hledají u druhých pozornost, přijetí a sebevymezení.

Jestliže žena rozpozná zranění své vnitřní feminity a její matka je stále naživu a k dispozici, může se snažit o zacelení této rány obnovením a proměnou tohoto původního vztahu. Rozpozná svou roztržštěnost pramenící z nedostatku mateřské péče a sama požádá o navázání kontaktu. Jungiánská analytička Lynda Schmidt v článku *How the Father's Daughter Found Her Mother* (Jak otcova dcera našla svou matku) vypráví, jak ve středním věku našla vztah se svou matkou Jane Wheelwright.

Lyndě Schmidt skýtala mateřskou péči příroda. Vyrůstala jako Artemis, téměř bez dohledu na ranči, stejně jako dříve její matka. Dohlíželi na ni pouze kovbojové, kteří pro ni představovali „hodné tatínkovské postavy“. „Moji rodiče měli vyhraněnou vizi, za kterou šli, a konvenční výchova dětí do toho příliš nezapadala. Hlavním zdrojem mého života byla divočina, příroda (což je Velká matka / ženské bytostné Já) v nerozlišené podobě. Matkou mi tedy v zásadě byl archetyp, atmosféra, místo. Osobní mateřské péče od rodné matky se mi dostalo minimálně...“⁵

Zjistila, že „Ranč Velké matky“ je vynikající model pro ženský svět. Poskytl jí silné spojení s jejím pudovým a biologickým já, ale se svou skutečnou matkou neměla až do středního věku skoro žádný kontakt. V tomto období si přečetla původní rukopis matčiny knihy *The Death of a Woman* (Smrt ženy), což byl v zásadě příběh o dceři a matce – autorka v něm popisuje svůj vztah s pacientkou, která umírá na rakovinu. A tak poprvé vnímala svou matku jako Matku. I když se příběh týkal matčina vztahu s jinou mladou ženou, Lynda dokázala cítit její schopnost být „mateřská a starostlivá, dokonce možná i ke mně. A tento pocit otevřel druhou polovinu mého života“.⁶

Lynda našla s matkou společnou řeč, když spolu strávily čas na ranči, jenž jim byl oběma matkou. Zde si vypěstovaly

rovnost, sesterský vztah. Zjistily, že je pojí láska k cestování v sedle a že se mohou shledávat ve světě idejí. Vztah matky a dcery rozvíjely v psaní a přednáškách. Nyní se o své zkušenosti dělí s ostatními ženami na workshopech o vztahu mezi matkou a dcerou.

Ženy, jejichž matky zemřely nebo byly z jiných důvodů nedostupné, hledají matku ve snech, v přírodě a ve svém umění. Patricia Fleming v práci *Persephone's Search for Her Mother* (Persefonino hledání matky) píše o své touze po Matce. Osiřela, když její matka zemřela dvacet osm hodin po porodu v Uruguayi. Prvních pět let ji vychovávala babička a poté od ní byla bolestně odtržena, když se otec znovu oženil. Hledala matku ve vztahu s manželem, dcerou, přáteli a kolegy, ale teprve po smrti své těhotné dcery a ztrátě nenarozeného dítěte dokázala zhojit svou vnitřní feminitu. Truchlila po matce, po babičce, po nenarozeném dítěti a hluboce ji rmoutila dceřina bolest.

Tehdy na jaře, když rozkvetly kosatce, jsem zjistila, že chci malovat kosatce, jen samé kosatce. Jako by ve mně malování těchto hluboce feminních tvarů naplňovalo jakousi potřebu a budovalo most k hluboké feminitě v mém nitru. Jak si možná vzpomenete, v příběhu o Démétér se Zeus nakonec nad Démétér a jejími slzami slituje a na znamení usmíření pošle „Íridu zlatokřídrou“ [Íris byla bohyně duhy a iris je latinsky kosatec], jak píše Homér. V mýtu to byl první zlatý most k matce – k Démétér – k zemi – k obyčejnosti.⁷

Patricia Fleming poté uskutečnila pouť do Řecka, kterou považovala za zemi Matky. Navštívila tam posvátná místa Bohyně, kde lidé ve starověku uctívali Artemidu, Isidu a Démétér. První prožitek spojený s bohyní Démétér měla v malém muzeu v Tegei, kde jí řezba Démétér tak silně připomněla její babičku, že měla okamžitý pocit přijetí. V Eleusině se posadila u posvátné studny Démétér a hluboce ji dojalo, jaký šok a trauma tato

bohyně prožívala při odloučení od Persefony. Zde Patricia konečně pocítila, že její utrpení má nějaký smysl, a cítila se ozdravena a vykoupena svou spřízněností s Démétér.

Po tomto zážitku jí sen o babičce pomohl, aby při svém hledání matky došla pokoje. Ve snu se své mrtvé babičky zeptala, kde by chtěla být pohřbena. Babička jí řekla, že rozhodnutí je na ní, ale kdyby se rozhodla vzít si ji domů, byla by stále s ní. Patricia souhlasila, že si rakev vezme domů a umístí ji do obývacího pokoje. V tomto snu si uvědomila, že si Matku/Babičku zvnitřnila. Hledání matky už bylo skutečně u konce.⁸

Božská obyčejnost

Ženy, které prožily hluboké zranění ve vztahu k matce, se často snaží vyléčit prožíváním obyčejnosti, všednosti. U mnohých to nabývá podobu *božské obyčejnosti*: spatřování posvátnosti v každém obyčejném úkonu, ať už je to mytí nádobí, čištění záchodu, nebo pletí zahrady. Žena se posiluje a uzdravuje zakotvením v obyčejnosti. V tomto období znovunalezení feminity se často ztotožňuje s Hestií a nalézá Níternou moudrou ženu.

Ginette Paris v knize *Pagan Meditations* (Pohanské meditace) píše: „Hestia je střed Země, střed domova i náš vlastní osobní střed. Neopouští své místo. Musíme přijít za ní.“⁹

Hestia je místem naší vnitřní moudrosti. V antickém Řecku byla panenskou bohyní rodinného krbu a ohně, který v něm plápolá. Krb stále představuje střed domova, ochranu před živly, místo, kde se ve svornosti schází rodina a přátelé. S Hestií se pojí hodnoty, jako je vroucnost, bezpečí a lidské vztahy. V rodině nebo organizaci je Hestia „pavouk“, který souká síť, stará se o drobnosti a ví, co každý dělá.

V současnosti ženy hrají větší roli ve světě mimo domov, rodinný krb zůstává bez dozoru a duch laskavé péče se vytrácí. Ve společenském znevažování žen byla hodnota

feminity jakožto středobodu rodiny v zásadě opomíjena. Se ztrátou významu domova a rodinného krbu jsme také zapomněli vážit si naší planety a chránit ji. Ženy musely opustit rodinný krb, aby lidstvu připomněly význam péče o své fyzické tělo i o tělo naší kolektivní domácnosti, planety Země.¹⁰

Uzdravení v přírodě a společenství

Mnohé současné ženy nyní nově pojmají umění sounáležitosti a pospolitosti. V touze zacelit odštěpení od své vnitřní feminity navazují kontakt s jinými ženami, scházejí se, aby pojmenovaly své prožívání posvátnosti, uctily své spojení s Gaiou a podstupovaly ženské přechodové rituály na společných shromážděních a při hledání vizí.¹¹ Zacelení rozštěpu mezi matkou a dcerou je společně utvářená cesta. Žena potřebuje podpůrné společenství, komunitu, aby slyšela vlastní hlas a ujistila se ve svém směřování.

V přírodě se žena zotaví ze znaveného hledání v náručí Gaie, původní Matky. „Je to spíš hlína než matka a příliš obrovská, příliš vzdálená, než aby měla vlastnosti obvykle spojované s lidskou matkou.“¹² Zrodila se z ní veškerá živá hmota. Její bujná ňadra nám připomínají naši plodnost. Zrcadlí nám naši cyklickou povahu: čas na zimní spánek i čas na porod. První jarní květy, husy letící na sever, vítr ve vysokých travinách i tření lososů nám připomínají obnovu života. Zimní slunovrat nám dává povolení odpočívat a usebrat své sny.

Ženy se opět scházejí, aby oslavovaly roční období a uctily své spojení s fázemi Měsíce. Matky začaly pro své dospívající dcery vytvářet obřady první menstruace a samy oslavují konec krvácení rituály menopauzy. Při hledání vizí v divoké přírodě ženy nacházejí odvahu překonat své osobní strachy za podpory společenství žen všech věkových kategorií. Společně zpívají, tancují a postí se a o samotě v tichosti naslouchají příběhům sestry sovy, bratra jestřába a sestry Luny.

Modlí se za vizi své pravé cesty. Sdílejí své sny o budoucnosti, která zahrnuje hodnoty srdce, o jazyce, který je inkluzivní, a o obrazech, které oslavují život.

Babička jako průvodkyně

Mnohé ženy se vztahují k obrazu Babičky jakožto průvodkyně, která je zasvětila do tajů feminity. Babičku si pamatují jako bezpečné útočiště, zdroj výživy, pečovatelku v dobách nemoci. Stejně jako Hekaté, Pavoučí babička a Hestia ztělesňuje vlastnosti feminního vhledu, moudrosti, síly a laskavé péče, které možná v ženě každodenním životě chybí. K této „bábě“, k tomuto aspektu feminity, se vztahujeme, aby nám pomohla zvládnout náročné situace.

Psychoterapeutka Flor Fernandez před třicítkou prožívala období, kdy se snažila pochopit směřování své práce. Tehdy se vztahovala k obrazu své kubánské babičky Patricie.

„Babička pro mě vždycky byla zdrojem inspirace a síly. Vyrůstala jsem obklopena její ochrannou a léčivou auroou. Pozorovala jsem, jak léčí druhé svými modlitbami, bylinami a rituály. Byla jsem zvědavá dítě a babička si našla čas, aby mi vysvětlila, co dělá jako *curandera* neboli léčitelka. Když mi bylo pět, onemocněla jsem. Této nemoci se na Kubě říká *mal de ojos*. (Traduje se, že tuto nemoc způsobuje uhranutí někým, kdo má negativní energii nebo myšlenky. Projevuje se zvracením a průjmem, což jsem tehdy měla.)

Vzala mě do své léčitelské místnosti, zažehla svíčku a začala zpívat a modlit se. Za pár minut už mi bylo dobře a mohla jsem jít ven a hrát si s kamarády. Babička mě ale hned nepustila. Nejdřív mě naučila ochrannou modlitbu, která přivolává duchovního průvodce, aby mi v budoucnu v těchto situacích pomohl.

V patnácti letech jsem od babičky odešla, emigrovala jsem do USA. Na dlouhá léta jsem na své spojení s ní a jejím

léčitelstvím zapomněla. Potřebovala jsem asimilovat novou kulturu, v které byla babiččina práce považována za pověřčivost. Když mi bylo dvacet osm let, znovu jsem si na ni vzpomněla. Prodělávala jsem těžké období, dalo by se to označit jako existenciální krize. Ztratila jsem své kořeny a svou duši a cítila jsem se prázdná a ztracená.

Tehdy jsem se zúčastnila workshopu o smrti, umírání a snech. Během něj jsem se podívala na ženu, která ho vedla, a spatřila jsem babiččinu tvář. Cítila jsem, jak se mi přímo do srdce vlil proud energie a pozvedl mě do sféry vědění, které jsem předtím zapomněla. V tu noc se mi o ní zdálo. Přišla ke mně a řekla mi: „Vzpomeň si, dítě moje, na ty časy, kdy jsem si tě posadila na klín a vyprávěla ti o léčivých bylinách a o tom, jak je sbírat ve správný čas, aby se zachovala moc rostliny. Trávily jsme spolu spoustu času povídáním o silách, které nejsou vidět, ale cítíme je. Byla jsi odlišné dítě a já jsem s tebou trávila čas, protože jsem věděla, že v budoucnu dokážeš rozvíjet moje učení. Tak jako kdysi já, i ty jsi zapomněla na mystérium naší ženské podstaty.“¹³

Tento sen byl začátkem cesty, na které se Flor stala léčitelkou. Nejprve vyléčila vlastní tělo a poté tuto energii vkládala do léčení druhých. Mnohé další ženy se při znovunalézání své feminní podstaty rozpomínají na vlohy a nadání svých babiček.

Žena jako tvůrkyně mýtu

Tvorba mýtů je probíhající proces a mýty jsou nezbytné pro uspořádání života. Mark Schorer v úvahách o definici mýtu v kontextu poezie píše: „Mýty jsou nástroje, za jejichž pomoci se neustále snažíme, aby nám naše prožívání bylo srozumitelné. Mýtus je velký, ovládající obraz, který dodává filozofický význam faktům obyčejného života, a tedy organizuje lidské prožívání. Mytologie je více či méně vyslovený soubor takových obrazů, pantheon. Bez těchto obrazů je prožívání

chaotické, roztržštěné a pouze jevové. Vytváří je chaos prožívání a mají jej napravit.“¹⁴

Jestliže ženu nezasvětila do feminní mytologie matka ani babička, musí si vybudovat vlastní vztah k vnitřní feminitě, k Velké matce. Možná právě proto tolik žen v současnosti hledá prastaré obrazy mocných ženských božstev a hrdinek, aby si zacelily ránu ve svém nitru. Jelikož ženská historie je tak roztržštěná, ženy se obracejí až do prehistorie, aby našly prvky ženské mytologie, které existovaly ještě před rozdělením moci mezi jednotlivé bohy v antickém Řecku. Archeologové odhalují pozůstatky pravěkých kultur založených na životodárných principech Bohyně a ženy znovu získávají sílu a důstojnost, které měly v dávných dobách, kdy úlohou ženy bylo chránit lidský život a posvátnost přírody.

Umělkyně od sedmdesátých let vytvářejí množství obrazů předkřesťanských postav bohyní a symbolů s nimi spojených. „Umělkyně, například Mary Beth Edelson, Careolee Schneeman, Mimi Lobell, Buffie Johnson, Judy Chicago, Donna Byars, Donna Henes, Miriam Sharon, Ana Mendieta, Betsy Damon, Betye Saar, Monica Sjoo a Hanna Kay, vyvolávají síly spojené s archetypem Bohyně a tím dodávají energii nové formě vědomí Bohyně, které ve svém nejsoučasnějším projevu vymítá patriarchální stvořitelský mýtus prostřednictvím opětovného přivlastnění ženských vizionářských schopností.“¹⁵

Vizi a sílu feminity nacházíme v zobrazeních Panny, Matky a Stařeny; pavouka, hada a ptáka; nádoby, jeskyně a grálu; hory, vody a stromů; i konkrétních postav bohyní, například Kerridwen, Lilith, Coatlicue, Kuan-jin, Jemája, Tiamat, Amaterasu a mnoha dalších. Tato díla zachycují podstatu feminních aspektů stvořitelky, ochránkyně a ničitelky a oslavují zachování základních prvků života, úctu k nim a jejich vzájemnou propojenost.¹⁶

Estella Lauter v knize *Women as Mythmakers: Poetry and Visual Art by Twentieth Century Women* (Mýtotvorné ženy: Poezie a vizuální umění žen dvacátého století) vysvětluje,

že mýtus obvykle mívá formu nezvykle mocného příběhu nebo symbolu, který se opakuje ve snech jednotlivců nebo má původ ve skupinovém rituálu.¹⁷ Dále píše: „Jakmile mýtus vznikne, je téměř nemožné vyvrátit jej čistě racionálními prostředky. Musí být nahrazen jiným, stejně přesvědčivým příběhem nebo symbolem.“¹⁸

Ženy zpochybňují převládající mýty o prastarých symbolech feminity – jako je například Eva –, které se stále používají k překrucování ženské síly. Takto popisuje své malby losangeleská malířka Nancy Ann Jones: „Musíme zpochybnit tyranii biblické Evy, zobrazované jako svůdkyně s profánním a nečistým tělem, kterou lidstvo po tisíce let činí odpovědnou za prvotní hřích. Tento mýtus podporoval názor, že ženy by vždy měly být druhořadými občany, protože byly stvořeny z Adamova žebra. U všech zákazů uvalených na ženy se pro potvrzení jejich platnosti argumentuje Evou.“¹⁹

Mary Ann Jones dále vysvětluje symboliku svého díla *Challenging Myth III* (Zpochybnění mýtu III.): „Zde jsem portrétovala Evu před labyrintem na podlaze katedrály v Chartres, protože tato katedrála byla vystavěna na posvátném místě zasvěceném bohyni dříve, než existovalo křesťanství. Stovky let předtím, než vznikl Starý zákon, byla uctívána bohyně a ženská sexualita byla posvátná. Chci, aby ženská sexualita znovu získala svou původní moc a důstojnost.“²⁰ Umělkyně jako Mary Ann Jones, které vytvářejí nové příběhy a symboly o feminitě, si tak zároveň uzdravují svou vlastní feminní podstatu.

Původ obrazů Bohyně

Rané symboly bohyně pravděpodobně pramenily z lidské úcty k ženské tvořivosti při porodu. Obrazy matky se staly posvátnými. Umělkyně Mayumi Oda se narodila za druhé světové války v Japonsku a nyní působí v kalifornském Sausalitu. Bohyni začala malovat v šedesátých letech, kdy se narodily

její děti. Znepokojovalo ji, že za vietnamské války porodila syny, a byla rozhodnuta najít pozitivní ženský obraz, s nímž by se mohla identifikovat, aby jí dodával sílu tvořit a žít. O Bohyni do té doby nic nevěděla ani ji netoužila namalovat, tyto obrazy z ní pouze plynuly.

„V tomto období jsem dělala lepty černým inkoustem. Lept je dosti černé médium. Z tohoto černého semene vzešla obrovitá žena s velkými prsy. Nazvala jsem ji ‚Zrození Venuše‘ a rozhodně to bylo zrození mé vlastní Bohyně.“²¹

V uplynulých dvaceti letech nadále zkoumala různé aspekty sebe prostřednictvím obrazů bohyní.

„Když jsem ještě dost dobře neznala svou zlost, snažila jsem se vytvářet obrazy mírumilovných bohyní. Namalovala jsem obraz Kuan-jin jako soucitné bohyně s mečem a nazvala jsem ho ‚Ach, Bohyně, dej nám sílu k rozetnutí‘. Uvědomila jsem si, že soucítění není pouze účast, ale i něco drsnějšího. Posledních několik let pracuji s obrazem Černé dákiní, což je hněvivá stránka ženství, jeho válečnická stránka. Dokázala jsem to pouze tak, že jsem na sebe byla mírná. Když jsem měla zlost, nedokázala jsem na tom pracovat. Nechtěla jsem vyjádřit zlost, ale mnohem víc. Je to dualismus, který musíme přesáhnout, abychom se setkali se svou smrtí.“²²

Mnoho umělkyň se zabývá spojitostí Bohyně a přírody. Téměř osmdesátiletá newyorská umělkyně Buffie Johnson už od svých osmi let malovala Bohyni v jejích přírodních podobách. „K této práci jsem byla povolána už v útlém věku, ale tehdy jsem to ještě nevěděla. Když mi bylo asi sedm nebo osm let, bydlela jsem s tetou a babičkou v Duxbury ve státě Massachusetts u jednoho příbuzného, starého námořního kapitána. Vytvořila jsem čtyřicet ilustrací duchů slunce, měsíce, hvězd, severního větru, jižního větru, země a nebe. Všechno to byly ženy v různých pózách.“²³

Později, když jí bylo přes třicet, začala sbírat obrazy Velké matky. Uvědomila si, že její malby květin zobrazují

bohyni vegetace. „Jednoho dne jsem se probudila a řekla jsem: ‚No jo, maluju bohyni vegetace, protože jsem namalovala poupě, květ, plod, lusk a kořen – celý cyklus Paní rostlinstva.‘ “ Poté se pětatřicet let věnovala výzkumu Bohyně a svoje nálezy prvních známých artefaktů vyrobených člověkem shromáždila v knize *Lady of the Beasts* (Paní zvířat), v které ukazuje, jak byla bohyně uctívána v různých starých kulturách.

Když jsem se jí zeptala, proč maluje Bohyni, odvětila: „Příroda je v ohrožení a my též, protože jsme součástí Země. V rozporu s křesťanskou představou, že rostliny, zvířata, minerály a oceány jsou zde od toho, aby sloužily lidstvu, jsme vzájemně propojeni a musíme se naučit být v jednotě se světem, místo abychom jej ovládali.“²⁴

Tmavá žena ze snu

Dnešní ženy sní o silných, pečujících ženách, které nemají potřebu ovládat druhé, aby dokázaly svou sílu a moc, ale přicházejí ke snícím, aby procitla do nového řádu. Sní o tmě, o potřebě střetnout se s drsnými skutečnostmi života a smrti, o možnosti katastrofy, utrpení a psychózy. Mnohé snící se setkávají s velkou, mocnou ženou tmavé pleti, která o ně pečuje a znovu je vytváří.

Pětačtyřicetiletá žena měla po operaci ledviny sen, v němž prožila sestup, setkání s tmavou snovou ženou a vyléčení svého feminního zranění.

„Uvědomuji si, že sestupuji do pekla. Oblékám si červenou bundu. Chci se vrátit do pozemského světa.

Obklopují mě kostlivci a démoni. Skřípějící zuby mi ožírají kůži z těla. Jsem kostra chodící mezi kostrami. Začíná foukat vítr, připadám si vyprahlá. Jsem na poušti, moje kosti vyschly a drolí se, až je z nich hromada prachu. Do té hromádky prachu, kterou jsem, ukápne kapka čisté vody.

Tmavá žena, Afričanka nebo Indka, promíchá prach prsty a uhněte těstovité bláto. Začíná mě předělávat. Nejdřív vy-modeluje mou vaginu. Mé lidské tělo se rozpláče. Nejprve ze mě dělá ženu.

Když je moje tělo hotové, vidím, že je stejné jako to, v němž nyní jsem. Stále je na něm jizva po operaci. Stále mám povislá prsa po kojení. Je to tohle tělo, které mám pro tento svět. Ještě nejsem mrtvá. Jsem živá v tomto těle a na tomto světě. Proměněné tělo je pro jiné místo.“

Tento nesmírně působivý transformační sen předpovídal obrovské změny v životě této ženy a v jejím vnímání sebe samé. Tmavá snová žena může také přijít s přímým sdělením pro snící.

Nedávno jsem měla sen, v němž v mojí kuchyni seděla vy-záblá černoška a otevřenou dlaní koulela limety po kuchyňském prkénku. Měla na sobě odrbaný župan. Pohlédla na mě – trochu unaveně, ale v očích měla jiskřičky – a řekla: „Holka, procestovala jsem celý svět a hledala práci, ale vrátila jsem se domů ke psaní. Tak už se vymáčkni, holka. Najdi svoje slova.“

Ženina slova

Obrazy a příběhy posvátné feminity vytváří stále více lidí, a tak se postupně ustalují v jazyce a ovlivňují prožívání druhých. Susan Griffin pojmenovala Zemi „sestra“ místo matka, děvka či stařena, a tak nám zpřístupnila lásku k přírodě, od níž nejsme odtrženi.

V básni *This Earth: What She Is to Me* (Tato země: čím pro mě je) rozpoznává svůj zármutek, empatii, erós a útěchu ve vztahu se zemí jakožto sestrou. Její slova jsou hluboce léčivá.

Když do ní vstupuji, probodne mi srdce. Když pronikám hlouběji, odhaluje mě. Když dospěji k jejímu středu, nezastřeně pláču. Znáám ji celý život, ale nyní mi vyjevuje příběhy, jsou

to zjevení a já prožívám proměnu. Pokaždé, když k ní přijdu, se takto narodím. Její obnova mě donekonečna oblévá, její rány mě laskají; začínám si uvědomovat všechno, co mezi nás vstoupilo, hluk mezi námi, slepotu, něco spícího. Nyní se mé tělo vzpíná k jejímu. Nenuceně spolu rozmlouvají a já zjišťuji, že mě v žádném případě nezklame. Je stejně křehká jako já; znám její vnímavost; cítím její bolest a vchází do mě moje vlastní bolest, roste, popadnu ji rukama a otevírám jí ústa, chutnám ji, vím – a vím, proč se země nevzdává, pod velkou tíhou, s touhle velkou žízní, za sucha, za hladomoru, s inteligencí v každém činu přežívá pohromu. Tato země je moje sestra; miluji její každodenní půvab, její mlčenlivou odvalu a jak jsem milovaná, jak v sobě navzájem obdivujeme tu sílu, všechno, o co jsme přišly, všechno, co jsme přetrpěly, všechno, co víme: tato krása nás ohromuje a já nezapomínám: čím je ona mně, čím jsem já jí.²⁵

Opětovné získání tmy: Návrat šílené ženy

Tuto kapitolu jsem zahájila slovy Madonny Kolbenschlag o obnovení a uzdravení ženských konstelací v pohádkách, protože cítím, že musíme navrátit a znovu začlenit vytěsněné části feminity, které jsou ztělesněné jako čarodějnice, zlé macechy a šílené ženy. Pohádky jsou obvykle vyprávěny z pohledu dívky (či chlapce) a točí se kolem jejího (jeho) vztahu k rodičům, sourozencům, nadpřirozeným bytostem a lidem, s nimiž se v průběhu děje setká. Slyšíme, jak reaguje na dobré či špatné zacházení, jak na své cestě zvládá náročné úkoly a jak konečně dojde ke kýženému úspěchu či smíření.

Macechy, čarodějnice a šílené ženy v pohádkách obvykle představují překážky pro vyvíjející se dítě. Jsou vyobrazovány jako zlé, kruté, lakomé, manipulativní, žárlivé a chamtivé. Jejich kruté, špatné skutky bývají potrestány smrtí. V pohádce

O Jeníčkovi a Mařence čarodějnice skončí v peci, macecha ve Sněhurce a sedmi trpaslících se utančí k smrti ve střevíčkách, které se rozžhavyly na horkých uhlících, a v *Čaroději ze země Oz* se Zlá čarodějka ze Západu rozpustí.

V pohádkách se nikdo neptá, proč je macecha nebo zlá čarodějnice krutá, prostě předpokládáme, že to takhle bylo odjakživa. Nikdy neuslyšíme příběh z jejího pohledu – o ukřouzaném, neposlušném, manipulativním dítěti, v kterém se tatínek samozřejmě zhlíží. Zlá macecha představuje zklamání, které v sobě nese každé dítě, protože nemá „dokonalou“ matku, onu iluzorní matku odvedle, která je vždy přítomná, vždy chápající a bezvýhradně milující.

Existuje však pohádka, v níž dcera otevře dveře, přijme zpět svou matku a tak uzdraví vytěsněné části feminity, které raději nevidíme a odmítáme je přijmout a pochopit. Tento příběh o odmítnuté dceři, která vyléčí vyvrhele ve svém nitru tím, že vyléčí šílenou ženu, která je její matkou, jsem slyšela od vypravěčky Kathleen Zundell a nyní vám jej převyprávím.

Před dávnými časy žila jedna žena a ta měla čtyři dcery. Ty dcery, první, druhou, třetí, které byly chytré, plavovlasé a krásné, milovala, ale svou nejmladší dceru, která byla prostě taková, jaká byla, nesnášela. Matka každý den chodila shánět svým dětem potravu. Když se vracela, dcery slyšely, jak zpívá:

*Mé drahé dcery,
první, druhá, třetí,
pojd'te k mamince, moje děti.
Mesmerando, dcero čtvrtá,
ty za dveřmi musíš zůstat.*

Dívky běžely matce otevřít, ale Mesmeranda zůstala za dveřmi do kuchyně. Potom matka přichystala třem starším dcerám večeři, a když spolu jedly a přitom si povídaly a smály

se, házely Mesmerandě zbytky. Starší dívky rostly a sílily, kdežto Mesmeranda zůstávala hubená a neduživá.

Ovšem venku číhal vlk, který pozoroval, jak matka odchází a přichází, a brousil si zuby na její tři boubelaté dcery. Napadlo ho, že by je mohl lapit, když jim zazpívá matčinu písničku. Celé dny a noci si ji nacvičoval a jednoho dne, když matka byla pryč, přišel k jejich prahu a zazpíval:

*Mé drahé dcery,
první, druhá, třetí,
pojd'te k mamince, moje děti.
Mesmerando, dcero čtvrtá,
ty za dveřmi musíš zůstat.*

Nic se nestalo. Děvčata dveře neotevřela, protože vlkův hlas byl hluboký a chraplavý. Když jeho pokus selhal, vydal se za kojotem. „Potřebuji matčin hlas,“ řekl mu. „Zařid', abych měl vysoký a líbezný hlásek.“ Kojot se na vlka zahleděl. „A co mi za to dáš?“ zeptal se. „Jednu z matčiných dcer,“ odvětil vlk. Kojot vlkovi naladil hlas a vlk se vrátil do domu za dcerami. Zazpíval jim:

*Mé drahé dcery,
první, druhá, třetí,
pojd'te k mamince, moje děti.
Mesmerando, dcero čtvrtá,
ty za dveřmi musíš zůstat.*

Tentokrát byl vlkův hlas tak vysoký, že jej unášel vítr. Dívky se zasmály a řekly si: „Kdepak, to jen ševlí listí.“ Dveře neotevřely. Za nějaký čas se matka vrátila a zazpívala dcerám písničku. Okamžitě jí otevřely a všechny čtyři opět stolovaly a zbytky od večeře nechaly Mesmerandě.

Nazítří šel vlk znovu za kojotem a stěžoval si: „Způsobil jsi, že mám moc tenký hlásek. Naprav to, abych zněl jako

žena.“ Kojot vlka očaroval a vlk se vrátil k domu, kde bydlely dcery. Tentokrát pěl úplně stejně jako jejich matka:

*Mé drahé dcery,
první, druhá, třetí,
pojd'te k mamince, moje děti.
Mesmerando, dcero čtvrtá,
ty za dveřmi musíš zůstat.*

Dívky běžely matku přivítat. Vlk je strčil do pytle a odnesl je. Mesmeranda zůstala za dveřmi do kuchyně.

Navečer se matka vrátila a na prahu zazpívala:

*Mé drahé dcery,
první, druhá, třetí,
pojd'te k mamince, moje děti.
Mesmerando, dcero čtvrtá,
ty za dveřmi musíš zůstat.*

Nikdo jí nepřišel otevřít, a tak svou písničku zazpívala znovu. Ale opět nikdo nepřišel, a tak se začala obávat nejhoršího. Poté zaslechla slabounký hlásek, jak zpívá:

*Máti, tvé dcery,
první, druhá, třetí,
neslyší, nevidí tě tvoje děti.
Odešly pryč, až do podsvětí.
Mesmeranda tu je a dcerou jsem ti.*

Matka rozrazila dveře, a když nenašla své milované dcery, vyběhla z domu jako šílená. Rvala si vlasy a pořád dokola zpívala svou písničku.

Mesmeranda vstala, uviděla prázdnou místnost a otevřenými dveřmi vyšla ven. Vydala se na svou cestu, protloukala se světem a nakonec se provdala za císařova syna.

Čas ubíhal. Jednoho dne byla u bran paláce slyšet písnička, kterou zpívala šílená stařena s rozježenými vlasy zcuhanými jako sršní hnízdo.

*Mé drahé dcery,
první, druhá, třetí,
neslyší, nevidí mě moje děti.
Mesmerandě, čtvrté dceři
teď klepu na zamčené dveře.*

Lidé se smáli, když ji míjeli, a strážci paláce jí řekli, ať jde pryč. Ona se však každý den vracela ve svých rozedraných hadrech a zpívala:

*Mé drahé dcery,
první, druhá, třetí,
už neslyší, nevidí mě moje děti.
Mesmerandě, čtvrté dceři
teď klepu na zamčené dveře.*

Císařovně se doneslo, že venku jakási šílená stařena zpívá o své dceři Mesmerandě. Mesmeranda řekla: „Žádnou šlehou stařenu neznám a matku nemám.“

Jednoho dne Mesmeranda sázela květiny v zahradě císařského paláce a zaslechla své jméno v refrénu písničky. Otevřela bránu, pohlédla šílené stařeně do tváře a spatřila svou matku. Vzala ji za ruku a dovedla ji dovnitř.

„Maminko, ostatní jsou pryč. Ale podívej se na mě. Jsem Mesmeranda. Předtím jsi mě nemilovala a zůstávala jsem zavřená za dveřmi do kuchyně. Ale teď jsem tady a postarám se o tebe.“ Potom matku vykoupala, oblékla a rozčesala jí vlasy.

Navrácení síly feminity

Mesmeranda matku přijme zpátky, umyje ji a oblékne a pečuje o ni. Otevře své srdce a přijme zpět šílenou ženu, která byla matkou, jež ji odmítla. Každá z nás musí přijmout zpět odvrženou feminitu, abychom si navrátily veškerou feminní sílu. Jestliže žena nadále nesnáší svou matku za to, že jí neposkytla mateřskou péči, zůstává k této ženě připoutána jako věčná „dvorní dcera“. Odmítá dospět, ačkoli navenek zdánlivě funguje jako dospělá žena. V hloubi se však cítí nehodná a neúplná. Marion Woodman nazývá tuto naši vypuzenou část „těhotná panna“: „Část, která se zvědomuje, když vejde do tmy, dolujeme tíživou tmou, dokud z ní nevykutáme stříbro.“²⁶

Mnohé ženy si neuvědomují, jak se v životě omezují podle toho, co v dětství slyšely od mateřských postav (matka, babička, tety a rodinné přítelkyně). Tyto „litanie“ měly ochromit matky samotné a nadále spoutávat ducha jejich dcer: „Raději jsem měla...“ „Vždycky jsem chtěla být...“ „Nevíš, jak mě bolí, že nemám nic pro sebe.“ „Nikdy jsem neměla čas na sebe.“ „Tvůj otec by mi to nedovolil.“ „Nedostaň se do potíží.“ „Nikoho se nedotkni.“ „To nesnesu.“ „To je na mě moc.“ „Já se zblázním.“ „Nevím, jak to dělají ostatní.“ „Takovou bolest nesnesu.“

„Takovou bolest nesnesu“ byl přímý povel necítit. Jedna německo-americká matka své dceři nařídila, aby sousedům nesdělovala žádné své pocity: „Tohle se u nás doma nedělá.“ Když se dcera matce svěřila, že je nešťastná z nedorozumění s kamarádkami ze školy, matka jí poručila, aby si tyto pocity nepřipouštěla. U této dcery znamená navrácení tmy vyvolat v sobě všechny pocity, které před sebou skrývala, jakkoli jí vlastní autentický hlas může připadat děsivý.

Jedna moje téměř padesátiletá klientka vyrůstala s nedoslýchavou matkou. Její úlohou v tomto vztahu bylo matku chránit, tlumočit jí a mluvit za ni. Byla matčinou prostřednicí,

jinou vlastní identitu neměla. „Od útlého dětství jsem se naučila být neviditelná. Také jsem zjistila, co druzí lidé chtějí. Nikdy jsem neměla příležitost vyjádřit, co chci já, protože tam nebyl nikdo, kdo by mě slyšel nebo kdo by potvrdil moje přání. Přestala jsem chtít. Stala jsem se sama sobě neviditelnou. Teprve teď, když už mi táhne na padesát, se učím, jak je pro mě důležité být vidět uvnitř i venku, být uznávaná a pochválená za to, co umím, a požádat o to, co chci.“

Dcery, které neměly matky, u kterých by v dětství mohly najít podporu, cítily, že musejí na všechno přijít samy. To je typický postoj dospělých dětí alkoholiků. V dospělosti mají potíží požádat o pomoc a najít si, co potřebují, protože tento typ vedení nikdy byl k dispozici. Nadále dělají všechno samy, protože mají strach, že se nikdy nemohou na nikoho jiného spolehnout. Cítí, že musejí podávat dokonalé výkony, aby zastřely, co nevědí a nikdo je to nikdy nenaučil. Naučit se požádat o pomoc je pro ně velký krok na cestě ke znovuzískání své osobní síly.

Je pro mě těžké přijmout šílenou ženu v mé matce a pečovat o ni, protože pak se budu muset střetnout s šílenou ženou ve svém nitru. Jestliže svou matku přijmu takovou, jaká je, budu se muset vyrovnat s faktem, že ji nemohu přimět, aby mě měla ráda tak, jak chci já. Nikdy nebudu mít maminku, která otevřeně miluje: matku ano, ale ne maminku. Musím matku přijmout takovou, jaká je. Nemohu lpět na bolesti dcery, které se nedostalo mateřské lásky a péče. Brání mi být vším, čím jsem.

Při cvičení, v kterém navazuji kontakt se svým vnitřním spojencem, ke mně přilétla orlice a já se jí zeptala, co mi v matčině přijetí brání. Odpověděla mi:

„Brání ti tvoje zášť. Přestaň v sobě chovat zášť kvůli nedostatku, kvůli tomu, co jsi od matky nedostala. Odpuť své matce. Použij vizi orla, abys nahlédla za svou osobní ztrátu, jinak se tvoje pocity překroutí. Nebuď jako myš, která si vidí jen na špičku čumáčku.“

Nalezení vnitřního Muže se srdcem

*Tvůj vnitřní muž a tvá vnitřní žena
spolu válčili
oba jsou zranění
znavení
a potřebují péči
je čas
odložit meč
který je roztíná vedví*

Zhojení zraněné maskulinity

V legendě o svatém grálu rytíř Parsifal hledal grál, kalich, který použil Ježíš při poslední večeři, a pradávny kotel Velké bohyně. Parsifal se odvážil vstoupit do Hradu Grálu, kde spatřil Krále rybáře s ránou v tříselech či na stehně, s ránou, která se nehojila. Mohl ho vyléčit samotný grál. Potřeboval nevinného mladíka, jako byl Parsifal, který by pochopil, že je něco špatně, měl by s ním soucit a zeptal by se: „Co tě trápí?“ Teprve tehdy by král mohl využít léčivé vlastnosti grálu.

Král je vládnoucí princip naší psychiky i naší kultury a my svým zraněním připomínáme Krále rybáře. V své nevinnosti jsme také jako Parsifal (Percival), „dokonalý blázen“. Jsme slepé vůči faktu, že jsme vyšinuté z rovnováhy, a nevléčíme

se, dokud nějaká naše část nerozpozná naši bolest a soucitně se nezeptá: „Co tě trápí?“

Jsmo odštěpené od vztahu s tvořivou feminitou. Naše racionální mysl ji znevažuje a přehlíží. Odmítáme naslouchat své intuici, svým pocitům a hluboké moudrosti svého těla. Jean Shinoda Bolen říká: „Stále více se posouváme do sféry, kde má logos převahu nad erótem, levá mozková hemisféra nad pravou, a s tím narůstá pocit odcizení od onoho ne-snadno postižitelného zdroje významu, jež můžeme nazývat feminitou, Bohyní, Grálem.“¹ Cítíme smutek a samotu odcizení, ale neuvědomujeme si, že tyto pocity pramení z nerovnováhy v naší podstatě.

Maskulinita je archetypická síla, není to gender. Stejně jako feminita je to tvořivá síla, která žije ve všech ženách a mužích. Když se vyšine z rovnováhy a je odtržená od života, stává se dobyvačnou, kritickou a ničivou. Tato odtržená archetypická maskulinita může být chladná a nelidská. Její machismus nám velí drát se vpřed za každou cenu. Vyžaduje dokonalost, kontrolu a nadvládu; nikdy nic není dost. Naše maskulinní podstata je stejně jako Král rybář zraněná.

Grál je symbol posvátného, tvořivého feminního principu, jenž je dosažitelný pro každého. Grál může krále vyléčit, stejně jako feminita může vyléčit naši maskulinní povahu. V legendě grál neustále nosila při sobě Panna Grálu, ale Parsifal ani král jej neviděli. „Grál, jeho hrad i jeho strážci jsou očarováni v důsledku zneuctění, jež se projevilo jako urážka, znásilnění a napadení jeho panen, neúcta ke svrchovanosti grálu samotného nebo jeho zákona skrze nepatřičný přístup k Minne neboli lásce.“²

Ani my – stejně jako Parsifal a král – nerozpoznáváme grál ve svém nitru. Musíme otevřít oči a rozšířit své vědomí. Potřebujeme vlahou, šťavnatou, zelenou a pečující feminitu, aby vyléčila zraněnou, vyprahlou, křehkou a přetíženou maskulinitu v naší kultuře. Jinak žijeme v pustině. Parsifal poznal grál, Hrad Grálu i zraněného Krále rybáře, ale nezeptal se ho: „Co tě

trápí?“ Pokud se chceme vyléčit, musíme tuto otázku učinit vědomou. Odtržený, nezvládnutý maskulinní prvek v našem nitru nás žene za bod rovnováhy. Je to ropný tanker *Exxon Valdez*, který najel na mělčinu, ztroskotal a pošpinil Matku Přírodu.

Odtržená maskulinita

Šílená neznámá síla
naráží do naší Matky opilým člunem
pod kůži jí proniká hustá černá břecha
vstupuje do mých snů
kontaminuje naše vědomí
všichni jsme opilí ropou

otupujeme své smysly
odvracíme zrak
hledáme obětní beránky
drhneme její pláže
očišťujeme její ptáky
zavíráme do klecí její vydry
popíráme svou propojenost
pošpiníme ji znovu

Toužím po Matce Zemi
přehlížené
zneužívané
její bohatství bezohledně
vypleněné
chamtivost a domýšlivost lidstva
znesvěcuje
pošpiňuje
a
poskvvrňuje
Její tělo

Kdy pochopíme
že zraňujeme svou Matku
všechno, co děláme
zasahuje všechny ostatní
už nemůžeme nedbat
že jsme stromy a země
musíme ji ochránit
před svou nestřídmostí

V květnu roku 1989 jsem se vrátila z aljašského přístavu Valdez, kde jsem pracovala s dětmi, které zápolily s potížemi způsobenými následky havárie ropného tankeru Exxon Valdez. Tehdy jsem si položila otázku, kterou Parsifal nevyslovil: „Co tě trápí?“ Šokovalo mě, do jaké míry mluvčí ropné společnosti Exxon popírají dopad úniku ropy na ekosystém, na život zvířat a na životní styl lidí, kteří žijí v postižených rybářských vesnicích. „Tuto ropnou skvrnu vyčistíme do 15. září 1989.“ – „Nezahynulo mnoho zvířat.“ – „Nezahynuli žádní lidé, tak proč pořádáte smuteční akce?“

Lžou, zamlžují a popírají rozsáhlé zničení životního prostředí. Neprojevují téměř žádný soucit s rybáři, kteří přišli o živobytí, ani s bolestivým umíráním mořských ptáků a vyder. Velmi se snažili před veřejností bagatelizovat toxické účinky úniku 240 000 barelů ropy. Exxon a Aljašský úřad pro cestovní ruch spustily reklamní kampaň, která vyšla na čtyři miliony dolarů. Využívala podobiznu Marilyn Monroe bez znaménka krásy, aby rozptýlila obavy, že byla zničena krása aljašské přírody. „Pokud se opravdu pozorně nezažíváte, pravděpodobně si ani nevšimnete, že jí chybí piha krásy,“ stálo v propagačním textu. „Bez této pihy se sice možná obraz změnil, ale její krása zůstala netknutá. Totéž platí i o Aljašce. Ropná skvrna možná dočasně změnila malou část celkového obrazu, ale věci, kvůli kterým sem jezdíte, jsou stejně krásné jako dřív.“⁴³

Tento typ nehorázného popírání je příkladem odtržené, zraněné, nebezpečné maskulinity, která se zuby nehty drží

svého vnímání reality. Její prvek existuje v každém z nás. Nevidíme strnulou, zběsilou, panovačnou maskulinitu, která ovládá naši psychiku. Pokaždé, když popíráme své pocity, tělo, sny a intuici, sloužíme tomuto vnitřnímu tyranovi.

Jediný způsob, jak žena v sobě může vyléčit tuto nerovnováhu, je vnést do tmy světlo vědomí. Musí být ochotna pojmenovat svého stínového tyrana, střetnout se s ním a nechat ho jít. Vyžaduje to vědomé obětování bezmyšlenkovitého lpění na moci, finančním zisku a pasivním životě jako v hypnóze. Je k tomu zapotřebí odvahy, soucítění, pokora a čas.

Náročným úkolem hrdinky není dobytí, nýbrž přijetí – přijetí svých bezejmenných, nemilovaných částí, které se staly tyranskými, protože je ponechala bez kontroly. Nemůžeme jen slepě kráčet životem. Musíme prozkoumat všechny protichůdné části sebe. Každý z nás má draky, kteří číhají v přítmí. Podle Edwarda Whitmonta výzva vyžaduje „sílu vydržet uvědomění a utrpení konfliktu a dokázat se mu poddat“.⁴ Věcí hrdinky je osvětit svět tím, že jej bude milovat – a začne u sebe.⁵

Vymanění z machismu

V roce 1984 se mi v noci před výpravou do Pohoří Santa Cruz zdál sen. Snový hlas mi říkal: „Návrat k feminitě nastává, když se vymaníme z machismu.“ V tomto záhadném sdělení jsem slyšela výraz machismus poprvé v životě, ale bylo mi jasné, že to znamená: „Vydržím to, jsem silák, nepotřebuju pomoc, jsem soběstačný, zvládnou to sám.“ To je hlas stereotypního hrdiny uctívaného v této kultuře.

Snový hlas měl dvojsmyslný humor šejdíře, protože ráno se spustil déšť a na dvaadvaceticikilometrovou túru jsme vyrazili v lijáku, který trval čtyři dny. Vzhledem k neustálému dešti a nedostatku patřičného nepromokavého vybavení

jsem musela zmobilizovat veškerou svou sílu a výdrž. Pocho-
pila jsem však, že hlas ve snu na mě naléhal, abych opustila
válečnický archetyp „osamělého jezdce“.

V životě každé ženy nastane chvíle, kdy stojí před určitou
volbou ohledně bytí ženou. Může se jednat o dilema týka-
jící se vztahu, profesní dráhy, mateřství, přátelství, nemoci,
stárnutí nebo krize středního věku. V jednom krátkém oka-
mžiku – měsíci či roce – se jí naskytne příležitost, kterou měl
kdysi dávno Parsifal: být v situaci, posoudit ji a zeptat se: „Co
mě trápí?“

Jestliže si vědomě či nevědomky zvolila cestu maskulin-
ního válečníka, může v ní buď sama neochvějně pokračovat
dál, zdokonalovat svou identitu a v plném rozsahu a celé šíři
poznávat moc a uznání ve světě, nebo může zvnitřnit doved-
nosti, jimž se na cestě hrdiny naučila, a propojit je s moud-
rostí své feminní podstaty.

Maskulinitu nepochybně potřebuje: „Nevědomí nemůže
proces individuace uskutečnit samo, je závislé na spolupráci
vědomí. To vyžaduje silné ego.“⁶ Potřebuje však vztah s po-
zitivní vnitřní maskulinitou, s Mužem se srdcem. Bude ji pod-
porovat se soucítěním a silou, aby vyléčila své unavené ego
a znovu získala hlubokou feminní moudrost. Tento pozitivní
Muž se srdcem se objeví teprve tehdy, když žena začne ctít
svou feminní podstatu.

Posvátný sňatek

Skrze posvátný sňatek (*hieros gamos*), jednotu všech pro-
tikladů, se žena rozpomíná na svou pravou podstatu. Je to
okamžik rozpoznání, jakéhosi rozpomnění na to, co jsme
kdesi v hloubi vždycky věděli. Současné problémy nejsou vy-
řešeny, konflikty zůstávají, ale utrpení takového člověka, po-
kud se mu nevyhýbá, už nepovede k neurózám, nýbrž k no-
vému životu. Jedinec intuitivně nazře, kdo je.“⁷

Posvátný sňatek je sňatek ega a bytostného Já. Hrdinka začíná chápat dynamiku své feminní a maskulinní povahy a přijímá je obě společně. Jak píše June Singer:

Jeden moudrý člověk kdysi řekl, že cílem maskulinního principu je dokonalost a cílem feminního principu je úplnost. Jestliže jste dokonalí, nemůžete být úplní, protože musíte vynechat všechny nedokonalosti své povahy. Jestliže jste úplní, nemůžete být dokonalí, protože úplnost znamená, že pojmete dobro i zlo, správné i špatné, naději i zoufalství. Takže je možná nejlepší spokojit se s něčím méně než dokonalým a s něčím méně než úplným. Možná je zapotřebí, abychom ochotněji přijímali život tak, jak přichází.⁸

Výsledkem tohoto spojení je „zrození božského dítěte“. Žena porodí sebe samu jako božskou androgynní bytost, nezávislou a ve stavu dokonalosti, v jednotě protikladů. Je celistvá. Erich Neumann o tom píše v knize *Amor and Psyche: The Psychic Development of the Feminine* (Amor a Psýché: Psychický vývoj feminity): „Zrození ‚božského dítěte‘ a jeho význam známe z mytologie, ale ještě hlouběji jej poznáváme z toho, co jsme zjistili z individuálního procesu. Zatímco pro ženu zrození božského syna značí obnovu a zbožštění jejího aspektu anima-ducha, zrození božské dcery představuje ještě významnější proces, důležitý pro ženino bytostné Já a celistvost.“⁹ Ve spojení Ducha (Psýché) a lásky (Amor) se jim narodí posvátná dcera, která se jmenuje Slast-Radost-Blaho. Posvátný sňatek tedy spojuje protiklady a rodí se z něj extatická celistvost.

Moudrá žena a Muž se srdcem

Anglická legenda o rytíři Gawainovi a paní Ragnelle popisuje vyléčení zraněné maskulinity i pokřivené feminity. Spojuje Moudrou ženu a Muže se srdcem. Ethel Johnson Phelps

v knize *Maid of the North* (Panna Severu) vypráví tento příběh, který se odehrává v patnáctém století na anglickém venkově.¹⁰

Jednoho dne na sklonku léta byl synovec krále Artuše Gawain se svým strýcem a rytíři královského dvora v Carlislu. Král se vrátil z lovu v Inglewoodu a vypadal tak bledý a otřesený, že Gawain za ním šel do jeho komnaty a zeptal se ho, co se stalo.

Když byl Artuš sám na lovu, udeřil na něj děsivý rytíř sir Gromer. Tento vládce severských končin se chtěl pomstít za ztrátu svých území. Artuše ušetřil a dal mu šanci, aby si zachránil život. Uložil mu, aby se s ním do roka a do dne setkal na témže místě, neozbrojený a s odpovědí na tuto otázku: „Po čem ženy ze všeho nejvíce touží?“ Jestliže najde správnou odpověď na tuto otázku, bude jeho život ušetřen.

Gawain Artuše ujistil, že společně dokážou najít správnou odpověď, a v průběhu příštích dvanácti měsíců shromažďovali odpovědi ze všech koutů království. Jak se blížil osudný den, Artuš se stále více obával, že žádná z odpovědí nevyznívá pravdivě.

Pár dnů předtím, než se měl setkat se sirem Gromerem, vyrazil Artuš sám na projížďku mezi zlatými hlodášovými keři a fialovým vřesem. Jel a jel, až dojel do háje, kde rostly mohutné duby. Před ním se objevila obrovská, ohyzdná žena. „Byla skoro tak široká jako vysoká, kůži měla posetou zelenými skvrnami a z hlavy jí trčely vlasy, které připomínaly chaluhy. Obličej vypadal spíše jako zvířecí než lidský.“¹¹ Jmenovala se paní Ragnelle.

Žena Artušovi pověděla, že ví, že se má setkat s jejím nevlastním bratrem sirem Gromerem a že nezná správnou odpověď na jeho otázku. Dále mu řekla, že ona odpověď zná a poví mu ji, pokud se rytíř Gawain stane jejím manželem. Ohromený Artuš vykřikl, že to není možné, svého synovce jí dát nemůže.

„Nežádala jsem tě, abys mi rytíře Gawaina dal,“ pokárala ho. „Jestliže se Gawain sám o své vůli se mnou ožení, dám

ti odpověď. To jsou moje podmínky.“¹² Řekla Artušovi, že se s ním nazítří setká na stejném místě, a zmizela v dubovém háji.

Artuš byl sklíčený, protože si nedokázal představit, že by svého synovce požádal, aby kvůli jeho záchraně obětoval svůj život v manželství s touto šeredou. Gawain vyjel z hradu králi v ústřety, a když uviděl, že Artuš je pobledlý a napjatý, zeptal se ho, co se stalo. Artuš to Gawainovi nejprve nechtěl říct, ale když mu nakonec sdělil podmínky návrhu paní Ragnelle, Gawain se zaradoval, že dokáže Artušovi zachránit život. Když ho Artuš úpěnlivě prosil, aby se kvůli němu neobětoval, Gawain odvětil: „Je to moje volba a moje rozhodnutí. Zítra se tam vrátím s tebou a budu souhlasit se svatbou – pod podmínkou, že nám sdělí tu správnou odpověď, která ti zachrání život.“¹³

Artuš a Gawain se setkali s paní Ragnelle a souhlasili s jejími podmínkami. Nazítří Artuš odjel sám, beze zbraní, do Inglewoodu na setkání se sirem Gromerem. Nejprve vyzkoušel všechny ostatní odpovědi, a právě když sir Gromer zvedal meč, aby Artuše roztal vedví, Artuš dodal: „Mám ještě jednu odpověď. To, po čem žena ze všeho nejvíce touží, je svrchanost – právo uplatňovat vlastní vůli.“¹⁴ Sir Gromer se rozhněval, protože věděl, že Artuš se musel dozvědět správnou odpověď od paní Ragnelle, proklet svou nevlastní sestru a utekl do lesa.

Gawain svůj slib dodržel a ještě téhož dne se s paní Ragnelle oženil. Po svatební hostině, které se za rozpačitého mlčení zúčastnili ohromení rytíři a dámy Artušova dvora, se manželé odebrali do své komnaty. Paní Ragnelle požádala Gawaina, aby ji políbil. „Gawain k ní přistoupil a bez váhání ji políbil. Když odstoupil, stála před ním štíhlá dívka s šedýma očima a vznešenou, usměvavou tvář.“¹⁵

Gawaina její čáry ohromily a měl se před nimi na pozoru. Zeptal se jí, co způsobilo tak překvapivou změnu. Odpověděla mu, že její nevlastní bratr ji odjakživa nenáviděl a řekl své

matce, která uměla čarovat, aby Ragnelle zaklela v obludnou nestvůru, která může být vysvobozena pouze tehdy, když si ji největší rytíř v Anglii o vlastní vůli vybere za svou nevěstu. Gawain se jí zeptal, proč ji sir Gromer tak nenávidí.

„Myslel si, že jsem troufalá a neženská, protože jsem se mu vzepřela. Odmítala jsem uposlechnout jeho rozkazy ohledně mého majetku i mé osoby.“¹⁶ Gawain se na ni obdivně usmál a podívoval se, že kletba je nyní zrušena. „Pouze částečně,“ odvětila Ragnelle. „Máš na vybranou, můj drahý Gawaine, jaká budu. Chtěl bys mě mít v této mé pravé podobě v noci a v mé bývalé šeredné podobě ve dne? Nebo bys mě chtěl ohyzdnou v noci v naší komnatě a v pravé podobě na hradě ve dne? Dobře si to rozmysli, než se rozhodneš.“¹⁷

Gawain se na chvíli zamyslel. Potom před ní poklekl, dotkl se její ruky a řekl jí, že toto rozhodnutí nemůže učinit, protože záleží jen a jen na ní. Také jí řekl, že ji rád podpoří, ať už se rozhodne jakkoli. Ragnelle se rozzářila radostí. „Odpověděl jsi dobře, nejdražší Gawaine, neboť tvá odpověď zcela zrušila Gromerovo prokletí. Poslední podmínka, kterou stanovil, byla splněna! Řekl totiž, že pokud mi můj manžel, největší rytíř celé Británie, po svatbě dá moc volby, moc uplatňovat vlastní svobodnou vůli, bude zlá kletba navěky zrušena.“¹⁸

Paní Ragnelle a Gawain byli spojeni v posvátném sňatku dvou sobě rovných, kteří se svobodně a vědomě rozhodli být spolu. Paní Ragnelle zaklel zlý bratr za to, že prosazovala vlastní vůli a chránila svou sexualitu, a soucitný Gawain jí dal svobodu, aby své znetvoření proměnila. Měla schopnost zachránit krále a Gawain měl moudrost rozpoznat svrchovanost feminity. Společně našli léčivou lásku. V některých verzích této legendy je paní Ragnelle Bohyně Grálu a Gawain je její léčitel i milenec.

Edward Whitmont píše: „Bohyně Grálu je hrdinka příběhu o únosu spojeném s ročními obdobími, paní Lunou a vegetací, která se proměňuje z těch nejšerednějších zvířecích podob v zářivou krasavici a je průvodkyní po jiném světě.“¹⁹

Velšská verze této legendy dokazuje, že Gawain je původní jméno Parsifalovo, takže jak Gawain, tak i Parsifal jsou zasvěceni do tajů feminity. Skrze úctu ke svrchovanosti Bohyně v její odpudivé podobě se muž opět může napít z jejích věčně plynoucích vod.²⁰ Ten, kdo se napije z vod Bohyně, zřká se osobního požadavku ega na moc. Ego uznává, že je pouhým příjemcem a kanálem osudu, jenž pramení z hluboké, záhadné podstaty bytí, jež je zdrojem hrůzy a ošklivosti, jakož i nádherné hry života.“²¹

Léčivá schopnost feminity: Hildegarda

V legendě o Svatém grálu Parsifal nedokáže položit správnou otázku a poté pět let bloudí pustinou. Po mnoha strážních a dobrodružstvích se vrátí do hradu Krále rybáře a tentokrát mu položí stanovenou otázku, která krále vyléčí. Jakmile je král vyléčen, smí zemřít a pustina se opět promění v úrodnou zem. Stejně jako Parsifal nyní dostáváme příležitost rozpoznat potřebu vyléčení feminity v naší kultuře. Jestliže ji opomineme, skutečně budeme mít nukleární pustinu.

Hildegarda z Bingenu žila ve dvanáctém století. Byla to abatyše, mystička, prorokyně, kazatelka, organizátorka, reformátorka, skladatelka, malířka, léčitelka, básnířka a spisovatelka, která žila v bujném údolí řeky Rýn. Za hlavní hřích lidstva považovala vyprahlost a za jeho hlavní potřebu obnovu vláh a zeleně v lidském životě. Jean Shinoda Bolen v úvahách o využitelnosti Hildegardiných myšlenek v učení Grálu říká:

Vláha a zeleň souvisejí s nevinností, láskou, srdcem, pocity a slzami. V pohnutých stavech naše tělo vylučuje [tekutiny] – pláčeme, lubrikujeme, krvácíme. Všechny numinózní zkušenosti našeho těla souvisejí s vláhou. A právě vláha přináší na tuto planetu život, je lékem pro zkušenost na poušti a lékem

*na vyprahlost. ... Skutečně vyprahneme, jestliže vykácíme deštné pralesy. ... Jakožto lid musíme být jako Parsifal, který v té lesní divočině hledá cestu zpátky na Hrad Grálu, najít grál a vědět, jaký je jeho význam. Zatím jej pouze občas zahlédneme, ale to je velmi důležité.*²²

Vláha přináší vyléčení těm, kteří jsou vyprahlí. Nedávno zemřel na AIDS můj drahý přítel Steve, vynikající pedagog se soucitným srdcem. Během svým posledních dnů si představoval smrt jako úlevu od vyprahlosti svého chřadnoucího těla, zcela vyčerpaného Kaposiho sarkomem. Řekl mi, že je připraven odejít, a zeptal se mě, jaká tato cesta bude. „Budeš bez tíže kráčet po překrásné zelené louce,“ řekla jsem mu. „Bude bujná, zelená, úrodná, léčivá a vlhká.“

Usmál se. „Jsem tak vyprahlý,“ řekl. „Stačí, když bude vlhká.“

Snění o posvátném spojení

Žena, která má prožitek posvátného sňatku ve svém nitru, tradičně sní o setkání s praotcem, spíše bohem než mužem, nebo je uvedena na posvátné svatební lože nebeského mladíka. Sní o svatebním obřadu, o svých svatebních šatech nebo svatebním závoji, o manželském loži. Vidí obraz svého svatebního střevíčku nebo posvátné hostiny.

Její milenec může mít podobu zvířete nebo mocného samčího spojence, s nímž se spojí v síle a smyslnosti. Jedné ženě se opakovaně zdává, že se miluje se lvem Aslanem z *Le-topisů Narnie* od C. S. Lewise. Jejich spojení posvěcuje přihlížející medvědice.

Pětačtyřicetiletá žena sní o milenci, s nímž byla před dvaceti lety zasnoubena. „Plavu nahá v teplých vlnách oceánu pod hvězdami a on se ke mně přiblíží a obejmě mě. Jsem mu zcela otevřená a on mně. Vyvede mě z moře, něžně mi osuší

tělo a zahalí mě do bílého hedvábného kimona. Vezme mě za ruku a dovede mě na vrchol hory. Hvězdný svit ozařuje stovky miniaturních rostlin a květín, každá je jako drahokam. Jdeme po louce směrem k lani, která je vidět v dáli. Čeká na mě. Je prastará, moudrá a milující.“

C. S. Lewis stvořil Aslana jako ztělesnění Kristova vědomí. Medvědice a laň jsou pradávné symboly Bohyně. Obě ženy sní o spojení s božskými principy.

Mnohé ženy nacházejí v Bohyni své milované. Betty DeShong Meador v článku *Uncursing the Dark* (Snětí kletby ze tmy) píše o mnoha podobách, v nichž se Bohyně zjevuje, často v dobách strádání a zoufalství:

*Je hlouček hladových babizen v roztaveném středu Země. Je to černá žena, která se přichází milovat se snící osobou. Je to trajda, děvka, je neomalená, nestydatá, sprostá. Je kněžka, která vede iniciaci v ohnivě komnatě. Je svůdná, touží po snící osobě, probouzí v ní erotickou touhu po ženě. Je pramen, který nečekaně vytryskne. Je zvíře. Je dávno zasypaná jáma, znovu vykopaná. Je divoká kočka, která krmí svá mláďata na ženině klíně. Je roj včel, který vylétá ze starého gramofonu.*²³

Při psaní této kapitoly jsem měla následující sen. „Ležím se ženou. Jsem překvapená, že jsem se ocitla v její blízkosti, protože ještě nikdy předtím jsem se ženou nebyla. Je hubená, má hladkou, téměř průsvitnou pleť a malá ňadra. Dovolí mi, abych se jí dotkla a políbila její bradavky. Je otevřená a přístupná. Miluji její kůži a teplo jejího těla, je tak jemné. Ležím na břiše na jejím břiše a začnu být tak vzrušená, že se roztřesu po celém těle. Orgasmus mi projede od prstů na nohou až k temeni hlavy. Probudí mě to. Ta žena mi připomíná Isis, která oživila Usira.“ Po tomto snu jsem byla celý den plná energie a zároveň jsem se cítila hluboce smyslná a živá. Věděla jsem, že to byl důležitý sen o nalezení Eróta.

Mnohé ženy vyjadřují svou erotickou povahu s jejími různými stránkami, smyslnou i duchovní. Diane Di Prima v básni Ave píše o svém spojení s božskou feminitou:

... jsi kopcem, tvarem a barvou hory stolové
jsi stanem, vlgvarem z kůží, hoganem
jsi bizoní houní, přikrývkou, vlněnou dekou
jsi kotlem a večernicí
ty nad mořem vycházíš, ty temnotu sedláš

v tobě se hýbu, večerní oheň zažírám
do tebe své ruce nořím a tvé tělo pojídám
jsi v zrcadle mým obrazem a mou sestrou
jako dým v mlžných horách se ztrácíš
na koňském hřbetě mě snovým lesem provázíš
cikánská pramáti, o tvá záda si hlavu opírám

já tebou jsem
a tebou se musím stát
tebou byla jsem
a tebou se musím stát
vždycky tebou jsem
tebou se musím stát...²⁴

Posvátný sňatek je naplněn, když žena propojí dva aspekty své povahy. Básnířka a praktikující buddhistka Anne Waldman říká: „Potřebuji v sobě propojit ženský (pradžňá) a mužský princip (upája).“ Dále dodává, že všichni potřebujeme vnést do světa více moudrosti, více pradžňá, abychom napravili nerovnováhu. Cituje současnou tureckou básnířku Gulten Akin:

Žít s lidmi, když žijí,
vdechovat vzduch, který dýchají,
vdechovat do nich moudrost...²⁵

To je vskutku úkol současné hrdinky. Léčí, zatímco dýchá, zatímco rozpoznává svou skutečnou povahu, vdechuje do nás všech moudrost. Hrdinka se stává Paní obou světů, dokáže se plavit na vodách všedního života a naslouchat učení hlubin. Je Paní nebes a země i podsvětí. Ze svých zkušeností získala moudrost: už nepotřebuje vinit druhého; ona je druhý. Tuto moudrost přináší zpět, aby ji sdílela se světem. A její cesta proměnila ženy, muže i děti světa.

Přesáhnutí duality

Každý je částečně svými předky, stejně jako je každý částečně muž a částečně žena.

— VIRGINIA WOOLF

Problém s tebou

je problém se mnou

Problém, že si myslíme, že jsme tak odlišní

Problém je, jak vnímat...

— ANNE WALDMAN: Duality – A Song (Dualita – Píseň)

Žijeme v dualistické kultuře, která si cení polarit, vytváří je a udržuje je. Tato mentalita na základě principu „buď/anebo“ identifikuje a umisťuje myšlenky a lidi na opačné konce spektra. Matthew Fox v knize *Original Blessing* (Původní požehnání) píše o „spiritualitě stvoření“ a vysvětluje, že hříchem za všemi hříchy je dualismus: odtržení od sebe, odtržení od božského, odtržení já od ty, odtržení dobra od zla, odtržení posvátného od přírody. V dualistickém myšlení přistupujeme k druhému jako k objektu mimo sebe, jako k nějaké věci, které nelze důvěřovat a kterou chceme vylepšit, ovládat, ovládat či vlastnit. Dualismus plodí podezíravost, zmatek, mylné vnímání, pohrdání a nedůvěru.

Tento hřích dualismu ničí naši psychiku, kontaminuje náš přístup k tělu, mysli a duši, k ženám, mužům a dětem, ke zvířatům, k přírodě a spiritualitě, jakož i k politickým strukturám. Myšlenky a lidi rozdělujeme do hierarchií: dobro a zlo, my a oni, černé a bílé, správné a špatné, maskulinní a feminní. Oddělujeme ducha od hmoty, mysl od těla, vědu od umění, dobro od zla, život od smrti, ženy od mužů, tlusté od hubených, mladé od starých, socialismus od kapitalismu a liberalismus od konzervativismu. Vidíme druhého jako nepřítele a svou kritiku, odsudky a polarizace, které vytváříme, odůvodňujeme domyšlivým tvrzením, že „máme pravdu“ nebo že Bůh či Bohyně je na naší straně.

V důsledku tohoto typu polarizace zůstávají někteří lidé chudí, nevědomí či nemohoucí, kdežto druzí mohou být bohatí, opečovávaní a mocní. Umožňuje některým národům, aby prosazovaly svou nadřazenost nad lidmi, jejichž náboženským přesvědčením nebo názory na realitu opovrhují. Umožňuje feministkám, aby obviňovaly muže z nerovnováhy na naší planetě, a přitom samy nenesly odpovědnost za svou chamtivost a touhu po ovládnutí. Osvobozuje muže od trýznivého sebezpytování nezbytného pro změnu, takže požadují, aby za ně veškerou emoční práci odváděly ženy. Dává mocným povolení potlačovat a překrucovat vědění, cenzurovat svobodu slova, sterilizovat „nezpůsobilé“ a způsobovat neuvěřitelné utrpení na celém světě. Lidská arogance nevidí, že *všichni jsme jedno* a společně existujeme na kontinuu života.

Polarizace nás vede k tomu, abychom na druhého pohlíželi jako na „ono“. Filozof Martin Buber popisuje protichůdné způsoby, jakými lidské bytosti nazírají na sebe a druhé, v knize *Já a Ty*. Rozebírá dva přístupy, Já – Ono a Já – Ty. V postoji Já – Ono člověk zachází s druhým jako s věcí, která je od něj oddělená, kterou je nutno změřit, uspořádat a ovládat. Tento postoj neuznává druhého jako posvátného. Avšak v postoji Já – Ty se jedinec vztahuje k druhému jako sám k sobě.¹

Buber říká, že Ty nelze ovládat ani nalézt hledáním. Setkáváme se s ním skrze milost, v mystériu. Ty je prožitek posvátna. Jestliže k vám přistupuji jako k „Ty“, a nikoli k „Ono“, ať už jste člověk, zvíře, nebo oceán, a jestliže ctím vlastní božství, pak budu uctívat posvátno ve vašem nitru a umožním vám žít život v důvěře, bez nátlaku či ovládání z mé strany.

Vietnamský buddhistický učitel Thich Nhat Hanh učí, že nemůže být žádná dualita, žádné oddělené já. Všichni jsme vzájemně propojeni, spolu-j sme. Abychom s něčím spolu-byli nebo byli s něčím jedno, musíme to pochopit, musíme do toho vstoupit. Nemůžeme stát venku a pozorovat to.

Nemůžete prostě jen být sami. Musíte spolu-být s každou jinou věcí. Tento papír je, protože je všechno ostatní. Jestliže se do něj podíváte, zřetelně spatříte, že v něm pluje oblak. Bez oblaku není deště, bez deště neporostou stromy a bez stromů nevyrobíme papír. Pro existenci papíru je nezbytný oblak. Jestliže tu není oblak, nemůže tu být ani papír. Takže můžeme říct, že oblak a papír spolu-jsou. Forma je prostá odděleného já, ale plná všeho v kosmu.²

Thich Nhat Hanh dále vysvětluje, že dualita je iluze. „Existuje pravá a levá strana. Jestliže se přikloníte na jednu stranu, vypouštíte polovinu skutečnosti, což je nemožné. Je iluze myslet si, že můžete mít pravici bez levice, dobro beze zla, ženy bez mužů, růži bez odpadků, Spojené státy bez Sovětského svazu.“³

Zacelení rozštěpu mezi feminitou a maskulinitou

Rozštěp mezi ženami a muži může mít kořeny ve vlastnických právech a plození potomstva, ale většina náboženských a politických systémů jej posilovala a prohlubovala. V První knize Mojžíšově (3, 16) se píše, že muž bude vládnout nad ženou.

Nebylo to Boží rozhodnutí, nýbrž patriarchální propaganda. Západní náboženství nabádalo lidstvo a muže, aby ženské pokolení obviňovali z veškerého zla na světě a znemožnili mu mít rovnoprávný hlas v duchovních, politických a ekonomických otázkách. Prvotní hřích, založený na vyhnání Adama a Evy z rajske zahrady, hrál důležitou roli od Augustinových dob ve čtvrtém století, protože, jak píše Matthew Fox: „... hodí se do krámu imperátorům, otrokářům a patriarchální společnosti obecně. Rozděluje, a tudíž dobývá a panuje, staví myšlenky proti pocitům, tělo proti duchu, politické poslání proti osobním potřebám, lidi proti zemi, zvířatům a přírodě obecně.“⁴

Elaine Pagels si při průzkumu pro knihu *Adam, Eve and the Serpent* (Adam, Eva a Had) povšimla, jak „hluboko jsou náboženské tradice zakořeněny ve struktuře našeho politického života, v našich institucích a v našem přístupu k lidské povaze“ a jak zásadně ovlivňují naše morální rozhodování.⁵ Jestliže vládnoucí náboženská tradice prohlašuje, že pouze Bůh a císař, jenž je zástupcem Boha na zemi, jsou nejvyšší, pak bude nemožné, aby si každý člověk sám učinil morální rozhodnutí, jak žít svůj život. Tyto možnosti bude muset mít uzákoněné. Existenci této nedůvěry vidíme v současném politickém rozruchu kolem ženské volby ohledně rození dětí.

Jestliže se má obecně za to, že lidé jsou ze své podstaty hříšní a mravně zkažení, pak neexistuje důvěra. Také existuje malý prostor, který by umožňoval změnu přístupu k nepřátelům. Mnozí politici v současnosti předvádějí tuto mentalitu při řešení situace na Blízkém východě. V reakci na kritiku přítomnosti amerických vojsk v této oblasti se vedoucí představitelé uchylují k mentalitě studené války, když říkají, že muslimové se nás pouze snaží obelstít, abychom přestali být ve střehu a mohli nás napadnout na naší vlastní půdě. Podle tohoto uvažování je důvěřování druhému neznalé, naivní nebo známkou slabosti.

Kristovo poselství, že každá lidská bytost – žena, muž i dítě – byla stvořena k obrazu Božímu, bylo pro kulturu, v níž

žil, velmi radikální. V Římské říši byly tři čtvrtiny lidí otroci nebo otrockého původu a Ježíš kázal, že tito lidé, nikoli pouze císař, jsou jedno s Bohem.⁶ Toto spojení božství a lidství mělo dalekosáhlé politické důsledky, a proto Ježíše zabili.

V patriarchálních vztazích, ať už politických, náboženských, či osobních, může být nahoře jen jeden člověk. Vždycky existuje vládnoucí a ovládaný. Dominantní osoba musí svého partnera či partnerku udržovat v podřízeném postavení, aby si zachovala moc. Vzniká tak specifický způsob uvažování, kdy jeden člověk očekává, že bude ovládat, a druhý očekává, že bude ovládaný. Pro takový typ uspořádání existuje prostorový model: když se týká dvou subjektů, vypadá jako houpačka, když se týká tří nebo více subjektů, vypadá jako pyramida.⁷

Ve většině pracovních situací existuje šéf, který ovládá vizi a myšlení firmy a najímá schopné spolupracovníky, kteří se zase rychle naučí předvídat, co šéf chce. Pyramidovou strukturu využívá také většina rodin: jeden dospělý dominuje a partner či partnerka a/nebo děti zjistí, jak vyhovět potřebám, rozkazům a náladám dominantního dospělého. Někdy je samozřejmě dominantní osobou dítě, které tyranizuje své rodiče. Mezi klasické příklady neměnných hierarchických pyramid patří armáda, katolická církev, většina korporací, škol a odborů. Ředitel jedné školy v Los Angeles nedávno na adresu svého učitelského sboru poznamenal, že by bylo snadnější přestěhovat hřbitov než přimět učitele, aby s ním spolupracovali.

Mary Ann Cejka píše o hříchu sexismu, který vytvořil tyto hierarchické pyramidy v naší kultuře, a sleduje kořeny těchto struktur a následné postoje. Podle jejího názoru nesahají ke křesťanství či judaismu, ale k Římské říši. Vyzývá k přechodu od hierarchie ke komunitě.

Marc Ellis z Maryknollského teologického semináře tvrdí, že hlavním posláním dnešních křesťanů, a to jak církve, tak i jednotlivců, je výzva ke konverzi od impéria ke společenství,

komunitě. To znamená vymanit se z pyramidy. Struktura komunity je kruh. Pohyb v kruhu probíhá snadno a nikoli na úkor druhých. Kruh jako celek je základní forma kola a jako takový je vhodnou sociální strukturou pro „poutnický lid“, lid na společné cestě. Lidé v kruhu mají rovnocennou perspektivu, mohou se vzájemně dívat do očí. Kruh usnadňuje odpovědnost.⁸

Perspektiva kruhu

Kruh je inkluzivní, nikoho nevyklučuje. Symbolem feminity je kruh, příkladem je děloha, nádoba a grál. Ženy tíhnou ke sdružování, rády jsou spřízněné, nápomocné a propojené. Vždycky dělaly věci spolu, třeba společně šijí, pletou, zavařují nebo hlídají děti v parku. Vzájemně se žádají o podporu a navzájem oslavují své úspěchy. „Ženy se vždy scházely v kruzích – tváří v tvář jako kolegyně, žádná nemá ‚nad‘ druhou moc či autoritu.“⁹

Riane Eisler v knize *Číše a meč, agrese a láska aneb Žena a muž v průběhu staletí* na základě informací z nedávných archeologických vykopávek Marije Gimbutas ukazuje, že celé společnosti byly založeny na modelu kruhu či kalichu, nikoli pyramidy či meče.¹⁰ Tyto společnosti byly příkladem partnerského modelu *společné vlády*, nikoli modelu *nadvlády*. Staroevropské neolitické společnosti v době mezi 7000 a 3500 lety před naším letopočtem byly civilizace, které měly komplexní náboženské a vládní instituce, používaly měď a zlato na nástroje a ozdoby, využívaly elementární písmo a vládla v nich rovnost pohlaví. Byly méně autoritářské a mírumilovnější než hierarchické společnosti.

Archeologická naleziště v Çatal Hüyük a Hacilaru v Turecku nevykazovala žádné poškození válkou či mužskou dominancí po časové období více než patnácti set let: „Důkazy vypovídají o obecně nestratifikované a v zásadě rovnostářské

společnosti bez zřetelných rozdílů založených na třídě či pohlaví.“¹¹

Marija Gimbutas zkoumala umístění obsahu hrobů na téměř všech známých prehistorických pohřebištích v Evropě a dospěla k závěru, že v neolitu existovala společnost, v níž si ženy a muži byli rovni. Píše: „Na pohřebišti ve Vinča-Belo Brdo, kde bylo 53 hrobů, nebyly mezi hroby mužů a žen patrné téměř žádné rozdíly co do bohatství předmětů. ... Co se týče role žen ve společnosti, důkazy z naleziště ve Vinče vyprávějí o rovnostářské a zjevně nepatriarchální společnosti. Totéž lze říci o varnské kultuře: nespatřuji žádnou hierarchii na patriarchální hodnotové škále maskulinity a feminity.“¹²

Existovaly indicie, že se jednalo o matrilineární společnost, v nichž se původ a dědictví sledovaly po matce a ženy měly klíčové úlohy ve všech aspektech života. „V modelech domácích svatostánek a svatyní, jakož i ve skutečných pozůstatcích svatyní jsou vyobrazeny ženy, které dohlíží na přípravu a provádění obřadů spojených s různými aspekty a funkcemi Bohyně. Na výrobu kultovních předmětů a votivních darů byla vynaložena obrovská energie. ... Nej kultivovanější staroevropské výtvoř – nejnádhernejší vázy, sochy atd., jež se nedochovaly – vytvořily ženy.“¹³ Sochy nalezené v paleolitických jeskyních, na širých anatolských pláních a na dalších nalezištích na Blízkém východě ukazují, že uctívání Bohyně bylo středobodem veškerého života. Z těchto sošek je patrné, že mytologické obrazy dobových náboženských ritů a feminní postavy a symboly zaujímaly na nalezištích ústřední postavení.“¹⁴

Neolitické umění vykazuje pozoruhodnou nepřítomnost zbraní, hrdinů, bitev, otroctví či vojenských opevnění. Nebyly to společnosti založené na dominanci. Ještě byly netknuté pozdější expanzí nomádských kmenů kurganové kultury, která uctívala krvelačné bohy. Bohyně měla rozhodující vliv na všechny aspekty života. Ve svatyních a domech, na vázách a hliněných soškách byly nalezeny symboly přírody – slunce,

voda, býci, ptáci, ryby, hadi, kosmická vejce, motýly a obrazy těhotné i rodící Bohyně.¹⁵ A jestliže ústřední náboženskou postavou byla rodící žena, a nikoli jako v naší době muž umírající na kříži, nebylo by nerozumné usuzovat, že ve společnosti stejně jako v umění vládla láska k životu – a nikoli strach ze smrti a smrt.“¹⁶

V těchto společnostech neexistovalo rozdělení mezi sekulárním a posvátným; náboženství byl život a život byl náboženství. V náboženstvích Bohyně byla hlavou svaté rodiny žena: Velká matka. V sekulární rodině se původ sledoval po matce a rodinné sídlo bylo matrilokální – muž šel bydlet ke klanu či rodině manželky.¹⁷ Nejednalo se však o matriarchát, muži i ženy byli dětmi Bohyně a „žádná polovina lidstva nestála výše než druhá a rozmanitost neznamenal podřadnost či nadřazenost“.¹⁸ Převažoval spíše přístup propojování, nikoli řazení, partnerství, nikoli dominance.

Marija Gimbutas píše: „Svět mýtů nebyl polarizovaný na mužský a ženský, jako tomu bylo u Indoevropanů a mnoha dalších kočovných a pasteveckých stepních národů. Oba principy se projevovaly bok po boku. Mužské božstvo [které často provázelo Bohyni] v podobě mladého muže nebo zvířecího samce zjevně potvrzuje a posiluje síly tvořivého a aktivního ženství. Neexistuje mezi nimi podřízenost: díky tomu, že se doplňují, se jejich moc zdvojnásobuje.“¹⁹

V zaznamenaných dějinách lidstva byly různé doby, kdy existovaly společnosti založené na partnerství, v nichž byly životodárné aspekty božství uctívány jako součást každodenního života a neexistovaly genderové rozdíly při provádění náboženských obřadů a každodenních činností. O tom, že tyto společnosti existovaly, víme nejen z paleolitického jeskynního umění v západní Evropě a pohřebních komor v Çatal Hüyük a Hacilaru, ale také z našich znalostí o minojské civilizaci na Krétě, o gnostických křesťanech, rané keltské kultuře, o kultuře původních obyvatel Ameriky a na Bali, abychom vyjmenovali jen některé z nich.

Duální povaha božství

Mircea Eliade psal o duální podstatě božství, kterou najdeme v mnoha náboženstvích, kde dokonce i ta nanejvýše feminní či maskulinní božstva byla androgynní. „Ať už se božstvo projevuje v jakékoli podobě, on či ona je vrcholná skutečnost, absolutní moc, a tato skutečnost, tato moc se nenechá omezovat žádnými atributy (dobro, zlo, muž, žena či cokoli jiného).“²⁰

Mary Ritchie Key v knize *Male/Female Language* (Mužská/ženská řeč) píše, že Aztékové, kteří neměli gramatický systém založený na rodu, věřili, že původem světa a všech lidských bytostí je jeden princip duální povahy. „Tato nejvyšší bytost měla mužskou i ženskou tvář. ... Tento bůh měl regenerační schopnost muže i ženy. Toto duální božstvo, Ome-teotl, mělo dva různé aspekty jediné nejvyšší bytosti. Ome = dva a teotl = bůh.“²¹

Elaine Pagels píše o gnostických evangeliích, dvaapadesáti textech, které napsali raní křesťané v období od prvního do čtvrtého století. V roce 1945 je objevil arabský zemědělec v Nag Hammádí v Horním Egyptě. Toto kacířské učení předkládá důkazy, že Ježíš Kristus hovořil o Bohu Matce a Bohu Otci. V Tomášově evangeliu Ježíš porovnává své pozemské rodiče, Marii a Josefa, se svou božskou matkou, Duchem svatým, a svým božským otcem, Otcem pravdy.²² Duch je zároveň Matka a Panna, choť a protějšek nebeského Otce. Ve Filipově evangeliu se o mystériu zrození Krista z panny hovoří jako o „onom záhadném spojení dvou božských sil, Otce všeho a Ducha svatého“.²³ Kromě věčného, mystického Ticha a Ducha svatého byla božská matka také charakterizována jako Sofia: moudrost, původní myšlenka. „Kromě toho, že je ,první stvořitelkou všeho‘, která dává vzniknout veškerému tvorstvu, rovněž osvěcuje lidské bytosti a činí je moudrými.“²⁴

Do roku 200 z hlavní křesťanské tradice vymizely v podstatě všechny feminní obrazy Boha. Existují však důkazy,

že do té doby ženy zastávaly v církvi mocenská postavení. „V gnostických skupinách, jako byli například valentiniáni, byly ženy považovány za rovné mužům; některé byly uctívány jako prorokyně, učitelky, potulné hlasatelky evangelia, duchovní, a možná dokonce i biskupky.“²⁵ Neplatilo to obecně, avšak Kléméns Alexandrijský, uctíváný otec egyptské církve, který se považoval za zastávce ortodoxní linie, ale byl v kontaktu s gnostickými skupinami, kolem roku 180 napsal: „... muži a ženy se stejnou měrou podílejí na dokonalosti a mají obdržet tytéž pokyny a zachovávat tutéž kázeň. Neboť pojmenování ‚lidstvo‘ je společné jak pro muže, tak pro ženy a pro nás v Kristu není mužství ani ženství.“²⁶

Kléménsův rovnostářský přístup naneštěstí nenašel mezi vedoucími představiteli církve v druhém století téměř žádné přívržence. Vědomí mužské hierarchie nebylo otevřeno rovnoprávnosti žen na sekulární ani teologické půdě. Edward Whitmont píše: „Zda zvítězí kreativní možnosti, nebo regresivní destrukce, nezáleží na povaze archetypu nebo mýtu, ale na přístupu a stupni vědomí.“²⁷ Kléméns shledal, že jeho názor, který se utvářel v kosmopolitní atmosféře v Alexandrii mezi vzdělanými a zámožnými příslušníky egyptské společnosti, nemá téměř žádný vliv na většinu křesťanských společenství roztroušených po Malé Asii, Řecku, Římě, afrických provinciích a Galii.²⁸

Keltské křesťanství

Semínko raného křesťanství vzklíčilo v různých oblastech podle kultury, v níž zapustilo kořeny. Raná keltská společnost byla kmenová a orientovala se na propojení spirituality se životem. Keltové věřili, že veškerý život vychází ze Zdroje a účelem života je žít v harmonii s neviditelnými sférami. Trojitá spirála, kterou nalezneme v keltském umění, odráží energii Trojné bohyně: kauzální svět, svět myšlení (mystický svět)

a hmotný svět. Jelikož toto božstvo se nacházelo v přírodě i v duši, přírodní svět byl považovaný za bránu k neviditelným sférám.

Do tohoto velmi plodného chápání mystérií přišla postava Ježíše Krista, který věděl, jak se mezi těmito dvěma světy pohybovat. Tato schopnost žít mystérium, přecházet mezi světy, již byla součástí keltského vědomí, takže ve střediscích vzdělanosti na celém keltském území byla postava Ježíše Krista s nadšením přijata. Keltský kříž se nikdy nesoústředil na Kristovu smrt, ale na schopnost pohybovat se mezi světy.

Keltské křesťanství zdůrazňovalo přímý individuální duchovní prožitek. Lidé byli povzbuzováni, aby jej vyjadřovali a prožívali, za podpory a rad přátel-spřízněných duší. Společenství bylo nehierarchické, hlavními duchovními poradci byli přátelé-spřízněné duše, a nikoli církevní autorita biskupů. Keltské křesťanství zahrnovalo feminitu, rozvíjení intuice a nabádalo k smyslovému prožívání života. Smyslové emoce byly chápány jako moudrost těla a lidské tělo nemohlo být nikdy považováno za špatné a zlé. Obrovský důraz byl kladen na učení a pochopení, že lidské bytosti mají skrze svobodnou vůli schopnost žít podle záměru přírody.

Jelikož keltská společnost byla kmenová, sociální model ve střediscích vzdělanosti byl decentralizovaný. Autorita tkvěla ve skupině a abatyše či opat měli úlohu zkušeného terapeuta. Velmi se to podobá praxi zenového buddhismu. Keltští křesťané věřili, že duch se projevuje v pětiúrovňovém interakčním energetickém poli bez hierarchie: světy hornin, rostlin, zvířat, lidí a andělů byly vzájemně propojeny.

Toto pětiúrovňové energetické pole se pro mě stalo živoucí skutečností, když jsem s Vivienne Hull studovala keltské křesťanství na ostrově Iona ve Skotsku. Tento nádherný ostrov je „velmi tenké místo“, tedy místo, kde lze přecházet mezi světy, kde si člověk uvědomuje, že se ho dotýkají neviditelné sféry.

V keltské křesťanské církvi měly ženy rovnoprávné postavení s muži. Cestovaly jako kazatelky po celých Britských ostrovech a zastávaly významné postavení. Svatá Brigita byla v pátém století abatyší kláštera v Kildare, starala se o posvátný oheň spojený s keltským svátkem Beltain, a tuto funkci vykonávalo i jedenáct jejích dětí. Oheň hořel až do jedenáctého století, kdy jej biskup na rozkaz z Říma uhasil. Navzdory cenzuře římskokatolické církve keltské křesťanství nikdy neztratilo své zaměření na feminitu, přírodu, mystiku a intuici. Keltští křesťané cítili, že náboženství odtržené od feminity je odtrženo od země. Keltské křesťanství vzkvétalo tisíc let a nyní opět dochází k jeho rozkvětu. Klade otázku nás všech: „Jsme ochotni přebývat na okraji a pohybovat se mezi světy?“²⁹

Svět nyní stojí před mnoha náročnými přechody a změnami a lidé ze všech zemí mají obavy o celou naši planetu a o stav pozemského společenství. Existuje naléhavá potřeba obnovit duchovní vizi v samotném nitru našeho života. Se vstupem do roku 2020 se navracejí mnohá prastará učení, která uctívají propojenost hmoty a ducha, těla a mysli, přírody a posvátna, lidství a božství. Tyto prastaré pravdy ožívují například mayské a původní americké náboženské tradice, tibetský buddhismus, spiritualita Stvoření a uctívání Bohyně.

Kruh jako model pro život

Kruh je nejčistší, nejjednodušší, všeobjímající tvar.³⁰ Je to první tvar, který nakreslí dítě, tvar, který se donekonečna opakuje v přírodě. Má harmonii, skýtá útěchu, je transformační. Kruh nemá začátek ani konec. „Nic není vyloučeno, všechno nalézá své místo a je chápáno jako nedílný aspekt celého procesu.“³¹ Když sedíme v kruhu s ostatními, všichni jsou si rovni a jsou propojeni. Nikdo nemá moc, ta je sdílená a není zde místo pro sebestřednost. Jelikož jsou všichni

vzájemně propojení a význam odvozují pouze skrze vztah kruhu, vize každého člověka se proměňuje, jak se utváří kruh. V kruzích se dějí kouzla. Kruh je objetí dávání a přijímání, učí nás o bezvýhradné lásce.

„Prvotní mandalou byl bezpochyby kruh nakreslený na zemi. Vystoupením z tohoto kruhu se zasvěcenec pohyboval ve světě magie, v němž byl pouhým jazykem země zpívající svou píseň hvězdám. Kolo času se navrácí. Magický kruh je znovu nakreslen.“³²

Nedávno jsem měla příležitost zúčastnit se pětidenního retreatu pro maturanty, kde jsme jako hlavní formu komunikace využívali kmenovou radu původních obyvatel Ameriky. Na radě sedíme v kruhu a předáváme si „mluvící hůl“. Může hovořit pouze osoba, která drží tento rituální předmět, a ostatní členové kruhu naslouchají srdcem. Vstupujeme do rituálního prostoru a času.

Tématem rady byly vztahy mezi muži a ženami. Vešli jsme do období bezčasého času, v němž se transformovaly postoje všech zúčastněných k tomuto ožehavému tématu. V průběhu výměny názorů jsem si uvědomila, že tento kruh je mocný prostředek, kterým mohou ženy a muži změnit svůj přístup k sobě i druhým, hovořit a vzájemně si naslouchat srdcem.

Slyšeli jsme bolest dospívající dívky, kterou otec pohlavně zneužíval, a její následné rozhořčení na všechny muže, že nezastaví skryté i zjevné zneužívání žen. Vinila za to všechny přítomné muže. Chlapci reagovali na její obvinění vlastním rozhořčením a znechucením nad necitelností a urážkami některých mužů, jejichž jediná moc je založena na útlaku druhých. Rovněž vyjadřovali vlastní strach a zahanbení, že nevěděli, jak mají zasáhnout, a obavy, že budou označeni za násilnické a surové muže. Jejich pocity nedostatečnosti byly zcela očividné.

Dívky vyjadřovaly svou zlost nad sexuálním obtěžováním na ulici a strach o svou bezpečnost. Chlapci hovořili o svých nejistotách ohledně fyzického těla, o nutnosti splňovat

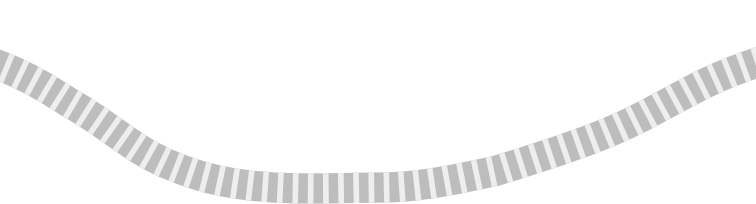
požadavky machistického mužského obrazu v této kultuře a o tom, že nevědí, jak se chovat k dívkám, aniž by se od nich očekával sexuální výkon. Dívky mluvily o tom, jak jsou ve škole neustále posuzovány na základě svého vzhledu a těla a jak musejí být inteligentnější než jejich spolužáci, aby se jim na hodině dostalo pozornosti. Chlapci popisovali, jakou bolest a frustraci prožívají, když se jejich kamarádi chvástají svými sexuálními avantýrami s dívkami, které jsou jejich kamarádky. Dívky i chlapci říkali, že mají strach z odloučení od rodiny a přátel, až po maturitě odejdou ze školy.

Bylo zde mnoho slz a mnoho napjatých okamžiků. Mladí lidé se zlobili, že o nich druzí mají zkreslené představy. Vyjadřovali obavy, že muži a ženy nikdy nebudou žít v harmonii, když mezi nimi vládne takové nejasnosti a nepochopení, často vůbec nevyslovené. Slyšeli jsme předsudky, jaké vůči sobě lidé chovají ohledně rasy, věku nebo sexuální orientace. Vládlo naprosté ticho, všichni upírali pozornost k osobě, která právě držela mluvící hůl. Nikdo, kdo odešel z tohoto kruhu, nezůstal nezměněný.

V noci jsem pak měla sen o naší radě. Do dveře vklouzl had a doplazil se do středu kruhu. Nikdo se nehýbal, všichni jsme mlčky pozorovali hada. Obkroužil skupinu a pomalu pohlédl na každého jednotlivce, občas se zastavil, aby se zadíval déle. Nakonec spočinul zrakem na mně, hleděl na mě upřeně, možná dokonce skrze mě. Otevřel ústa a řekl jediné slovo, ale s takovým důrazem, že jsem mu okamžitě porozuměla. „Transformace,“ zasyčel.

Tato rada mi dodala velkou naději. Jestliže se středoškolští studenti dokážou sejít v kruhu se staršími a pozorně naslouchat strachu, hněvu, radosti, zoufalství a naději každého jednotlivce, pak možná tito dospívající a děti, které přijdou po nich, budou schopni vyléčit hřích duality. Tyto děti se učí soucítění, učí se vzájemně přijímat, vážit si péče a sounáležitosti, nikoli dobývání a nadvlády. Učí se, že všichni jsme v zásadě jedno a totéž.

Soucítění, které jsme společně prožívali, každému z nás umožní, aby se přiblížil k pochopení diverzity, místo aby se jí cítil ohrožený. Jsem přesvědčena, že ženy hluboce ovlivňují kritické množství. Jak každá z nás léčí svou feminní a maskulinní povahu, měníme vědomí na planetě od závislosti na utrpení, konfliktu a nadvládě k potřebě sounáležitosti, léčení, rovnováhy a spolu-bytí. Je zapotřebí, aby ženy vnesly do světa více vědění, více *pradžňá*, aby napravily nerovnováhu. Jsme „poutnický lid“. Jsme společně na cestě, abychom se naučili ctít a zachovávat důstojnost všech viděných i neviděných forem života, v tom spočívá naše hrdinská síla.

Závěr

Starý příběh je u konce a mýtus hrdinské výpravy zahájil nový obrat na evoluční spirále. Hledání „druhé“, pocty, úspěchu, slávy a bohatství, svých pěti minut slávy už není podstatné. Toto scestné hledání si vyžádalo příliš velkou daň na těle a duši ženy a na buněčné struktuře Matky Země.

Dnešní hrdinka musí využívat meč rozlišování, aby odťala vazby ega, která ji poutají k minulosti, a zjistila, co slouží její duši. Musí se zbavit odporu k matce, odložit obviňování a idolizaci otce a najít odvahu střetnout se s vlastní temnotou. Musí sama pojmenovat a přijmout svůj stín. Žena prozařuje tyto temné, šeré prostory ve svém nitru meditací, uměním, poezií, hrou, rituálem, vztahem a rytím hlíny.

Slovo hrdinka (*heroine*) má mnoho významů a žena, která nese tento titul, měla mnoho podob. Byla dáma v nesházích, která čeká na záchranu od rytíře ve zlaté zbroji, valkýra na okřídleném oři vedoucí svá vojska do boje, umělkyně, která o samotě maluje v poušti kosti, drobná jepťiška, která léčí rány chudých v Kalkatě, i supermáma, která zvládá práci i výchovu dětí. Hrdinka s každou další generací měnila tvář ženy.

Úkolem současné hrdinky je vydolovat zlato a stříbro ve vlastním nitru. Musí si vybudovat pozitivní vztah se svým vnitřním Mužem se srdcem a najít hlas své Moudré ženy, aby vyléčila odcizení od posvátné feminity. Díky tomu, že ctí své tělo, duši i mysl, zacelí rozštěp v sobě i v naší kultuře. Dnešní

ženy získávají odvahu vyjádřit svou vizi, sílu stanovit meze a ochotu novým způsobem převzít odpovědnost za sebe a druhé. Připomínají lidem jejich kořeny, potřebu žít uvědoměle a povinnost zachovat život na Zemi.

Ženy jsou tkadleny; proplétáme se s muži, dětmi a jedna s druhou, abychom chránily síť života.

Ženy jsou stvořitelky; rodíme mláďata a děti svých snů.

Ženy jsou léčitelky; známe záhady těla, krve a ducha, neboť jsou jedno a totéž.

Ženy jsou milenky; radostně se objímáme navzájem, objímáme muže, děti, zvířata a stromy, srdcem nasloucháme jejich vítězstvím a trápením.

Ženy jsou alchymistky; odhalujeme kořeny násilí, zkázy a znešvěcení ženskosti a proměňujeme zranění kulturou.

Ženy jsou ochránkyně duše Země; vynášíme temnotu z úkrytu a ctíme neviděné sféry.

Ženy jsou potápěčky; pronikáme do hlubin mystérií, kde je bezpečno, nádherno a kde to překypuje novým životem.

Ženy jsou pěvkyně, tanečnice, věštkyne a básnířky; vzýváme Matku Kálí, aby nám na naší cestě životem pomohla rozpomenout se, kdo jsme.

Kálí, buď s námi.

Násilí, zkázo, přijmi naši poctu.

Pomoz nám vynést tmu na světlo,

vyzvednout bolest, hněv,

kde bude vidět, co jsou –

protiváha naší zranitelné, bolestné lásky.

Dej zběsilý hlad tam, kam patří,

do aktu stvoření,

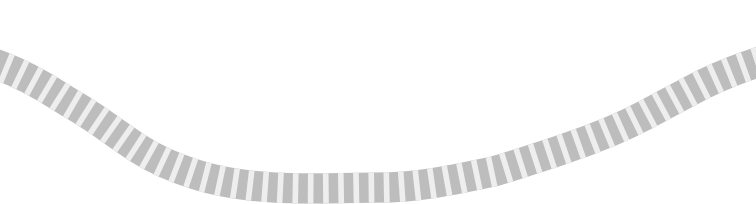
surové síly, která kuje rovnováhu

mezi nenávistí a láskou.

Pomoz nám být těmi, jež stále doufají,
zahradnicemi ducha,
které vědí, že bez tmy
se nic nezrodí,
stejně jako beze světla
nic nepokvete.

Měj na paměti kořeny,
ty, temná Kálí,
strašlivá sílo.¹

— MAY SARTON

Poděkování

Tato kniha je dílem mnoha žen, s nimiž jsem byla společně na cestě. Ráda bych vyjádřila svůj vděk především ženám z mých ženských skupin v uplynulých dvanácti letech. Prošly jsme spolu všemi fázemi cesty, fungovaly jsme jako spojenkyně, souputnice, léčitelky i lidožravé obludy, a nakonec se z nás stalo štěbetavé hejno stařen.

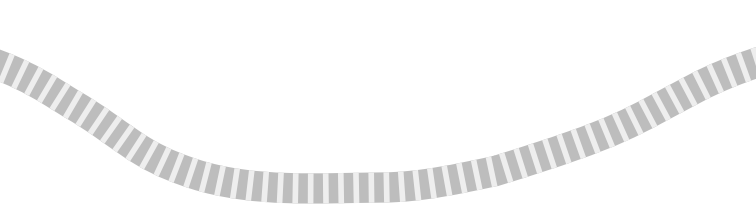
Od účastnic a účastníků mých workshopů a kurzů o cestě hrdiny a hrdinky jsem se poučila, jaké jsou jemné rozdíly mezi mužskou a ženskou cestou. Děkuji především těm mužům a ženám, kteří se vydali na cestu vyléčení svého feminního zranění. Jsem vděčná, že jsem mohla sdílet cesty žen, které jsem vedla při hledání vizí, na terapii, svých přítelkyň a žen z mé rodiny. Obzvláště děkuji ženám, které mi velkoryse dovolily převyprávět v této knize své sny a příběhy.

Z hloubi srdce děkuji Gildě Frantz, že mi byla nablízku a podněcovala proces mé tvůrčí cesty. Vedla mě, abych se zbavila závislosti na starém hrdinském modelu, a pomohla mi zacelit rozštěp mezi matkou a dcerou.

Mé díky patří všem lidem, s nimiž jsem při přípravě této knihy vedla rozhovory: Josephu Campbellovi, který stál u jejího zrodu, a umělkyním a básnířkám, jejichž dílo hluboce vyjadřuje zaujetí pro obnovení síly a krásy feminity. Děkuji též skupině Impossible Women, s kterou jsem jako první sdílela svůj diagram hrdinčiny cesty.

Na přípravě tohoto rukopisu se podílelo několik lidí: moje dcera Heather, která působila jako moje asistentka – dělala rešerše, psala poznámky, redigovala text a celkově udržovala dobrou náladu; Jeffrey Herring, který vypátral držitele autorských práv; a můj partner Bill Dial. Zaměstnanci Jungovy knihovny v Los Angeles mi velkoryse věnovali čas a poskytli pomoc.

Zvláštní poděkování patří mé redaktorce Emily Hilburn Sell z nakladatelství Shambhala Publications. Při závěrečné práci na této knize jsme se spolu hodně nasmály. Vážím si jejího humoru, praktické moudrosti a počátečního nadšení pro tento projekt. Ráda bych poděkovala za spirituální podporu, které se mi neustále dostávalo od Velké matky při objasňování cesty této hrdinky. Její obraz mám na svém počítači v mnoha podobách: Matka Medvědice, Kuan-jin, Afrodíté Mořská, Nút a Mahuika. A na závěr děkuji ženám ze své ženské rodové linie za jejich keltskou sílu, písně, vyprávění a oddanost neviditelným sférám.

Poznámky

Úvod

- 1 Joseph Campbell, rozhovor s autorem, New York, 15. září 1981.
- 2 Truitt A. 1982. *Daybook: The Journal of an Artist*. New York: Penguin Books, 110.
- 3 Campbell J. 1949. *The Hero with a Thousand Faces*. Bollingen Series 17. Princeton: Princeton University Press. Česky: *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Portál 2000. Přel. H. Loupová.
- 4 Rozhovor s J. Campbellem.
- 5 Tamtéž.
- 6 Starhawk. 1982. *Dreaming the Dark: Magic, Sex and Politics*. Boston: Beacon Press, 47. Česky: *Snění temnoty. Magie, sex a politika*. Praha: Malvern 2015. Přel. M. Hrbková-Bidlová.
- 7 L'Engle M. 1987. *Shake the Universe*. Ms 7–8, 182–185.
- 8 Kelly R. 1989. *Lot's Wife*.

1. kapitola

Odtržení od femininity

- 1 Lerner Goldhor H. 1988. *Women in Therapy*. New York: Harper & Row, 230.
- 2 Young-Eisendrath P., Wiedemann F. 1987. *Female Authority: Empowering Women through Psychotherapy*. New York: Guilford Press, 4.
- 3 Campbell J. 1949. *The Hero with a Thousand Faces*, 337. Česky: *Tisíc tváří hrdiny: Archetyp hrdiny v proměnách věků*. Praha: Portál, 2000, 308. Přel. H. Loupová.

- 4 Výrazy *feminita* (*feminine*; též překládáno jako *femininita* nebo *ženskost*) a *maskulinita* (*masculine*; též překládáno jako *mužskost*) se používají pro popis způsobů bytí, jako neodmyslitelné principy lidské existence, ztělesňované ženami i muži. Netýkají se genderu. Západní kultura *feminní* překroutila, aby vyjadřovalo ženu/slabost, a stejně tak *maskulinní*, aby vyjadřovalo muže/sílu. Místo toho by se tato slova měla týkat kontinua atributů, které jsou nedílnou součástí všech lidí bez omezení genderu. Snahou ženy je identifikovat si své způsoby bytí bez omezení, která vnucují slova, jako je *feminní* a *maskulinní*.
- 5 Birkauser-Oeri S. 1988. *The Mother: Archetypal Image in Fairy Tales*. Toronto: Inner City Books, 14.
- 6 Lerner Goldhor H. *Women in Therapy*, 58.
- 7 Pearson C., Pope K. 1981. *The Female Hero in American and British Literature*. New York: R. R. Bowker Co., 105.
- 8 Tamtéž.
- 9 Carlson K. 1989. *In Her Image: The Unhealed Daughter's Search for Her Mother*. Boston/Shafesbury: Shambala Publications, 55.
- 10 Pearson, C., Pope, K. *The Female Hero*, 120.
- 11 Young-Eisendrath, P., Wiedemann, K. *Female Authority*, 45.
- 12 Tamtéž, 24.
- 13 Rich A. 1976. *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*. New York: Bantam Books, 246–247.
- 14 Walker B. G. 1983. *The Woman's Encyclopedia of Myths and Secrets*. San Francisco: Harper and Row.
- 15 Viz Gimbutas M. 1982. *Goddesses and Gods of Old Europe*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press; Stone M. 1978. *When God Was a Woman*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.
- 16 Výraz *matrofobie* (*matrophobia*), který poprvé použila básnířka Lynn Sukenick, je strach ženy, že se stane svou matkou, nikoli že je jako svá matka. Viz Rich, *Of Woman Born*, 237.
- 17 Rich A. *Of Woman Born*, 218.
- 18 Lerner Goldhor H. *Women in Therapy*, 182.
- 19 Tamtéž.
- 20 Pearson C. 1986. *The Hero Within*. San Francisco: Harper & Row, 196.

- 21 Cheri Gaulke, interview s autorkou, Los Angeles, Kalifornie, 23. října 1986.
- 22 Tamtéž.
- 23 Podle studie, kterou v únoru roku 1989 provedla Rand Corporation a jejíž výsledky vyšly v článku *Women Narrowing Wage Gap, but Poverty Grows, Study Finds* (Rozdíly v platech mezi ženami a muži se snižují, ale chudoba roste, jak zjistila studie; *Sacramento Bee Final*, 8. února 1989), platy všech pracujících žen v USA se od roku 1980 do roku 1986 oproti platům mužů zvýšily z 60 na 65 procent. Ve věkovém rozmezí od dvaceti do čtyřiaadvaceti let se platy žen zvýšily ze 78 procent platů mužů na 86 procent. Střízlivý odhad předpovídal, že do roku 2000 budou ženy vydělávat 74 procent platu mužů. Chudoba je okolnost, kterou s větší pravděpodobností zažívají ženy, protože mají nižší platy a protože v neúplných rodinách (s jedním rodičem) je hlavou rodiny matka samoživitelka. V roce 1940 měla jen jedna z deseti rodin jako hlavu domácnosti ženu. V roce 1980 však už bylo toto číslo o 40 procent vyšší – byla to téměř jedna ze sedmi rodin. Ženy tvořily 62 procent chudých dospělých. Rozdíl mezi výdělečnou schopností žen a mužů nezpůsobil ve statistikách o chudobě diferenciaci podle pohlaví, pokud rodiny zůstávaly úplné. Tato ochrana skončila se zvýšeným výskytem rozvodů a nesezdaných rodičů, což mělo za následek nárůst počtu neúplných rodin (jen s jedním rodičem).

Socioložka Arlie Hochschild ve studii, která sledovala pracující rodiče a revoluci v domácnosti a vyšla v roce 1989 pod názvem *The Second Shift* (Druhá směna; New York: Viking), zjistila, že ženy vykonávají většinu povinností v domácnosti a zastávají většinu výchovy dětí, což vlastně znamená, že se snaží v jednom čtyřiaadvacetihodinovém dni zvládnout dvě práce na plný úvazek. Podle výpočtů nashromážděných za období osmi let zjistila, že průměrné americké ženy v sedmdesátých a osmdesátých letech pracovaly každý týden zhruba o patnáct hodin déle než muži. To za celý rok představuje měsíc čtyřiaadvacetihodinovek navíc. Pouze ženy, které vydělávaly víc než jejich manželé, vykonávaly méně než polovinu domácích prací.

- 24 Dallet J. O. 1988. *When the Spirits Come Back*. Toronto: Inner City Books, 27.
- 25 Young-Eisendrath, P., Wiedemann, K. *Female Authority*, 63.
- 26 Carlson, K. *In Her Image*, 77.

2. kapitola

Identifikace s maskulinitou

- 1 Schmidt L. W. 1983. How the Father's Daughter Found Her Mother. *Psychological Perspectives* 14:1, 9–19.
- 2 Mackay K. 1983. How Fathers Influence Daughters. *Los Angeles Times*, 6. dubna 1983.
- 3 Tamtéž.
- 4 Tamtéž.
- 5 Tamtéž.
- 6 Tamtéž.
- 7 Tamtéž.
- 8 Leonard Schierse L. 1982. *The Wounded Woman*. Boston: Shambala Publications, 113–114.
- 9 Mackay K. How Fathers Influence Daughters.
- 10 Bolen Shinoda J. 1984. *Goddesses in Everywoman: A New Psychology of Women*. San Francisco: Harper and Row, 7. Česky: *Bohyně v každé ženě: Silné archetypy v životě žen*. Praha: Fontána 2017. Přel. L. Hornová.
- 11 Making It, L. A. *Times Magazine*, 4. prosince 1988, 72–74.
- 12 Young-Eisendrath P., Wiedemann K. *Female Authority*, 49.
- 13 Pearson C., Pope K. *The Female Hero*, 120.
- 14 Carroll L. 1960. *Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass*. New York: New American Library, 165. Česky: *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*. Praha: Albatros, 1983, 149. Přel. H. a A. Skoumalovi.
- 15 Pearson C., Pope K. *The Female Hero*, 123.
- 16 Leonard Schierse L. *The Wounded Woman*, 17.
- 17 Mackay K. How Fathers Influence Daughters.
- 18 Pearson C. *The Hero Within*, 125–126.

3. kapitola

Cesta zkoušek

- 1 Mackay K. How Fathers Influence Daughters.
- 2 Lerner Goldhor H. *Women in Therapy*, 159.
- 3 Tamtéž, 162.
- 4 Friedan B. 1981. *The Second Stage*. New York: Summit Books, 219.
- 5 Pearson C., Pope K. *The Female Hero*, 66.
- 6 Tamtéž, 255.
- 7 Young-Eisendrath P., Wiedemann K. *Female Authority*, 119.
- 8 Pearson C., Pope K. *The Female Hero*, 143.
- 9 Příběh Psýché a Eróta je převzat z knihy Roberta A. Johnsona *She: Understanding Feminine Psychology*, San Francisco: Harper & Row, 1977, 5 –22.
- 10 Johnson R. *She*, 23.
- 11 Tamtéž, 69.

4. kapitola

Pozlátko úspěchu

- 1 Making It, L. A. *Times Magazine*, 4. prosince 1988, 72–74.
- 2 Friedan B. *The Second Stage*, 219.
- 3 Tamtéž, 113.
- 4 Luke H. M. 1981. *Woman, Earth and Spirit: The Feminine in Symbol and Myth*. New York: Crossroad Publishing Co., 8.
- 5 Kolbenschlag M. 1979. *Kiss Sleeping Beauty Goodbye*. San Francisco: Harper & Row, 83.

5. kapitola

Silné ženy dokážou říct ne

- 1 Citováno in: *Fueling the Inner Fire: A Conversation with Marti Glenn, Venus Rising* 3: 1 (1989).
- 2 Green R. L. 1961. *Heroes of Greece and Troy*. New York: Walck, 222.
- 3 Tamtéž, 222–223.

- 4 Christ C. P. 1987. *Laughter of Aphrodite*. San Francisco: Harper and Row, 97–98.
- 5 Tamtéž, 98–99.
- 6 Tamtéž, 99.
- 7 Russell John. *New York Times*, rubrika Arts and Leisure, únor 1981. Citováno in Friedan, *The Second Stage*.
- 8 Výňatky z workshopu s Jean Shinoda Bolen in *The Journey of the Heroine, Venus Rising* 3: 1 (1989).
- 9 Perera Brinton S. 198. *Descent to the Goddess*. Toronto: Inner City Books, 8. Česky: *Sestup k bohyni*. Brno: Emitos – Nakladatelství Tomáše Janečka, 2002, 8. Přel. M. Stinglová. Znění publikovaného překladu: „... sestoupit k duchu Velké bohyně, neboť podstatný díl ženské síly a citu dřímá ve vyhnanství v podsvětí již celých pět tisíc let“.

6. kapitola

Iniciace a sestup k bohyni

- * Publikovaný český překlad: *Střípky písně*. Praha: Maťa, 2005. Přeložil Luboš Snížek.

že prý se tu pořád skrýváte, snad
v hlubinách země nebo na
nějaké posvátné hoře, že prý
(pořád) chodíte mezi lidmi a píšete znamení
do vzduchu, do písku, varovně vetkáváte
pokřivený obraz našeho vykoupení, úzkostné,
rozháznuté. Opatrné. Vstupujete mezi hrnky,
poodstupujete od křišťálu, léčíte svatým žářem svých
temných očí, že prý v džungli
odhalujete zelenou tvář a modrou nosíte
ve sněhu, asistujete u porodů,
točíte se kolem našich mrtvých, našeho naříkání, šoustání,
objímání
naší únavy, pořád se tu skrýváte, mumláte
v jeskyních, vari, vari a vetkáváte
útek naší naděje, spínáte ruce
proti zlu ve hvězdách, ach, déšť,

jedu na nás, kyselina, která se pije čistá,
budíte nás jako děti z noční můry, dáváte
náhubek hltounům, jimž nemohu přijít na jméno,
okovaným lidem, kteří šlapou
po celé naší podstatě a zadupávají tělo
do bažin

- 1 Reis P. 1988. The Goddess and the Creative Process. In Wynne P. *The Womanspirit Sourcebook*, San Francisco: Harper and Row, str. 181.
- 2 Walker B. G. 1987. *The Sceptical Feminist*, San Francisco: Harper and Row, 117.
- 3 Tamtéž, 122.
- 4 Stone M. 1978. *When God Was a Woman*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 219.
- 5 Walker B. G. *The Sceptical Feminist*, 133.
- 6 Walker B. G. 1983. *The Woman's Encyclopedia of Myths and Secrets*. San Francisco: Harper and Row, 218–219.
- 7 Tamtéž, 219–220.
- 8 Tamtéž, 220.
- 9 Boer C. (překl.) 1979. The Hymn to Demeter. In: *Homeric Hymns*. Texas: Irving, 89–135. Česky: Hymnus na Démétro. *Homérské hymny: Válka žab a myší*. Praha: SNKLHU, 1959. Přel. O. Smrčka, str. 21–39.
- 10 Bolen Shinoda J. 1984. *Goddesses in Everywoman: A New Psychology of Women*. San Francisco: Harper and Row, 169–171. Česky: *Bohyně v každé ženě: Silné archetypy v životě žen*. Praha: Fontána 2017. Přel. L. Hornová.
- 11 Luke H. M. *Woman, Earth and Spirit*, 56.
- 12 Downing C. 1981. *The Goddess*. New York: Crossroad Publishing Co., 48.
- 13 Luke H. M. *Woman, Earth and Spirit*, 65.
- 14 Jung C. G. 1949. Psychological Aspects of the Kore. In: Jung C. G., Kerenyi K. *Essays on a Science of Mythology*. New York: Pantheon Books.
- 15 Luke H. M. *Woman, Earth and Spirit*, 57.
- 16 Tamtéž, 54.
- 17 Tamtéž, 64.

- 18 Perera Brinton S. 1981. *Descent to the Goddess*. Toronto: Inner City Books, 9–10. Česky: *Sestup k bohyni*. Brno: Emitos – Nakladatelství Tomáše Janečka, 2002, 9–11. Přel. M. Stinglová.
- 19 Tamtéž, 59. Česky 74.
- 20 Tamtéž, 23. Česky 29.
- 21 Tamtéž, 24. Česky 29.
- 22 Tamtéž, 40. Česky 50.
- 23 Tamtéž, 67. Česky 84.
- 24 Tamtéž, 70. Česky 87.
- 25 Tamtéž, 78. Česky 99.
- 26 Tamtéž, 81. Česky 102.
- 27 Tamtéž, 90. Česky 113.
- 28 Tamtéž, 94. Česky 118.
- 29 Tamtéž, 91. Česky 114.

7. kapitola

Naléhavá touha znovu nalézt spojení s feminitou

- 1 Bolen Shinoda J. 1988. *Intersection of the Timeless with Time: Where Two Worlds Come Together*. Projev na výroční konferenci ATP, Monterey, Kalifornie, 6. srpna 1988.
- 2 Christ C. P. 1987. *Laughter of Aphrodite*. San Francisco: Harper and Row, 124.
- 3 Bolen Shinoda J. ATP.
- 4 Markale J. 1986. *Women of the Celts*. Rochester, VT: Inner Traditions International, 99.
- 5 Tamtéž.
- 6 Tamtéž, 96.
- 7 Johnson B. 1988. *Lady of the Beasts*. San Francisco: Harper and Row.
- 8 Markale J. *Women of the Celts*, 100.
- 9 Sharkey J. 1975. *Celtic Mysteries: The Ancient Religion*. New York: Themes and Hudson.
- 10 Woodman M. 1985. *The Pregnant Virgin: A Process of Psychological Transformation*. Toronto: Inner City Books. Česky: *Těhotná panna: Hledání vlastní identity*. 2. vydání. Praha: Alpha Books, 2019. Přel. J. Růžička.

- 11 Tamtéž.
- 12 In: Murdock M. 1989. *Changing Women: Contemporary Faces of the Goddess*. *Women of Power* 12, 43.
- 13 von Franz M.-L., Hillman J. 1971. *Jung's Typology: The Inferior Function and the Feeling Function*. Dallas: Spring Publications.
- 14 Travers P. L. 1986. Out from Eden. *Parabola* 11:3.
- 15 Vietnamský buddhistický mnich Thich Nhat Hanh učí jednoduchou meditaci dechu a úsměvu.
- 16 Moon S. 1984. *Changing Woman and Her Sisters*. San Francisco: Guild for Psychological Studies, 139.
- 17 Tamtéž, 136–138.
- 18 Tamtéž 138.
- 19 Colleen Kelly, rozhovor s autorkou, Point Reyes, Kalifornie, 1. listopadu 1986.
- 20 Klein M., Klein A. 1975. *Käthe Kollwitz: Life in Art*. New York: Schocken Books, 104.
- 21 Tamtéž, 82.
- 22 Tamtéž, 92.
- 23 Luisah Teish, rozhovor s autorkou, Los Angeles, Kalifornie, 7. listopadu 1986.
- 24 Moon, S. *Changing Woman*, 157–158.
- 25 Tamtéž, 169.
- 26 Jenks K., *Changing Woman*, 209. In: Klah H., Wheelwright M. 1942. *Navajo Creation Myths*. Santa Fe, NM: Museum of Navajo Ceremonial Art, 152.
- 27 Joan Sutherland, rozhovor s autorkou, Malibu, Kalifornie, 6. února 1986.
- 28 Murdock M. *Changing Women*, 44.
- 29 Nancee Redmond, bez názvu, 10. prosince 1986.

8. kapitola

Zacelení rozštěpu mezi matkou a dcerou

- 1 Dallett J. O. 1988. *When the Spirits Come Back*. Toronto: Inner City Books, 32.
- 2 von Franz, Hillman, *Jung's Typology*, 113–114.
- 3 Tamtéž.

- 4 Rothenberg R.-E. 1983. The Orphan Archetype. *Psychological Perspectives* 14:1.
- 5 Schmidt L. W. 1983. How the Father's Daughter Found Her Mother. *Psychological Perspectives* 14:1, 10.
- 6 Tamtéž, 18.
- 7 Fleming P. C. 1984. Persephone's Search for Her Mother. *Psychological Perspectives* 15:2, 143.
- 8 Tamtéž, 144–147.
- 9 Paris G. 1986. *Pagan Meditations*. Dallas: Spring Publications, 167.
- 10 Tamtéž, 178.
- 11 Informace o ženských setkáních viz Wynne P. *The Womanspirit Sourcebook*.
- 12 Paris G. *Pagan Meditations*, 175.
- 13 Flor Fernandez, rozhovor s autorkou, Venice, Kalifornie, 14. října 1989.
- 14 Schorer M. 1960. The Necessity of Myth. In: Murray H. A. (ed.). *Myth and Mythmaking*. Boston: Beacon Press, 355.
- 15 Robinson H. (ed.) 1988. *Visibly Female: Feminism and Art Today*. New York: Universe Books, 158.
- 16 Lauter E. 1984. *Women as Mythmakers: Poetry and Visual Art by Twentieth-Century Women*. Bloomington: Indiana University Press, 170.
- 17 Tamtéž, 1.
- 18 Tamtéž.
- 19 Nancy Ann Jones, rozhovor s autorkou, Los Angeles, Kalifornie, 10. srpna 1988.
- 20 Tamtéž.
- 21 Mayumi Oda, rozhovor s autorkou, částečně citováno in: Murdock, *Changing Women*, 45.
- 22 Tamtéž.
- 23 Buffie Johnson, rozhovor s autorkou, Venice, Kalifornie, 18. února 1986.
- 24 Tamtéž.
- 25 Griffin S. 1978. This Earth: What She Is to Me. In: *Woman and Nature: The Roaring Inside Her*. New York: Harper and Row.
- 26 Woodman M. *The Pregnant Virgin*, 10. Česky: *Těhotná panna*, Alpha Books 2019. Překlad Jiří Růžička.

9. kapitola

Nalezení vnitřního Muže se srdcem

- 1 Bolen Shinoda J. ATP.
- 2 Whitmont E. C. 1988. *Return of the Goddess*. New York: Crossroad Publishing, 155.
- 3 *Los Angeles Times*, 29. května 1989.
- 4 Whitmont E. C. *Return of the Goddess*, 172.
- 5 Pearson, *The Hero Within*, 125.
- 6 Birkhauser-Oeri S. 1988. *The Mother: Archetypal Images in Fairy Tales*. Toronto: Inner City Books, 121.
- 7 Luke H. M. *Woman, Earth and Spirit*, 63.
- 8 Singer J. 1989. A Silence of the Soul: The Sadness of the Successful Woman. *The Quest*, 32.
- 9 Neumann E. 1955. *Amor and Psyche: The Psychic Development of the Feminine*. Bollingen Series 54. Princeton: Princeton University Press.
- 10 Phelps Johnston E. 1981. *The Maid of the North: Feminist Folk Tales from Around the World*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- 11 Tamtéž, 37.
- 12 Tamtéž, 38.
- 13 Tamtéž, 39.
- 14 Tamtéž, 40.
- 15 Tamtéž, 43.
- 16 Tamtéž.
- 17 Tamtéž, 44.
- 18 Tamtéž.
- 19 Whitmont E. C. *Return of the Goddess*, 167.
- 20 Tamtéž, 171.
- 21 Tamtéž, 173.
- 22 Bolen J. S. ATP.
- 23 Meador DeShong B. 1989. Uncursing the Dark: Restoring the Lost Feminine. *Quadrant* 22:1, 37–38.
- 24 Canan J (ed.). 1989. *She Rises Like the Sun*. Freedom, CA: Crossing Press. Česky: *Střípky písně*. Praha: Mat'a, 2005. Přel. L. Snížek.
- 25 Waldman A. S. A. Secular/Sexual Musings. *Vajradhatu Sun* 10:6, 13.

10. kapitola

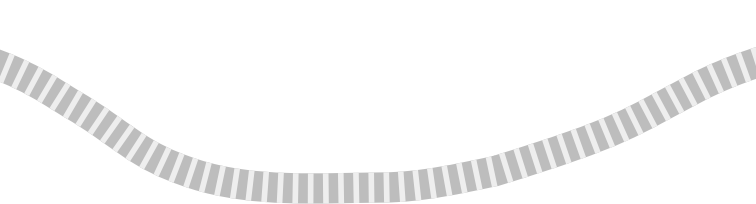
Přesáhnutí duality

- 1 Buber M. 1958. *I and Thou*. New York: Scribner. Česky: *Já a Ty*. Praha: Kalich, 2005. Přel. J. Navrátil.
- 2 Thich Nhat Hanh vedl v USA několik retreatů a přednášek o americkém buddhismu. Peter Levitt uspořádal některé výňatky do knihy *Heart of Understanding*.
- 3 Tamtéž.
- 4 Fox M. 1983. *Original Blessing*. Santa Fe: Bear & Company.
- 5 Rozhovor s Elaine Pagels v televizním cyklu Billa Moyerse *A World of Ideas*.
- 6 Tamtéž.
- 7 Wilshire D., Wilshire B. 1989. Gender Stereotypes and Spatial Archetypes. *Anima*, 15:2.
- 8 Cejka M. A. 1989. Naming the Sin of Sexism. *Catholic Agitator*, duben 1989, 2.
- 9 Wilshire D. a Wilshire B. Gender Stereotypes, 82.
- 10 The Early Civilization of Europe, Monograph for Indo-European Studies 131 (Los Angeles UCLA, 1980), 2. kap., 32–33, cit. in Riane Eisler: *The Chalice and the Blade*, 14. Česky: *Číše a meč, agrese a láska, aneb Žena a muž v průběhu staletí*. Praha: NLN, 1995. Přel. Magdaléna Pechová.
- 11 Eisler R. *The Chalice and The Blade*, 14.
- 12 Tamtéž.
- 13 Tamtéž.
- 14 Tamtéž, 5.
- 15 Tamtéž, 18.
- 16 Tamtéž, 20–21.
- 17 Tamtéž, 23–24.
- 18 Tamtéž, 28.
- 19 Gimbutas M. 1982. *Goddesses and Gods of Old Europe, 7000–3500 B. C.* Berkeley a Los Angeles: University of California Press, 237.
- 20 Eliade M. 1958. *Patterns in Comparative Religion*, cit. in: Marta Weigle, *Spiders and Spinsters*, Albuquerque: University of New Mexico Press, 269.
- 21 Cit in Weigle, *Spiders and Spinsters*, 267.

- 22 Pagels E. 1981. *The Gnostic Gospels*. New York: Vintage Books.
- 23 Tamtéž, 64.
- 24 Tamtéž, 65.
- 25 Tamtéž, 72
- 26 Tamtéž, 81–82.
- 27 Whitmont E. 1988. *Return of the Goddess*. New York: Crossroad Publishing.
- 28 Pagels E. *The Gnostic Gospels*, 82.
- 29 Autorčiny poznámky z přednášek Vivienne Hull z Chinook Community na skotském ostrově Iona, 20.–21. června 1988.
- 30 Arguelles J., Arguelles M. 1972. *Mandala*. Berkeley: Shambhala Publications, 23.
- 31 Tamtéž, 127.
- 32 Tamtéž.

Závěr

- 1 May Sarton, úryvek z básně *Invocation to Kali* (Vzývání Kálí). In: Laura Chester a Sharon Barba, *Rising Tides*, 67.

Svolení k publikaci

Děkuji následujícím básnířkám a básníkům a jejich nakladatelům za povolení otisknout copyrightem chráněná díla. Vynasnažila jsem se kontaktovat všechny držitele autorských práv.

Janine Canan: *Inanna's Descent in Her Magnificent Body: New and Selected Poems* by Janine Canan, © 1986 by Janine Canan, otištěno se svolením Manroot Books.

Julia Connor: *On the Moon of the Hare in Making the Good* by Julia Connor, © 1988 (Tooth of Time Press), otištěno se svolením autorky.

Diane Di Prima: *Prayer to the Mothers in Selected Poems 1956–1975* by Diane Di Prima, © 1976, otištěno se svolením autorky, *Ave in Loba, Parts 1–8* by Diane Di Prima, © 1978, otištěno se svolením autorky.

Susan Griffin: Výňatek z *Like the Iris of an Eye* by Susan Griffin, © 1976 by Susan Griffin. Otištěno se svolením Harper & Row Publishers, Inc., a autorky. Výňatek z *Woman and Nature: The Roaring Inside Her* by Susan Griffin, © 1978 by Susan Griffin. Otištěno se svolením Harper & Row Publishers, Inc., a autorky.

Erica Jong: Výňatek z *Alcestis on the Poetry Circuit in Half-Lives* by Erica Jong. Copyright © 1971, 1972, 1973 by Erica Mann Jong. Otištěno se svolením Henry Holt and Company, Inc.

Rhett Kelly: *Lot's wife* by Rhett Kelly, © 1989 by Rhett Kelly. Otištěno se svolením autora.

Marge Piercy: *For Strong Women in Circles on the Water: Selected Poems of Marge Piercy*, © 1982 by Marge Piercy. Otištěno se svolením Alfred A. Knopf.

May Sarton: Verše z básně *The Invocation to Kali* jsou vyňaty ze sbírky *A Grain of Mustard Seed: New Poems* by May Sarton, © 1971 by May Sarton. Otištěno se svolením W. W. Norton & Company, Inc.

Anne Waldman: Výňatek z básně *Duality* by Anne Waldman, © 1989 by Anne Waldman, použito se svolením autorky.

MAUREEN MURDOCK

HRDINKA V NÁS

RŮST ŽENY NA CESTĚ ŽIVOTEM

Z anglického originálu *The Heroine's Journey:
Woman's Quest For Wholeness*
přeložila Eva Klimentová.

Odpovědná redaktorka Viola Somogyi

Technická redaktorka Kateřina Tvrdá

Sazba Miroslava Boučková

Obálka Kateřina Tvrdá

Obrázek na obálce Shutterstock

Vydalo nakladatelství Portál, s. r. o.,

Praha 2022

Knihy Portálu si můžete objednat na adrese:

PORTÁL, s. r. o.

Klapkova 1867/2, 182 00 Praha 8

tel.: 283 028 202, 283 028 203

na internetu: <https://obchod.portal.cz>

nebo e-mailem: obchod@portal.cz

